

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ve KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

EKÜMENİKLİK VE FENER RUM PATRİKHANESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan;
Murat İDUĞ

İSTANBUL, 2009

T.C.
KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLAR ARASI İLİŞKİLER ve KÜRESELLEŞME ANA BİLİM DALI

EKÜMENİKLİK VE FENER RUM PATRİKHANESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan;
Murat İDUĞ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Burak Samih GÜLBOY

Danışman
Yrd. Doç Dr. Uğur ÖZGÖKER

İSTANBUL, 2009

ÖZET

Lozan'da Patrikhane'nin siyasi faaliyetlerde bulunmaması karşılığında Türkiye'de kalmasına izin verilen Fener Rum Patrikhanesi, 2. Dünya Savaşından sonra güçlenen Rus Ortodoks kilisesine karşı Amerika'nın Fener Rum Patrikhanesi'ni dış politikada bir araç olarak kullanmak istemesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Soğuk savaş döneminde göreve gelen Bartholomeos, her fırsatta Patrikhane'nin Ekümenikliğini iddia ederek uluslararası alanda çalışmalar yapmıştır.

Patrikhane'nin yaptığı bu çalışmaların amacı, İstanbul'da Vatikan modeli bir yapıyı gerçekleştirmektir. Bu yolda yapılmak istenen ilk aşama Türk hukuk mevzuatından Patrikhane'yi bağımsız kılmaktır. Bundan sonraki aşama ise, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılmasıdır. Patrikhane bu amacına ulaşabilmek için yoğun dış temaslar yürütmekte ve Türkiye'nin üzerinde baskı oluşturmaya çalışmaktadır.

ABSTRACT

Fener Greek Patriarchate, which was permitted to stay in Turkiye in Lausanne Peace Treaty in return for avoiding political actions, attained a different dimension when the USA wanted to use it as a means of international policy against Russian Orthodox Church which gained power after the World War II. Bartholomeos, who became in charge during the Cold War era, carried out actions on international level by claiming that the Patriarchate is ecumenic.

The aim of these efforts by the Patriarchate is to actualise a Vatican model in Istambul. To this end, the first thing to do is to exclude the Patriarchate from Turkish legislation. The next objective is to open Heybeliada Clergy Institute. In order to achieve these, the Patriarchate has been in international contacts on an intensive level and trying to create pressure on Turkiye.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

HRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI ve PATRİKHANE

1.1. HRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE HRİSTİYANLIKTA MEZHEPLER	3
1.1.1. PROTESTANLIK	6
1.1.2. KATOLİKLER	9
1.1.3. ORTODOKSLUK	11
1.1.3.1. Ortodoks Kilisesi'nin diğer kiliselerden farkı	13
1.2. HRİSTİYAN KİLİSELERİN OLUŞUMU	16
1.2.1. Ermeni Kilisesi	17
1.2.2. Rus Ortodoks Kilisesi	21
1.2.3. Balkanlarda Ortodoks Kiliseleri	25
1.2.3.1. Sırp Ortodoks Kilisesi	25
1.2.3.2. Romen Ortodoks Kilisesi	26
1.2.3.3. Bulgar Ortodoks Kilisesi	26
1.2.3.4. Yunan Ortodoks Kilisesi	27
1.2.3.5. Makedon Ortodoks Kilisesi	28
1.3. PATRİKHANE KAVRAMI	28
1.3.1. Patrik	28
1.3.2. Patrik Seçimi	29
1.3.3. Patrikhane	29

1.3.4. Gelir Kaynakları	30
1.4. İSTANBUL ERMENİ PATRİKHANESİ	31
1.5. KUDÜS ERMENİ PATRİKHANESİ	33
1.6. TÜRK ORTODOKS PATRİKHANESİ	34
1.7. PATRİKHANELERİN DAĞILIMI	37
1.7.1. Tarihi Patrikhaneler	37
1.7.2. Ulusal Patrikhaneler	37
1.7.3. Bağımsız (otosejal) Kiliseler	38
1.7.4. Özerk (otonom) Kiliseler	38
1.7.5. İstanbul Patrikhanesi'nin Yapısı	39
1.7.5.1. İdari Organizasyonu	39
1.7.5.2. Patrikhane'nin Yetki Alanı	42
1.7.5.3. Hukuki ve Sosyal Sorumlulukları	45
1.7.5.4. Patrikhane'nin Bugünkü Faaliyetleri	46

BÖLÜM II

EKÜMENİK KAVRAMI

2.1. EKÜMENİK KAVRAMI	48
2.2. HİRİSTİYAN KİLİSELER ARASINDA EKÜMENİKLİK MÜCADELELERİ	50
2.2.1. Hıristiyanlığın Doğuşu ve İlk Ekümenik Konsil (İznik)	50
2.2.2. Siyasi Kuvvet Kullanarak Patrikhane'ye Ekümenik Statü Kazandırma Teşebbüsleri	53
2.2.3. Doğu ve Batı Roma Kiliseleri'nin Ayrılması	54
2.2.4. Osmanlı Döneminde Ekümenlik	58
2.2.4.1. İstanbul'un Fethi	58
2.2.4.2. Tanzimat'tan Milli Mücadele'ye Patrikhane	64

BÖLÜM III

PATRİKHANELERİN KONUMU

3.1. PATRİKHANELERİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ	
İÇERİSİNDEKİ KONUMU	66
3.1.1. Heybeliada Ruhban Okulu	69
3.2. İSTANBUL'DAKİ PATRİKHANELERİN EKÜMENİKLİK İDDİALARI	74
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	80

TABLO LİSTESİ

Tablo 1 :	Patrikhane'nin Yetki Alanındaki Cemaat ve Episkopos Sayısı	44
Tablo 2 :	Heybeliada Ruhban Okulu'nun 1920-1979 Yılları Arasındaki Öğrenci Sayısı	73

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, tarihte Roma İmparatorluğu'ndan sonra dini toleransın en çok görüldüğü devlettir. Ayrıca bu toleransın, zamana ve hükümdarın kişiliğine bağlı olmaksızın, kurumsallaşmasına izin verilmiştir. Cemaatlerin sadece dini değil, adli, iktisadi ve maarife ilişkin işleri de kendilerine bırakılmış, ruhani başkanları ve kurumlara rütbe imtiyazlar verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin geniş ve emniyetli topraklarında birlikte yaşayan Ermeni, Rum, Yahudi, Slav, Romen, Arap ve Arnavut gibi çok çeşitli ırk ve topluluk uzun yıllar boyunca varlıklarını ve kültürlerini yaşama imkânı bulmuşlardır.

Tezin amacı, İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Ekümeniklik iddiasını incelemek ve hukuki statüsünü tartışmanın yanı sıra, Heybeliada Ruhban Okulu'nun Türk eğitim sistemindeki yerini tespit etmektir.

Bu amaçla, birinci bölümde Hıristiyanlığın ortaya çıkışı ve mezheplerin oluşumuna yer verilmiştir. Ayrıca Patrikhane kavramı üzerinde durulmuştur. Patrikhanelerin yapısal organizasyonları, hukuki ve sosyal sorumlulukları ve bugünkü faaliyetlerinden bahsedilmiş, dünya üzerindeki Patrikhanelerden kısa bilgiler verilmiştir.

İkinci bölümde ise, ekümeniklik kavramı üzerinde durulmuştur. Doğu ve Batı Roma kiliselerinin ayrılması ile Osmanlı dönemindeki ekümeniklik iddialarına yer verilmiştir.

Osmanlı'nın Bizans'a son vermesiyle Fatih Sultan Mehmet tarafından Patrikhane'ye herhangi bir yaptırımında bulunmamış hatta her türlü yardımı da sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmet döneminde bütün Hıristiyanlara verilen imtiyazların geçerli olduğunu ve bu duruma müdahale etmeye çalışanları cezalandıracağını dile getirmiştir.

Patrikhane önceleri sadece din işlerinden sorumlu tutulan bir kurumken daha sonraları dünya da yaşanan gelişmeler sonucunda etkilenmiştir. Fener Rum Patrikhanesi yaklaşık olarak 1700 yıldır Osmanlı Topraklarında himaye edilen bir kurumdur.

Üçüncü bölümde ise, patrikhanelerin Türkiye Cumhuriyeti'ndeki konumundan ve İstanbul patrikhanelerinin Ekümeniklik iddiasından bahsedilmiştir.

Osmanlıdan günümüze kadar patrikhane güncelliğini korumuş, hatta günümüze kadar artarak devam etmektedir. Fener Rum Patrikhanesi'nin başında bulunan Patriğin halen ekümeniklik iddiaları devam etmektedir.

BÖLÜM I

HRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI ve PATRİKHANE

1.1. HRİSTİYANLIĞIN ORTAYA ÇIKIŞI VE HRİSTİYANLIKTA MEZHEPLER

Kelime anlamı olarak bakıldığında Hıristiyanlık "Mesih'in takipçileri, tarafları" anlamına gelmektedir. Hıristiyan adı ilk defa, miladi kırklı yıllarda Antakya'da kullanılmıştır. Bu isim zamanla yaygınlaşmış ve bir süre sonra İsa'nın Mesihliğine, kurtarıcılığına inananlar tarafından da benimsenmiştir. Bağlı oldukları dini de diğer dinlerden ayırmak için "Hıristiyanlık" adı verilmiştir.¹

Hıristiyanlık, günümüzde var olan en büyük dinlerden birisidir. İki bin yılı aşkın bir tarihe sahip olan bu din, insanlık tarihinde olumlu – olumsuz çok büyük bir yeri kapsamaktadır. Miladi yılların başlarında Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan, Hz. İsa ile Filistin'de ortaya çıkan bu din zamanla dünyayı kapsamış, dünyanın en büyük dinlerinden biri haline gelmiştir.

Hıristiyanlık, temelde İsa Mesih anlayışı üzerine kurulmuştur. İsa Mesih, ilahi planı yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, arkasından ise ölümlerden kıyam ederek Baba'nın yanındaki yerini almıştır. İnanışa göre, Baba ALLAH, onun oğlu ise Hz. İsa'dır. Hz. İsa ve onun getirdiğine inanılan mesaj, bütün Hıristiyanları birbirine bağlayan ortak bir bağ olarak varlığını sürdürmektedir.²

Hıristiyanlığın bir din olarak ortaya çıkışında, kurumlaşmaya başlama sürecinde, o dönemdeki hakim kültürlerin etkisi büyük olmuştur. Bu kültürlerin belirleyici etkisi sonucu Roma, Atina, Antakya, İskenderiye ve Harran gibi merkezler, ilk Hıristiyan teolojisinin şekillenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu bölgelerde Hıristiyan düşüncesi üzerinde en güçlü tesirin eski Yunan medeniyetinden geldiği kabul edilmiştir.³

---

¹ Baki Adam, **Karşılaştırmalı Dinler Tarihi**, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, 2002, s.45.

² **İslam Ansiklopedisi**, Cilt 17, İstanbul, 1995, s. 152.

³ C.A. Kadir, "İslam öncesi İskenderiye ve Süryani Düşüncesi", Çev. Kasım Turhan, **İslam Düşüncesi Tarihi**, C: 1, İstanbul, 1990, s.147-149.

Roma İmparatorluğu; üç kıta üzerine yayılmış, çok farklı dinlere ev sahipliği yapmış, çok ırklı, çok kültürlü bir oluşumdan meydana gelmiştir. Bünyesinde barındırdığı bütün dinlere karşı, o dönemin şartlarına göre büyük bir hoşgörü ile bakıyordu. Bu dinlerden biri de Yahudilikti. Miladi 30'lu yıllarda Kudüs'te İsa – Mesih adında bir peygamber tebliğe başlamıştır. Hz. İsa'nın 3 yıllık bu tebliğ dönemine ait ne İncillerde, ne de diğer tarihi kaynaklarda ayrıntılı bilgi yer almamaktadır.⁴

Hıristiyanlık, IV.yy' da Roma'nın resmi dini olarak kabul edilmesinden sonra özgürleşti. Hıristiyanlık dünyasındaki farklı inanç ve ibadetle ilgili düşünceleri ortadan kaldırmak için peş peşe konsüller düzenlendi. Fakat düzenlenen bu konsüllerde Hz. İsa'nın beşeri ve ilahi tabiatı ile ilgili bazı konularda fikir birliğine varılamadığı için Hıristiyanlıktaki ilk bölünmeler başlamış oldu. Hıristiyanlık dünyasındaki ilk ciddi bölünmelerden sonra bugünkü Katolik ve Ortodoks mezhepleri ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlık dini XVI. yy.'da bir kez daha Katolik Kilisesi'nin içinde bölünmüştür. Katolik Kilisesi'nin uygulamalarından rahatsız olan Martin Luther gibi reformcu din adamları kiliseye karşı gelmiştir. Bu yeni harekâtın sonunda ise Protestan denilen yeni kiliseler meydana çıktı. Katolik Kilisesi, reform yanlılarına karşı önlem almak için; karşı reform sürecini başlatmışlardır. Bu amaçla konsüller toplanmıştır. Bunların sonuncusu 1962-1965 yılları arasında yapılan II. Vatikan Konsülü'dür. Bu toplantılarda Katolik Kilisesi kendisini modern çağın şartlarına göre yeniden yapılandırmıştır.⁵

Hz. İsa'nın yeni bir din getirmediğini, ortaya koymuş olduğu ilkeler ve görüşlerle Yahudilik inancını reformize ettiğini görülmektedir. İsa aslında saf kan bir Yahudi olup, kendisine inanan havarileri de zaten Yahudiliğe sıkı sıkıya bağlı olan, havraya düzenli olarak devam eden kimselerdir.⁶

Hz. İsa'nın üç yıllık tebliğ döneminin ardından dünyadan ayrılışı sonrasında kendisinin bildirdiği kaidelere inananların sayısı 12 idi. Hz. İsa'dan sonra onun hatırasını yaşatmak isteyen bu havariler, kardeşi Yakup'un başkanlığında Kudüs'te onun mesajlarını yaymaya başladılar. Zamanla bu mesajlar Filistin topraklarının dışına taşıp Roma İmparatorluğu'nun içerisinde hızla yayılmaya başladı. İmparatorluk daha önce belirtildiği

⁴ Mehmet Çelik, **Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi**, İzmir: Akademi Yayınevi, 1998, s.44–45.

⁵ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt 17, İstanbul, 1978, s. 516.

⁶ Ernest Renan, **İsa'nın Hayatı**, 2.Basım, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964, s.30.

gibi bütün dinlere hoşgörü ile baktığından, İsa'nın havarilerinin faaliyetlerini de Yahudi dininin içerisindeki bir mezhep çalışması olarak görüyorlardı.⁷

Hıristiyanlığın gelişim sürecine bakıldığında ilk otuz yılın Yahudi, sonraki iki yüzyılın Grek ve daha sonraki dönemlerde de Latin kültürünün egemenliği altında kaldığı görülmüştür. Hıristiyanlığın kültürel kavşak noktasındaki bu mevcudiyeti, sosyolojik anlamda eski medeniyetlerin tesirini de beraberinde getirmiştir. Hıristiyanlığa tarih, teoloji veya dinsellik açısından yaklaşıldığında, onun I. yüzyıl Yahudiliğinden çıktığı, Grek kültürüne sahip toplumlar arasında da kendisine yer bulduğu ifade edilmiştir.⁸

St.Paul'un aralarına katılması ile daha da yayılma imkânı bulan havariler Kudüs'ün Titus tarafından 70 yılında tahrip edilmesi ile cemaatin merkez üssünü Antakya olarak belirlemişlerdir.⁹ Havariler ilk defa burada kendilerini diğer Yahudilerden ayırt etmek için İsa'nın taraftarları manasına gelen "Christian" adını kullanmaya başlamışlardır. St.Paul'un yeni yorumları ve gayretleri ile I. Yüzyılın sonuna gelindiğinde Hıristiyanlık Küçük Asya, Suriye, Roma, Yunanistan, hatta Mısır'a kadar yayılmıştır. Bu yayılma, iki sınıf arasında gerçekleşiyordu; biri halk ve fakir sınıf, diğeri aydın sınıftı. Fakir sınıf her şeyden evvel kudretliler ve zenginlerle mücadeleyi düşünüyorken, zengin sınıf ise Judaisim ve putperestliğin karşısına yeni bir din koymak zaruretini ve yeni mezhebin felsefi doğruluğunun ispatını düşünüyordu. Tektanrıcılık, en parlak zekâlıları kendine çekiyordu. Artık Hıristiyanlık, kendine bir örgüt ve bir doğma verme işini sessizce sona erdiriyordu.¹⁰

Putperest olan Romalılar kendi imparatorlarına bir tanrı gibi tapmaktaydılar. Hıristiyanların, imparatora tapmayı reddetmeleri, şiddetli bir şekilde tahribata uğramalarına sebep oldu. Hatta üç yüz yıl gibi uzun bir süre ceza ve cefa gördüler.¹¹

M.S.313 yılında neşredilen ve tarihe "Milano Fermanı" adıyla geçen bir emirname ile Hıristiyanlığın üzerinde üç asra yakındır dolaşan bu kara bulutlar dağıtılıyordu.¹² Yayınlanan bu emirname ile tüm inançlara gösterilen hoşgörünün Hıristiyanlık içinde geçerli olduğunun

⁷ Mehmet Çelik, **Süryani Kilisesi Tarihi**, Cilt: 1, İstanbul, Yaylacılık Matbaası. 1987, s.46.

⁸ R.Wallece- W.Williams, **Tarsuslu Pavlus'un Üç Dünyası**, Çev. Z. Zühre İlkelen, İstanbul, 1999, s.3.

⁹ Oktay Akşit, **Roma İmparatorluğu Tarihi M.Ö. 27 – M.S. 395**, İstanbul: IUEF Yayınları. 1985, s.153.

¹⁰ Süreyya Özyurtkan, **Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası**, İstanbul: TEM Vakfı. 2005, s.25.

¹¹ M. Süreyya Şahin, **Fener Patrikhanesi ve Türkiye**, İstanbul: Ötüken Neşriyat. 1999, s.13.

¹² Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.49.

açıklanması Hıristiyanlığı devletin resmi dini haline getirmiştir. Hıristiyanlar 313 tarihinden sonra dinlerini serbestçe yaşamaya başladılar. Fakat bunun hemen devamında Hıristiyanlar arasında kavgalar baş gösterdi. Yeni mezhepler doğdu. Her biri Hz. İsa ve havarilerini farklı şekillerde anlattılar. Bazıları İsa'yı ALLAH kabul etti, diğerleri onu bir insan olarak gördü. Başkaları kilise rahiplerinin söylendiği gibi çok kutsal kişiler olmadıklarını söylediler. Bunların dışında, belki de daha önemlisi, siyasi ve milli ayrılıklar; Hıristiyanlıkta, Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlık olmak üzere üç büyük mezhebin doğmasına neden olmuştur.¹³

Aslında Hıristiyanlıkta mezhep ayrılığının temelinde siyasi çekişme yatar. İmparator 337 yılında öldüğünde kilise devlet içerisinde hatırı sayılır bir yer almıştır. Bundan sonraki yüzyıllarda kilise, dini ayrılıklarla sarsılmış, özellikle doğu kilisesi sarsıntı geçirirken Roma kilisesi ise kuvvetlenmiştir. 800 yılında Sarlman'ın Kutsal Roma İmparatorluğu'nu kurması ile doğu ve batı arasındaki iki kilise arasındaki anlaşmazlıklar daha da artmış ve 1054 yılında iki kilise kesin olarak ayrılmıştır.¹⁴ 16. yüzyılda ise Martin Luther öncülüğündeki hareket ise Protestanlık mezhebini ortaya çıkarmıştır. Hıristiyanlık dini tarih sahnesine çıktıktan sonra idari ve dini yönde hiçbir bölünme göstermeden uzun yıllar Antakya, Kudüs, İskenderiye, Roma ve İstanbul olmak üzere beş ayrı kilise tarafından yönetilmiştir. Ancak çok sonraları ortaya çıkan mezhep ve tarikatlar, Roma ve İstanbul'dan inanç ve idari yönden ayrılarak yeni kiliseler kurmuşlardır. Hıristiyan dünyasında ilk bölünme IV. yüzyılda meydana gelmiş olup 1054 yılında Ortodoks kilisesinin Roma'dan tamamen ayrılması ile Hıristiyan âlemindeki birlik bir daha toparlanmayacak şekilde bozulmuştur. Bundan sonra Bizans İmparatorluğu topraklarında yaşayan hemen hemen bütün Hıristiyanlar, İstanbul Ortodoks Kilisesi'ne bağlanmıştır.¹⁵

1.1.1. PROTESTANLIK

Hıristiyanlığın en büyük üç mezhebenden biri XVI.yy.da Martin Luther ve Jean Calvin'in önderliğinde Papa'nın ve Katolik Kilisesi'nin otoritesine karşı 1529 yılında faaliyetleri başlatılan Reform Hareketi'nin sonucunda meydana gelmiştir. Protestanlar akla büyük yer vererek yerleşmiş kaideleri protesto ettikleri için bu ismi almışlardır. Papazlara ihtiyaç duymadan İncil'i okuyabildikleri için Protestanlığa İncil Kilisesi adi da verilmiştir.

¹³ **Dinler Tarihi Ansiklopedisi**. Cilt: II, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975, s.314.

¹⁴ Şahin, s.13-14.

¹⁵ Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul: Turan Yayıncılık. 1996, s.5.

Çünkü onlar İncil'i Hıristiyanlık için tek kaynak olarak görmüşlerdir. Protestanlık, diğer Hıristiyan mezheplerinden bazı farklılıklar göstermektedir. Bunların Katolik ve Ortodokslar gibi ruhani önderleri yoktur. Bir tek mezhep yerine çeşitli mezhepler halinde faaliyet göstermektedirler. Kiliselerinde resim, heykel ve tasvir bulundurmazlar. Katoliklerin aksine Protestan rahipleri evlenebilir. İncil'i kendi dillerinde okuyabilmek de Protestanlığın bir başka özelliğidir. Katoliklerle Ortodokslar ise, İncili Yunanca ve Lâtinçe okumak zorundadırlar. Protestanlıkta azizlere de inanılmaz.

XVI. yy' da Katolik Kilisesine baş kaldıran reformcu hareketlere Protestan adı verilir. Alman Rahip Martin Luther' in (1489-1546) başlattığı Protestan hareket, Avrupa'nın her yerine yayılmıştır. Özellikle Kuzey ve Orta Avrupa ülkelerine hızla yayıldı. Katolik kilisesi, Protestanlığın bütün Avrupa'yı sarmasından endişelenerek kilise içersinde ıslahat hareketi yapmaya girişti. Fakat Katolik papanın bütün Hıristiyan dünyasının lideri olduğu fikrinden vazgeçemediler. Sonuç olarak karşı reform hareketi Protestanlığı asimile etme hususunda başarısız kaldı ve her iki mezhebin birbirinden çok ayrılmasına neden oldu. Fakat bütün bu gelişmelerin, bazı teşkilatların da güçlenmesine neden olarak Katolik Hıristiyanlığın Asya ve Amerika'da güçlenmesine de etki yaptığı söylenebilir. Katolik mezhebinin dejenere olmuş inanç ve uygulamalarına karşı çıkan Protestanlık, misyonerlik çalışmalarıyla meşhurdur. Günümüzde farklı gruplara ayrılan Protestanlığın temel özellikleri şunlardır:¹⁶

- Papanın yanılmazlık ve otoritesi kabul edilmez.
- Kilise geleneği reddedilir ve sadece kutsal kitap otoritesi kabul edilir. Amelden çok imana önem verilir.
- Din hizmetleri sınıfı bulunmakla beraber ruhbanlık yoktur.
- Azizlere ve Meryem' e önem verilmez.
- Kiliselerde resim ve heykel bulundurulmaz,.
- Günah çıkarma kabul edilmez.

---

¹⁶ Adam, s.48.

- Rahipler evlenebilirler.

Protestanlık insanoğlunun kurtuluşunu yalnız ve sadece Allah'ın inayetinde görür. Bundan dolayıdır ki, bir Hıristiyan'ın selâmete ermesi, o kişinin dine bağlılığında, yaptığı işlerde veya faziletlerinde aranmaz. Günahkâr bir insanın kendi gayretiyle kurtuluşa ermesi mümkün olmadığı gibi, günah çıkarma da zorunlu değildir. Hiç kimse Allah adına günah bağışlayamaz. Kişinin kurtuluşu ve mutluluğu ancak Allah'ın karşılıksız lütuf ve inayetiyle mümkündür. İnsan, Allah'ın bu inayetini kazanabilmeleri için ne kadar gayret sarfederse etsin, önemli değildir. Protestanlara göre insanların Allah'a ulaşmalarında hiç bir kilise görevlisine ihtiyaçları yoktur. Ancak hemen belirtelim ki, bu sözlere bakarak Protestan Kilisesi'nin dini görevleri hiçe saydığı sonucu çıkarılmamalıdır. Protestanlık da Aziz Pavlus'un öğretisine sadık kalarak dinin emir ve yasaklarına harfiyen uymayı Hıristiyanlığın temel unsurlarından biri sayar. Protestanlıkta insanın Allah'a karşı olan şükranı, Allah'ın insana karşı beslediği sevginin bir görüntüsü kabul edilir. Bu bakımdan insan Allah'ı sevdiği kadar, O'nun yarattığı kulları da sevmelidir. Protestanlık tarihi bir süreçten sonra bu günkü halini almıştır. XVII. yy. boyunca öğreti düzeyinde kaldığı için Protestanlığa bu açıdan "Skolastik dönem Protestanlığı" denilmiştir. Bu dönemin tesirleri Lutherci kiliselerde XIX. yy. başlarına kadar sürmüştür. Skolastik Kalvencilik özellikle İsviçre ve Hollanda'da etkili olmuş, aynı akım İngiltere'de Presbiteryenlik, Amerika'da Püritenlik şeklinde yaygınlaşmıştır. XVIII. ve XIX.yy.larda Protestan dünyasında "Kaynağa Dönüş" akımları gelişmiştir. Bu gelişmelerin sonucunda "İsa'nın izleyicileri" vb. yeni kilise cemiyetleri teşekkül etmiştir. Kaynağa dönüşte Karl Barth gibi düşünürlerin büyük rolü olmakla beraber, burada en büyük âmil, Kitab-ı Mukaddes'in hem özü, hem de sözüyle yazılmaz olduğu öğretisinin Protestan cemaatlerince benimsenmesidir. Dini coğrafya açısından Protestanlığın kıtalar arası dağılımdaki yeri Katolik'ten hemen sonradır. Dünyada en fazla Protestan Kuzey Amerika'da bulunmakta; ikinci sırada Avrupa ülkeleri gelmektedir. Protestanlık Kuzey Amerika ile Okyanusya'da en büyük din durumundadır. Dünyanın en büyük, Protestan cemaatleri sırası ile ABD, İngiltere, Federal Almanya, Nijerya, Güney Afrika Birliği, Kanada, Avustralya, Brezilya, Hollanda, İsveç, Danimarka, Finlandiya ve Endonezya'dır.¹⁷

---

¹⁷ Osman Cilacı, **Prosetanlık**, http://www.sevde.de/islam_Ans/P/11.htm (25 Ekim 2008).

1.1.2. KATOLİKLER

Hıristiyanlığın en fazla mensubu bulunan mezhebidir. Merkezîyetçi bir yapılanması olan bu mezhebin liderliğinde Papa bulunmaktadır. Papa Petrus'tan dolayı Hz. İsa'nın vekili konumundadır. O aynı zamanda Vatikan Devleti'nin önderi olarak kabul edilmektedir. Roma'ya inanç ve idare yönünden bağlı kalan Hıristiyanlar, "Katolik" olarak adlandırılmışlardır.¹⁸ Kuruluşu Havari Petrus'a uzanan bu mezhep, diğer mezheplere karşı bir üstünlük iddiasında bulunmuştur.

Protestanlığın var oluşuna kadar bu anlayış, bütün Hıristiyanlığı kapsamış ve ortaçağ boyunca Avrupa'ya egemen olmuştur. Yunanca "evrensellik" anlamına gelen "to katalog" sözcüğünden türemiştir. Katolikliğin temeli; ermiş Petrus'un Roma'da öldüğü ve yerine Roma Piskoposu'nu (papa) bırakmış olduğu inancıdır. Diğer piskoposlar da İsa'nın 12 havarisinin halefleri olarak kabul edilir. Kilise evrenseldir, bu nedenle uzayda ve zamanda her zaman tek ve birdir. Papa baş Hıristiyan sayıldığında bu birlik sağlanabilir. Protestanlık ve Ortodoksluk bu anlayışa karşı çıkınca Katoliklik bir Hıristiyanlık mezhebine dönüşmüştür.¹⁹

Ancak Katolikler kendi mezheplerinin asıl Hıristiyanlık olduğunu ve Katolik olmadan kurtuluş yolunun bulunamayacağını söylerler. Katolikler daha şekilcidir.²⁰

Katolik inancına göre,²¹

- Papa, Hz. İsa'nın havarisi, Aziz Petrus'un vekilidir. Asla yanılmaz ve Roma tüm kiliselerden daha üst seviyededir.
- Roma Kilisesi Ruh-ül Kudüs tarafından idare edilir ve evrenseldir.
- Ruh-ül Kudüs, Baba ve Oğuldan çıkmıştır (Ortodokslar sadece Baba'dan çıktığına inanırlar)

---

¹⁸ Şahin, s.15.

¹⁹ Ahmet Edim, **Katoliklik**, http://www.bilgilik.com/makale/tarih/dinler_tarihi/katoliklik_odev.html 25.06.2004, (05 Eylül 2008).

²⁰ Şahin, s.16.

²¹ **Katolik Kilisesi**, http://tr.wikipedia.org/wiki/Katolik_Kilisesi (05 Eylül 2008).

- Hz. İsa hem insan, hem tanrı tabiatına sahiptir.
- Hz. Meryem günahsız olup, bakiredir, şefaatte bulunma yetkisi vardır.
- Azizler şefaatte bulunabilirler.
- Komünyon (Kudas) ayininde ekmek mayasız olmalıdır.
- Günah çıkartma ve papaza itiraf gereklidir.
- 7 sakrament vardır.
- Ruhban sınıfı evlenemez.
- Bu güne kadar toplanan 20 konsilin kararları da kabul edilmelidir.
- Cuma günleri et ve yağlı yiyecekler yenilmez.
- Cennet ve Cehennem gibi Araf'ı da kabul etmek gerekir

Katolik Mezhebinin başlıca özellikleri şunlardır:

- Hz. İsa'nın annesi Meryem ile azizlere değer verilir. Ve onların Tanrı katoda şefaatçi olduklarına inanılır.
- Mezhebin lideri Papa' dır. Katoliklere göre Papa hiç yanılmaz
- Roma, evrensel anlamdaki Katolikliğin merkezidir ve diğer kiliselerden manevi bakımdan daha üstündür.
- Rahipler evlenmezler. Rahiplerin dışında kalanların zina sebepleri hariç, boşanmalarına izin verilmez
- Evrensel kurtuluş: sadece Katolik mezhebinin öğretilerine bağlanmakla mümkündür. Çünkü Katolik mezhebi, Kutsal Ruh' un yönetimi altındadır.
- Katolik mezhebi kutsal kitabın yanında kilise geleneğine büyük önem verir.

- Kutsal Ruh' un Babadan ve Oğuldan birlikte çıktığına inanılır.
- Haç işareti soldan sağa doğru yapılır.

1.1.3. ORTODOKSLUK

Ortodoks kavramı, sözlük anlamı itibarıyla “Doğru İnanç”, “Doğru Tapınma”, demektir. Bu bağlamda Ortodoks tabiri, İsa'nın kutsal bedenini teşkil eden kiliseye doğru imanı, doğru ibadeti ve gerçek öğretiyi ifade etmektedir. Ortodoks bakış açısına göre, İsa Mesih'in yeryüzündeki bedeni olarak simgelenen kiliseyi “Ortodoks” kavramı karşılamaktadır. “Ortho”, doğru, hakiki, gerçek anlamına “Doxa” ise inanmak, savunmak anlamına gelmektedir. Ortodoks; Hıristiyanlığın ortaya çıkışından beri nesilden nesile devam eden ilk, bölünmemiş kutsal gelenek ve öğreti olarak da kabul edilmektedir.²²

XI. yy' daki bölünme sonrasında Roma'daki kilisenin evrensellik iddiasında bulunarak Katolik adını almasından sonra, İstanbul'daki Bizans Kilisesi de doğru inanç ve yaşayış üzere olduğunu ifade etmek için Ortodoks adını almıştır. Roma imparatorluğunun ikiye ayrılmasından sonra İstanbul Kilisesi de, Roma Kilisesi'nden ayrılmış ve aşağı yukarı Bizans imparatorluğu topraklarında yaşayan bütün Hıristiyanlar, İstanbul Ortodoks kilisesine bağlanmışlardır. Balkanların özellikle Yunanistan ve Bulgaristan kısımları ile Anadolu'nun Ege ve Doğu Karadeniz kıyıları Ortodoksların en kalabalık olduğu yerlerdi. Ortodoks içinde aynı mezhepten olmakla beraber, ayrı grupları oluşturan Pavlakiler önceleri Anadolu Toros dağları üzerinde ve Ermenistan'da yaşıyorlardı. Bunların çoğu daha sonra Trakya'ya yerleşti. Türklerin Anadolu'yu fethinden sonra, özellikle Rum nüfus, Balkanlar'a doğru yavaş yavaş çekilmeye başladı. Osmanlı hakimiyeti kurulduğu zaman Rumlar çoktan azınlık durumuna düşmüşlerdi, Çukurova Ermeni Devleti yıkıldıktan sonra Ermenilerin ilk ruhani merkezi Kütahya olmuştur. Bursa'nın Osmanlı merkezi olması ve Hıristiyanların gayrimüslimlere çok iyi davranması nedeniyle merkezlerini daha sonradan Bursa'ya almışlar Fatih Sultan

---

²² Münir Yıldırım, **Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi**. 1. Baskı. Ankara, Aziz Andaç Yayınları, 2005, s. 55.

Mehmet'in İstanbul'u fethinden sonra ise merkezlerin İstanbul'a nakletmişlerdir. Fatih, ilk Ermeni patriğini atamış ve böylece Ermenilerin Ruhani merkezleri İstanbul olmuştur.²³

Ortodoksluğu Katolik mezhebinden ayıran başlıca özellikler şunlardır:

- Ortodoksluğun ruhani lideri patriktir; Patrik, Papa gibi tek otorite değildir.
- Papanın yanılmazlığını kabul etmezler.
- Ortodokslar Kutsal Ruhun sadece Babadan çıktığına inanırlar.
- Hıristiyanlığın sembolü olan haçın yatay ve dikey kollan birbirine eşittir.
- Rahipler istedikleri taktirde evlenebilirler.
- Sadece ilk yedi konsülün kararını kabul ederler.
- Hz. İsa'nın, Meryem'in ve Hıristiyan azizlerinin resim ve heykellerinden oluşan ikonalara önem verirler.

Ortodoksluk, Doğu Roma İmparatorluğu ile özdeşleşmiş bir dinsel akımdır. Ortodoks Kilisesi denildiğinde onunla birlikte akıllara hemen Doğu Roma İmparatorluğu gelmektedir. Bu nedendir ki; Ortodoks Kilisesi'nin tarihi, Doğu Roma İmparatorluğu'nun tarihinden ayrı olarak ele alınamaz. Çünkü dünyaya Ortodoksluğu armağan eden de, onu koruyup, geliştirmiş olan da Doğu Roma İmparatorluğu ve onu yönetmiş olan hanedanlardır.²⁴

Hıristiyanlığın özgün şekliyle hiçbir tahrif ve bozulmaya uğramadan, kendi inanç sistemleri içerisinde yaşamakta olduğunu iddia ederler. Ortodoks kiliseleri de, tıpkı Katolik kiliseleri gibi Hıristiyan geleneğinin tam ve tek temsilcisi olduklarını öne sürmektedirler. Bunu kanıtlayabilmek için de, tarih boyunca kilise ve Hıristiyanlık için savunmalar yazmış olan Apolojist denilen din büyüklerinin yolunda ilerlediklerini iddia etmektedirler. Ama bazı

---

²³ Şahin, s.38.

²⁴ Aytunç Altındal, **Türkiye ve Ortodokslar**, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1995, s. 15.

durumlarda bir şahıs (örneğin Justin Martir) aynı anda hem Katolikliğin, hem de Ortodoksluğun tek ve değişmez savunucusuymuş gibi gösterilebilmiştir.²⁵

1.1.3.1. Ortodoks Kilisesi'nin diğer kiliselerden farkı

Ortodoks anlayışı, ilk dönem Grek anlayışını benimsemiş, Doğu'ya özgün karakteriyle Bizans'la başlayıp Ortaçağ boyunca devam etmiştir. Günümüzde Ortodoksluk, erken devir Hıristiyan geleneğinden miras kalan bütün olgulara sahip çıkmakta ve bunları kendisinin devam ettirdiğini öne sürmektedir. Ortodoksluk, İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra günümüze kadar gelen milli kiliseler organizasyonu görünümüyle Katolik ve Protestan Kiliselerinden farklılığını ortaya koymuştur. Bu anlamda modern dönemde Ortodoksluk, birer yerel ya da milli kiliseler organizasyonu şeklinde kabul görmektedir.

Ortodoksluk, ilk yedi konsilin, ilk dönem Hıristiyan kilise babalarının ve ilk dönem Hıristiyan geleneğinin kilisesi olarak kendisini ifade etmektedir.²⁶

Ortodoks Kilisesi, "asli ve temel öğretilere bağlı kalanlar" anlamına gelen "Ortodoks" adı ile kendisini ifade ederek diğer Hıristiyan kilise anlayışlarından farklılık göstermektedir. Bunun yanında Doğu'nun Ortodoks ve Apostolik Kilisesi olarak da tanımlanmaktadır.²⁷ Ortodoksluk, Doğu'ya ait, Apostolik gelenekten gelen bir kilise olduğunu her defasında dile getirmektedir.

Ortodoksluk ve Doğu'ya ait olma, Doğu Hıristiyanlarının inancını ifade etmekle birlikte, bedenleşmiş İsa'nın vücudunun canlı bir devamı olarak algılanmaktadır. Ortodoksluk, Hıristiyanlığın sadece bir diğer tarihsel şekli olup, bunu anlamak için de Tanrı'nın kâinat ile birleşmesi genel prensibine bakmayı ileri sürmektedir. Bununla birlikte insan bedenine girme ve kurtuluşun gizli prensibi Ortodokslukta bulunmaktadır.

İstanbul Kilisesi, 1054 yılındaki ayrılma ile birlikte Ortodoks Hıristiyanlığın temsil merkezi konumuna gelmiştir, Yedi Genel Konsil'den itibaren gün yüzüne çıkan dini ve siyasi

---

²⁵ Altında, s. 17.

²⁶ Oliver Clement, "Ortodoks Mezhebi", Çev. Mehmet Aydın, **Din Fenomeni**, Konya 1993, s.200.

²⁷ Şinasi Gündüz, **Din ve İnanç Sözlüğü**, Ankara 1998, s.294.

ihtilaflar, Doğu'da İstanbul Kilisesinin liderliğinde Roma'dan ayrı büyük bir topluluğa sahip Ortodoks Kilisesini oluşturmuştur. Ortodoks Kilisesine göre, Hıristiyan kiliselerinin hiyerarşik yapısı, Roma, İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs şeklinde sıralanmaktadır. Ancak daha sonra Roma ile kavgasından dolayı bu hiyerarşik düzende değişikliğe giderek, Roma ikinci sıraya konulmuştur.²⁸

Ortodoks Kilisesi, İsa Mesih'in gerçek kilisesine, Hıristiyan kutsal geleneğine, Apostolik kiliseye ve Kilise Babalarının oluşturduğu Hıristiyan teolojisine kendisinin sahip çıktığını savunmaktadır.

Ortodoks gelenek, kilise sınırlarının birbirinden ayrılmasına müsaade etmemiştir. Buna göre, İsa'nın şahsındaki ilahi kelim, ayinlerde tamamlanmaktadır. İsa Mesih'in hayatındaki mesajları ihtiyaç halinde düzenlenen doğmalar teşkil etmektedir. Ortodoks Kilisesi'ne göre, Hıristiyan inancının temelini oluşturan teslis, Hıristiyan doğu ilahiyatının kalbini meydana getirmektedir. Bununla birlikte Ortodoks Kilisesi, Roma Katolik Kilisesinin kabul ettiği yedi sakramenti benimsemektedir. Bu sakramentler; Vaftiz, Evharistiya, Konfirmasyon, Evlenme, Tövbe, Rahip Takdisi ve Son Yağlama'dır. Ortodoks Kilisesinde kilisenin kendisi de farklı anlam ifade etmektedir. Kilise; Evharistik cemaatlerden oluştuğundan dolayı birinci derecede İsa'nın bedeni şeklinde algılanmıştır. Ortodoks düşünce, mahalli kiliseyi evrensel kilisenin bir parçası değil, bir anlamda onun tam bir tezahürü olarak kabul etmektedir. Bu bağlamda Ortodoks Kilisesi, bir bakıma mahalli kiliseler birliğini andırmaktadır.²⁹

Ortodoks Kilisesinin özellikleri, Katoliklerden ve diğer Hıristiyan Kiliselerinden ayrıldıkları noktalar genellikle şu görüşlerden oluşmaktadır:

1. Ruhani başkanları patriktir.
2. Papanın üstünlüğünü, İsa'nın vekili olduğunu, yanılmazlığını kabul etmezler.
3. Kutsal Ruh'un yalnızca Baba'dan çıktığını savunurlar.
4. Yedi konsül ve kararlarını kabul ederler. Bundan sonraki konsülleri tanımaz ve kararlarının bağlayıcı olmadığını söyler.

---

²⁸ Mehmet Aydın, **Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık**, Ankara, 1995, s.121.

²⁹ Aydın, s.124.

5. İkonlara geniş yer verir, onlara saygı gösterirler.
6. Kiliselerde ve diğer mekânlarda yapılan ibadetlerde, her ülkenin kendi dili ile ibadet yapmasına müsaade ederler.
7. Kutsal Haçın kolları birbirine eşittir. Sağdan sola haç çıkarırlar.
8. Evharistiya ayininde ekmeğe maya, şaraba su katarlar. Ortodoks Kilisesinin sakramentler konusunda Roma Kilisesi ile tartışmaya girdiği ilk hususlardan biridir. Roma Katolik Kilisesinin bu ayin sırasında ekmeğe maya katmamasına "Azymes" denmektedir.
9. Konfirmasyon, Vaftiz sakramentinden hemen sonra yapılmaktadır.
10. Papazlar evlenebilir. Keşişler, Piskoposlar ve Patrikler evlenmez. Boşanma hadisesi, bazı şartlara bağlı olarak gerçekleşir.
11. Ortodoks Kilisesi, özel bir yargı gününe inanmakla birlikte ruhların ayrı ayrı değerlendirilmesini ve Araf denilen bekleme yerinde kefaretlerini ödeyene kadar kalmayı kabul etmemektedir. Ruhlar, yaptıkları işlerine göre ya cennete ya da cehenneme gideceklerdir. Ortodoks Kilisesi Araf konusunda Katolik Kilisesi gibi bu konu üzerinde ciddi bir şekilde durmamaktadır. Ortodoks Kilisesi, Roma gibi özel yargı gününde ruhlar için üç ayrı mekan kabul etmez, ruhlar cennetin güzelliklerinden faydalanır ya da eziyete maruz kalır. Ortodoks Kilisesi Araf denilen özel bir bekleme yerini kabul etmemektedir.
12. Ortodoks Kilisesi, kendisini "ilk bin yılın" kilisesi olarak görmektedir. Bundan dolayı da Apostolik Kilisesi lakabını kullanmayı uygun görmektedir.
13. Ortodoks Kilisesi'nin Bizans döneminde, merkezini büyük ölçüde İstanbul Fener Patrikliği teşkil ederken, bugün Ortodoksları bünyesinde toplayan belli bir merkez olmamakla birlikte, İstanbul ve Moskova Patriklikleri yeniden merkezi bir rol oynamaya çaba göstermektedir.
14. Ortodoks ve Bazı Doğu Kiliseleri Noel yortusunu 6 Ocak'ta kutlamaktadır.

15. Ortodoks Kilisesi, yapı itibarıyla kurumsal, keşiş hayatını benimseyen ve mistik karakterli bir anlayışa sahiptir.
16. Ortodoks Kilisesi, genel karakter olarak Grek kültüründen beslenmiştir.
17. Ortodoks Kilisesi, barındırdığı kiliseler itibarıyla Apostolik Kilisedir.
18. Ortodoks Kilisesi birbirinden bağımsız, kendi kutsal Sinodları tarafından yönetilen milli kiliselerden oluşmaktadır.
19. Ortodoks Kilisesi'nin kilise teşkilatında görevli olan rahiplerde sakal bırakma ayırt edici bir özelliktir.

1.2. HİRİSTİYAN KİLİSELERİN OLUŞUMU

Hıristiyanlık tarihinde önemli yeri bulunan ve Hıristiyanlığın şekillenmesinde etkin bir rol oynayan kişi Pavlus'tur. Pavlus ile ilgili bilgiler, Yeni Ahit'te yer almaktadır. Yeni Ahit'teki Pavlus'un Mektupları, Resullerin İşleri Kitabı ve Luka'nın İncil'i, Pavlus'un hayatı, öğretisi ve faaliyetleri hakkında zengin bilgiler içermektedir. Yeni Ahit'te, Pavlus'un misyon faaliyeti sırasında yaptığı tartışmalar ve faaliyetlerinden bahseden Efeslilere, Koloselilere, İbranilere Mektuplar gibi bazılarının ona ait olmadığı, ölümünden sonra Hıristiyan ilahiyatçıları tarafından onun adına yazıldığı ileri sürülmektedir.

İskenderiye, Antakya ve İstanbul piskoposlarının kilise merkezlerinin önceliği hususunda siyasi ve İsa'nın tabiatı konusundaki felsefi-teolojik tartışmalar, üçüncü genel konsil olan I. Efes Konsili'ni doğurmuştur. Bu konsil'de İstanbul Piskoposu Nestorius aforoz edilmiş ve Antakya'ya sürülmüştür. Orada 451 yılında vefat eden Nestorius'un fikirleri, günümüz Nesturi Kilisesi'nin temelini oluşturur. İstanbul Konsili'nde, Roma imparatorlarının da kiliseye tesir edecek konumda bulunmasının etkisiyle, Roma Piskoposluğu'nun ardından İstanbul, İskenderiye ve Antakya'nın önünde gelen patriklik ilan edilmesi, yüzyılın başından beri gün yüzüne çıkan ve tartışılan teolojik kavgaların Ana Kilise'nin dağılması yönünde gelişmesine neden oldu. Aslında tartışmalar daha çok siyasi idi. Fakat bu tartışmaların en önemli malzemesi İznik Konsili'nde belirlenen teslis'in ikinci unsuru İsa-Mesih'in mahiyeti

hususundaki Kristolojî tartışmalar olmuştur. Ayrıca konsilde şu karar alınmıştır. "Bakire Meryem Tanrı'nın anasıdır. İsa-Mesih, gerçek bir Tanrı ve iki tabiata sahip bir insandır." Bununla, Katolik iman, İsa'nın tek kişilikli, iki tabiatlı olduğu şeklinde belirlenmiş oluyordu.³⁰

Daha sonraki gelişmelerde birlikte hareket eden Roma ve İstanbul kiliselerindeki siyasi ayrılıklar Katolik ve Ortodoks Kiliselerinin oluşumunu sağlamıştır, İstanbul'un Roma'dan sonra ikinci merkez durumuna gelmesi, Roma imparatorluğunun ikiye ayrılması ve Doğu Roma'nın yıkılması ile ekümeniklik tartışmalarının zemini hazırlanmış oldu. Bu siyasi nedeni, filioque (Kutsal Ruh'un Oğul'dan da çıktığını kabul etme), tasvirlere saygı gibi teolojik tartışmalar da desteklemiştir. İki kilise arasındaki kesin ayrılık 1054 yılında birbirlerini aforoz etmekle gerçekleşmiştir.³¹

Batı kilisesinden son büyük ayrılma ise XVI. yüzyılda gerçekleşmiştir. Kilise içinde reformu amaçlayan, protesto mahiyeti taşıyan bu akım, Almanya'da Martin Luther'in Kutsal Kitabı ve kişisel imam ön planda tutan bildirimlerini ilan etmesiyle başlamıştır. Neticede Protestan Kiliseler ortaya çıkmıştır.³²

1.2.1. Ermeni Kilisesi

Tarihçiler, Ermenileri de Ermenistan denilen bölgenin yerli halkı olarak kabul etmektedirler. Ermenilerin en eski atalarının M.Ö iki bin yıllık devrin ikinci yansında Anadolu'ya göç ettiği ve Ermeni tarihçilerinin ekserisinin görüşüne göre de Ermenilerin kökeni; Kitab-ı Mukaddes rivayetlerine binaen; Hz. Nuh'un oğlu Yasef'in torunlarından Hayk'a dayandırılmaktadır. Gazigiray'm eserinde naklettiğine göre; yine bu tarihçiler Hz. Nuh'un gemisinin Ararat dağı üzerine oturduğunu, suların çekilmesinden sonra bu bölgede yerleşmiş olan Hz. Nuh'un oğullarından, torunlarının çoğaldığını, bazılarının Mezopotamya'ya gittiğini, Yasef adlı oğlunun ise Ararat civarına yerleştiği görüşündedirler.

---

³⁰ Mehmet Aydın **Hristiyan Genel Konsilleri ve II Vatikan Konsili**, 1. basım. Konya: S.Ü. Yayınları, 1991, s.12.

³¹ Mehmet Aydın, **Dinler Tarihine Giriş**, Konya, Damla Ofset, 1996, s.119-120.

³² Mehmet Aydın, **Din Fenomeni**, Konya, Tekin Kitabevi, 1993.s.45.

Hayk ise Yasef'in torunlarından olup, Ermenilerin atası olarak kabul edilmektedir. Ermeni tarihçilerinin hemen hepsi köklerini Hz. Nuh'un oğlu Yasef'e bağlarlar.³³

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan diğer azınlıklar Ermenilerdir. Ermenilerde Türklerin sonsuz hoşgörüsünden faydalanmışlardır. Bizans tarafından yıllarca baskı altında tutulan Ermeniler, Türklerin hâkimiyetinde rahat bir nefes almışlardır. Orhan Gazi Bursa'yı fethinden sonra Kütahya'da yerleşmiş olan Ermenileri ve dini önderlerini Bursa'ya getirmiştir. Selçuklular döneminden itibaren Türklerin egemenliği altında yaşayan Ermeniler merkezi idareye boyun eğen bir tavır sergilemişlerdir. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u fethettikten sonra Bursa Bölgesi Metropolitisi Piskopos Hovakim'i İstanbul'a çağırması ve bir Ermeni Patrikliği kurdurarak onu başına geçirmiştir. Hovakim'i İstanbul Ermeni Patriği olarak ayın eden Fatih, Süryanileri, Kıptileri, Gürcüleri, Kaidelileri ve Habeşlileri liderleriyle birlikte Ermeni Patrikliği'ne bağlayarak nüfuzunu da artırmıştır.³⁴

Ermeniler, İranlılar gibi güneşe, aya, ateşe, toprağa, rüzgâra, tepelere, daima karla kaplı dağlara, yıldızlara, burçlara, büyük akarsulara, çeşitli hayvanlara, kuşlara, ağaçlara, kayalara, hayali mabudlar gibi daha birçok tabiat unsurlarına, Hıristiyan olmadan önce tapmakta ve bu unsurlarda bir kutsallık olduğuna inanmaktaydılar. İbadet edebilecekleri bir tapınak ve mabedleri olmaması sebebiyle de ibadetlerini, taptıkları şeylere karşı sevgi ve hürmetlerini açıkta yapmaktaydılar. Nitekim Hıristiyan olduktan sonra dahi bu inançlarını, örf ve adetleri içerisinde muhafaza etmişlerdir. Ermeni kiliselerinin yönlerinin doğuya dönük olması ve ayinlerini doğu yönüne dönerek yapmaları, güneşe karşı ilahiler okumaları, güneşe Arekak (Ar- Ek- Akn), yani Allah'ın bir gözü denilmesi ilk dönemdeki inançlarının izlerini bu zamana kadar taşıdıklarının bir göstergesi sayılabilir.³⁵

Ermeniler IV. Asrın başlarında Hıristiyanlığı kabul etmişlerdi. Ermenilerin yaşadığı ülkede ilk Hıristiyan Kilisesi'ni Kirkor Lusavoric isimli bir Ermeni rahip kurmuş ve Hıristiyanlık ilk kez onun öncülüğünde bu bölgede yayılmaya başlamıştı. Bu nedenle, bu kiliseye bağlı olanlara "Gregoryen" deniyordu.³⁶ Ermenilerin asıl mezhebi olan Gregoryen

³³ A. Alper Gazigiray, **Ermeni Terörünün Kaynakları**, İstanbul. 1982, s.11.

³⁴ Abdurrahman Küçük, **Ermeni Kilisesi ve Türkler**, Ankara 1997, s.70.

³⁵ Sadi Koçaş, **Tarih Boyunca Ermeniler ve Ermeni Meselesi**, Ankara, 1967, s.49.

³⁶ Halil Metin, **Türkiye 'nin Siyasi Tarihi 'nde Ermeniler ve Ermeni Olayları**, İstanbul, 1997, s.20.

Mezhebi'nin kurucusu olan Kirkor Lusavoriç'in ortaya çıkışına kadar, Ermeniler eski inançlarını muhafaza etmişlerdir.³⁷

Osmanlı Devleti, Gregoryen Hıristiyanlar için de hakim unsur olan "Ermeni Milleti" tabirini kullanmıştır. Fetihten sonra, Ermeni nüfusunun azlığına rağmen, Ortodoks Milleti'ne tanınan statünün aynısı Ermenilere de verildi. Osmanlılar Dönemi'nde Ermeniler, Doğu Anadolu'da yoğun olmak üzere devletin her yanına dağılmış olarak yaşıyorlardı. Bunlar, İstanbul, Sis, Ahtar (Aktamar) ve Kudüs unvanlarıyla 4 patrikliğe taksim olunmuştu. Bizans'ın son dönemlerinde İstanbul'da genellikle ticaretle uğraşan bir Ermeni nüfus vardı. Fatih, 1461'de bunları da millet olarak tanıdı. İstanbul'da kurulan Ermeni Patrikhanesi'nin başına Bursa Metropoliti Ovakim getirildi. Böylece İstanbul, Ermenilerin dini ve idari merkezi haline getirilmiş oldu. Daha sonra, Monofizit Süryani, Habeş ve Kıpti Kiliseleri de Ermeni Patrikliğine tabi oldular.³⁸

Ermenilerin Hıristiyanlığı kabul etmesi ile birlikte, Ermenilerin eski ateşperest ve putperest inançlarına ait mabedler, askerler tarafından imha edilmiş, yeni kiliseler bu harabeler üzerine kurulmuştur. Askeri baskıya karşı çıkan birçok Ermeni ise, Sasani Kralı II. Yazdegerd'e ve onun inancı olan Zoroastriannizm ve (Zerdüşt dini) sığınmış, İran'daki ikonoclastic (Putperest- Tasvirici) kilise, kendi inancını bu Ermenilere aşlamıştır.

Ermeniler kendi piskoposluklarının şakirtler tarafından tesis edildiğine inanırlar ve temelini bağımsız olduğunu kabul ederler. Aslında başlangıçta Roma'ya bağlı olan Ermeni Kilisesi, konsillerden sonra müstakil hareket etmeye başlamıştır. Kayseri Başpiskoposluğuna bağlı olan Ermeni Piskoposluğu, Papa I. Silvester'in izni ile müstakil bir piskoposluk olarak kurulmuştur. Bu, Ermeni kaynaklarına göre doğru değildir.

Ermenilerin büyük çoğunluğu %90'ı Gregoryen mezhebindedir. Geri kalan Ermenilerin %7'si Katolik ve %3'ü Protestan'dır. Tarihte Eçmiyazin'den sonra Sis ve Ahtamar'da Katogikosluk merkezleri olan Gregoryen Ermeni Kilisesi'nin bugün iki

---

³⁷ Esat Uras, **Tarihte Ermeni Meselesi ve Ermeniler**, Ankara, 1950, s.120.

³⁸ Bilal Eryılmaz, "Osmanlı'da Millet Sistemi", **Osmanlı Ansiklopedisi**, İstanbul, 1996, s.235.

Katogikosluk, iki de patriklik merkezi vardır. Eçmiyazin ile Beyrut Katogikosluk; İstanbul ile Kudüs'te Patriklik bulunmaktadır.³⁹

Ermeni Kilisesi Baba'ya, Oğul'a ve Kutsal Ruh'a, yani Kutsal Üçlük olarak bildirilen Tek Allah'a inanarak, bu imanı Öğreten İznik, İstanbul ve Efes Evrensel Kilise Konsüllerini ve Apostolik, İznik ve Datev iman ikrarnamelerini kabul eder. İmanlıların ruhsal yaşamı Vaftiz, Teyit, Tövbe, Rab'bin Sofrası, Tansip, Nikah ve Son Vecibeler ayinleriyle manen beslenir ve düzenlenir. Ermeni Kilisesi'nde "başa el koyarak" atamayla verilen Sargavaklık (diakonia), Rahiplik ve Episkoposluk başlıca üç kilise rütbesini oluşturur. Geleneksel olarak, kadınlar okuyuculuk gibi astrütbelere, üstrütbelere de sargavaklığa atanabilir. Ermeni Kilisesi'nde evlenen rahipler vardır, bunlara Türkçe'de Grekçe'deki gibi "papaz" denmektedir. Patrikler ve katogikoslar ise bekar rahipler arasından seçimle görevlendirilir.

Yunan İsyanı'nından sonra, Rumlar gözden düşünce Ermenilerin itibarı artmıştı. Tüccar, zanaatkâr ve bankerlerin, Patriklik bünyesindeki oligarşiye karşı çıkmalarıyla, 1847 yılında Patrik, hem âyân hem de zanaatkârlardan oluşan laik bir meclis kurdu. Ruhâni meclis, dini konularla ilgilenmeye devam etti. Millet teşkilatında reform yapılması konusundaki ilk hareket Ermeni toplumu içinde belirmiştir. Ermeni Patrikliği, küçük bir zengin Ermeni grubunun elinde bulunuyordu. Ermeni faaliyetlerinin düzeni tehdit eder hale gelmesiyle Osmanlı Hükümeti, Patrikken halkla, dini kuruluşlar arasında bir toplantı düzenlemesini istedi. Bu toplantıda hazırlanan yeni millet anayasası 29 Mart 1863'de padişah tarafından ilan edildi. Buna göre; Ermeni Millet Teşkilatı'nda 3 meclis vardı. Ermeniler, rahipler ve ruhbanlardan oluşan "Genel Meclis"te gizli oy ve açık tasnifle patriklerini seçecekler, millet işlerine de karar vereceklerdi. Genel meclis gene aynı şekilde ruhâni ve laik iki konsey seçecek, bunlar işleri yürüteceklerdi. Eğitim, vakıflar ve mali işlerin yürütülmesi, sağlık sorunları "Laik Konsey'in faaliyetleri alanına giriyordu. "Ruhâni Meclis" ise dini örgütlenme ve din kuralları konusunda söz sahibi idi. Böylelikle, Ermeni cemaati kendi kompartımanı içinde Osmanlı İmparatorluğu'nda bir tür parlamentarizme geçmekteydi.⁴⁰

---

³⁹ Küçük, s.173.

⁴⁰ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**. Cilt:IV. İstanbul, 1985, s.1000.

1.2.2. Rus Ortodoks Kilisesi

Rus Ortodoks Kilisesi, 988 yılında, Kiev Prensi Vlademir'in Aziz Andreas tarafından vaftiz edilmesiyle kurulmuştur. Rus Ortodoks Kilisesi, 1448 yılına kadar İstanbul'dan atanan metropolitlerce yönetilmiş ve bu tarihte otosefal (bağımsız) olmuş, 1589 yılında da Patrikliğe yükseltilmiştir. Rus Kilisesi, bağımsızlığı kabul edildikten sonra, İstanbul Patrikliği ile işbirliği içerisinde hareket etmiş, yaptığı konsüllere Doğu Kilise Patriklerini dahil etmiş ve böylece geleneksel sistemle bütünleşmiştir. Ancak XIX. asırdan itibaren "Rus Kilisesi" diğer Ortodoks kiliseler arasında birinci derecede rol oynamak için özellikle yeni kilise fikrini savunmuştur. Rus Kilisesi, kendisine kuzeyde yükselen "Yeni Roma", Moskova'yı "Mukaddes Toprak", Romanın varisi ve imparatorluk misyonunu devam ettirmeyi üstlenen kurum olarak kabul etmiştir.⁴¹

İstanbul Rum Ortodoks Kilisesi daha 1054 tarihinde Roma'dan ayrılırken Rum milliyetçiliği üzerine oturmuştur. Roma Hristiyanlığı, Latin Katolik Kilisesi adını alırken, İstanbul, Rum Ortodoks Kilisesi adını almıştır. Bunun için İstanbul Kilisesi daima Helenizm'i himaye etmiştir. Böylece, Slav'ların ve Arap'ların aleyhine dini bir milliyetçilik yapmıştır.⁴²

Rus Ortodoks Kilisesi, Rus knezliklerinin, Türk-İslam devleti olan Altın Ordu Devleti'nin boyunduruğundan kurtularak Moskova etrafında birleşmeleri suretiyle Rus Devleti'nin ortaya çıkarılmasında büyük rol oynamıştır.⁴³ Kilisenin, Doğu Ortodoks kiliselerinin özelliği olan bu siyasi rolü, devletin çok geniş bir coğrafyada genişleyerek imparatorluk halini almasında da büyük etken olmuştur. 1453 yılında Doğu Roma İmparatorluğu'na Türkler tarafından son verilmesinin ardından, Rusların adeta kutsal bir sloganı haline almış olan, "Moskova, Bizans'ın Hedefidir. Moskova, Üçüncü Roma'dır" iddiası, Türkleri de çok yakından ilgilendiren genişleme politikasının temelini oluşturmuştur. "Slavizm-Yeni Slavizm" adları altında bir doktrin haline getirilen dini temele dayalı bu görüş, zamanla Rusya'nın siyasi ve ekonomik hedefleriyle birleştirilerek sistemleştirilmiş ve

⁴¹ Mehmet Aydın, "Batı ve Doğu Hristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", **A.Ü.İ.F.D.** Ankara, 1985, Sayı: XXVII, s.146-147.

⁴² Mehmet Aydın, "Fener Patrikhanesi ve Ortodoks Dünya", **Zaman**, 15 Mayıs 1994, s. 2.

⁴³ İlyas Kamalov, "Hayalden Gerçeğe III. Roma Rus Ortodoks Kilisesi", **Stratejik Analiz Dergisi**, Sayı:64 (Ağustos, 2005), s.65.

Ortodoksluğun merkezi İstanbul'un ele geçirilerek Slavların öncülüğünde ve yönetiminde eski Roma'nın hâkimiyet alanlarını da içine alacak şekilde bir Ortodoks-Slav İmparatorluğu kurulması haline gelmiştir.⁴⁴

Rusya'nın ve dolayısıyla Rus Kilisesi'nin gücünün en üst noktaya vardığı XVII. yüzyılda, Yunanlılar tarafından dönemin Rus Çarı Aleksey Mihayloviç'e Osmanlı Devleti ile savaşması ve Aya Sofya'ya tekrar haç dikmesi karşılığında bütün Ortodoks dünyasının liderliği teklif edilmiştir. Ancak, Çar Aleksey İstanbul'u alamadığı gibi, muhtemel bir birleşme için Yunan Kilise kurallarına uygun olarak yaptığı bazı reformlar, halk arasında olumsuz karşılanmış ve kendi içinde parçalanmalar yaşanmıştır.⁴⁵

20.Yüzyılın başlarına gelindiğinde bu iki kilisenin aynı amaçlar için tekrar yakınlaştığı görülmektedir. Fener Rum Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin çökmek üzere olduğunu değerlendirerek, Moskova'daki Rus Ortodoks Kilisesi'nin de desteği ile Ortodoks aleminin yeniden tarihteki güçlü yerini alacağına inanmıştır. Ancak hürriyetlerine kavuşan Balkan milletlerinin, ilk işleri kardeş kiliseler arasında birinci derecede rol oynamak amacıyla "yeni kilise" fikrini ortaya çıkaran Rus Kilisesi'nin desteği ile kendi milli kiliselerini kurmaları olmuştur.

Soğuk savaş döneminde, ABD'nin İstanbul Patrikliğini destekleyerek, Ortodokslar üzerindeki Rus etkisini önleme gayretleri, iki patrikhane arasındaki ilişkilerin gerilmesine sebep olmuştur. Moskova Patrikliği, Şubat 1949'da yayınlanan bir yazısında "İstanbul Kilisesini şimdiye kadar nezaketten tanıdık" diyerek İstanbul Patriği ile Ortodoks Kilisesinin diğer papazlarını Sovyet aleyhtarı faaliyetlerinden dolayı ihtar etmiştir.⁴⁶

SSCB'nin son Başkanı Mihail Gorbaçov'un, ülke içinde başlattığı yumuşama politikası ve buna paralel olarak esmeye başlayan demokrasi havasının kendini dini alanda da göstermesi, kilise için yeni bir dönem başlatmıştır. BDT'nin dağılmasından sonra, birlikten ayrılan milletlerin din olgusu ile bir arada tutulması amacı ile Rus Ortodoks Kilisesi tekrar ayağa kaldırılmış, Rusya Federasyonu'nun ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin döneminde

---

⁴⁴ Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), "Komşularımız Rusya Federasyonu Dünü-Bugünü-Yarını", **B.T.T.D.**, Sayı:2.(Mart,1997), s.92.

⁴⁵ Kamalov, s.65.

⁴⁶ Erol Türkmenoğlu, "Ortodoks Birliği ve Türkiye (III)", **Belgelerle Türk Tarihi**, Sayı:102, 2005, s.123.

güçlenmeye başlayan Kilise, Vladimir Putin döneminde bu gücün zirvesine ulaşmıştır. Putin, Çarlık Rusyası'nda olduğu gibi Ortodoksluğu Rus kimliğinin bir parçası olarak görmektedir. Günümüz Rusya Federasyonu'nda, Rus Ortodoks Kilisesi'nin üstlendiği görev şu başlıklar altında açıklanabilir;

- 1- Yeniden Rus milli kimliğinin önemli unsuru olmak,
- 2- Eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Ruslar açısından birleştirici bir unsur olmak,
- 3- Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı birleştirmek,
- 4- Diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinde Rusya'nın etkisinin devam etmesinin bir güvencesi olmak ve bu alanda entegrasyonu desteklemek.⁴⁷

Bugün dünyadaki 320 milyon Ortodoks nüfusun yaklaşık olarak 200 milyonuna sahip olarak en kalabalık Ortodoks Kilisesi konumunda olan Rusya Kilisesi, tüm Ortodoksluğun temsilcisi ve koruyucusu olduğunu her fırsatta dünya kamuoyuna hatırlatmaktadır.

1989'da Gorboçov döneminde kilise Ukrayna'da güçlenmeye başlamıştır. Bu noktadan sonra da bağımsız olmak ya da Moskova'ya bağlı olmak seçenekleri üzerinde artırılmıştır. Kilisenin bağımsızlık isteyen ruhanilerinin, bunu Fener'den talep etmeleri, Moskova'yı çileden çıkarmıştır. Rus Patriği, Bartholomeos'a sert bir mektup yazarak, onu "kutsal kilise yasalarını çiğnemek ve faaliyetiyle Ortodoks dünyasını bölmekle" suçlamış ve Ukrayna Kilisesi'nin bağımsız statü kazanma girişimlerini cesaretlendirmemesini istemiştir. Fener, konuyu, Moskova ile ilişkilerini bozmamak için Rus Kilisesi'nin bir iç sorunu kabul ettiğini açıklamıştır. Moskova da bağımsızlık isteyen metropolitleri, başta Kiev Metropoliti Filaret olmak üzere aforoz etmiştir. Buna rağmen başka bir ruhani otorite tarafından tanınmamış olsa da, Moskova'ya bağlı Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin yanında "bağımsız" bir Ukrayna Kilisesi de oluşmuştur.⁴⁸

1990'lı yıllarda, Rusya'nın, Moskova'da finanse edilen Yunan Ortodoks Bankası aracılığı ile Kıbrıs Rum Kesimi'ne S300 füzesi satmasının ardından, Rusya ve Rus

---

⁴⁷ Kamalov, s.67.

⁴⁸ Macar, Elçin, **Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi**. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003. s.250-251.

Kilisesi'nin Fener Patrikhanesi'nin Ekümenik olmasını desteklediği ve Türkiye etrafında bir "Ortodoks Çemberi" oluşturmak için işbirliği yaptıkları iddiaları ortaya atılmıştır. Ancak bu iddiaların aksine, Rus Ortodoks Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi arasında Ortodoks dünyasındaki alan mücadelesi sebebiyle devam eden gerginlik kendisini her alanda göstermektedir.⁴⁹

İkinci Dünya Savaşı sonunda Baltık ülkeleri Sovyet ordusunca işgal edilinceye kadar, Estonya Kilisesi özerktir ve İstanbul Rum Patrikhanesi'ne bağlıdır. Stalin bu toprakları Sovyetlere katınca, Moskova Patrikhanesi de Estonya Kilisesi'nin özerkliğini ortadan kaldırdığını, artık kendisinin bir dini bölgesi olduğunu açıklamıştır. Estonya 1991'de Sovyetler Birliği'nden ayrılıp bağımsızlığını yeniden elde edince, Estonyalılar İstanbul Patrikhanesi'ne başvurarak eski dini statülerinin devamını talep etmişlerdir. Ancak Estonya'daki diğer büyük nüfus grubu Ruslar için bu kabul edilemez bir durumdur. Büyük kavgalar sonucunda iki ayrı kilisenin; Patrikhaneye bağlı özerk Estonya kilisesi ile Moskova'ya bağlı bir Rus Kilisesi'nin kuruluşu benimsenmiş ve uygulanmıştır.⁵⁰

Rus Kilisesi, SSCB'nin yıkılmasından sonra, Bartholomeos'u, Sovyetler Birliği'nden ayrılan yeni Cumhuriyetlerin kiliselerini Moskova Patrikliğinin çatısı altından koparmakla suçlamıştır. Bu Cumhuriyetlerden, Sovyet işgaliyle birlikte Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlanan Estonya, 1991 yılında yeniden bağımsızlığını kazandıktan sonra bağımsız kilisesini kurmuş ve Sovyetler öncesi konumuna geri dönerek Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmak istediğini açıklamıştır. Fener Rum Patrikhanesi'nin bu teklifi kabul etmesinin ardından, Patrikhaneye bağlı özerk Estonya Kilisesi ile Moskova'ya bağlı bir Rus Kilisesi'nin kuruluşu kararı benimsenmiştir. Bu kararın ardından, Rus Ortodoks Kilisesi Fener Rum Patrikhanesi'yle bütün ilişkilerini kestiğini açıklamıştır.⁵¹

---

⁴⁹ Mehmet Çelik, **Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi**, İzmir: Akademi Yayınevi, 1998. s.131.

⁵⁰ Necmi Güzeltuna, "Fener Rus Patriklerin Post Kavgası Kızıştı", **Yeni Şafak**, 4 Nisan 1996, s. 9.

⁵¹ Kamalov, s.69.

1.2.3. Balkanlarda Ortodoks Kiliseleri

1.2.3.1. Sırp Ortodoks Kilisesi

4. ve 6. yy'da Balkanlara yerleşen Slavlar Hıristiyanlıkla 9 yy.da karşılaşmışlardır. Slavlardan olan Sırp'ların, Selanikli Kiril ve Metodi'nin çabaları sonucunda Hıristiyanlıkla karşılaştıkları ifade edilir. Sırp Kilisesi'nin Kiril ve Metodi tarafından 867 – 886 yılları arasında kurulmuş olduğu iddia edilmektedir. 14–18 yy.'da Sırp kilisesi çeşitli piskoposluklara bağlı olarak faaliyetini devam ettirmiştir. Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra başpiskoposlukları kapatılmış daha sonradan tekrar faaliyete geçmişlerdir. 1557 yılında İpek patrikliği, Sokollu Mehmet Paşa tarafından kurulmuş ve patrik olarak da kardeşi Makarios göreve gelmiştir: 1766'da ise Sultan III. Mustafa'nın çıkardığı bir fermanla İpek patrikliğine son verilip Sırp Kilisesi İstanbul Patrikhanesi'ne bağlanmıştır. 1767'de Ohrid patrikliği de kapatılmıştır.

Sırp Kilisesi, Bizans'taki iç İsyanlardan faydalanarak Sırp'ların 1345'te bağımsızlıklarını ilan etmesi ve kiliselerini bağımsız bir Patriklik olarak yeniden düzenlemeleri ile meydana gelmiştir.

1459'da Fatih Sultan Mehmet tarafından Sırp Devleti ile beraber Sırp Kilisesi de ortadan kaldırılmıştır ve Bulgar Kilisesi'ne bağlanmıştır. Sokollu Mehmet Paşa 1557 yılında Sırp Kilisesi'ni tekrar aktif hale getirerek başına da kardeşi Makarios'u getirmiştir.⁵²

Islahat Fermanları ve Tanzimat ile beraber Sırp'larda kendi kiliselerini kurma fikri gelişmiştir. 1878 Ayastafanos antlaşması ile Rusya'nın da desteği ile bağımsızlığını kazanan Sırp'lar, 1879'da kiliselerini de bağımsız bir statüye getirmişlerdir. Başlangıçta Rumların Balkanlar'ı Rumlaştırma faaliyetlerine alet olan Sırp'lar, bu durumun zamanla kendi çıkarlarına ters düşmesi ile beraber Rumlara karşı tavırlarını arttırmışlardır.

Sırp Kilisesi, 30 Ağustos 1920'de Sremski Karlovci'de Sırp kralı I. Aleksandar'ın da katıldığı bir toplantı tertiplenerek Sırp Ortodoks Kilisesi Kutsal Sinodu, Sırp patrikliğinin kabul edildiğine dair karar alınmıştır.

---

⁵² Necla Atalay, "XX. Yüzyıl Başlarında Balkanlar'da Fener Patrikhanesi ile Diğer Ortodokslar (Sırp, Ulah ve Arnavut) Arasındaki Kilise Mücadeleleri", **Yeni Türkiye**, Sayı:44 (Mart-Nisan, 2002), s.204.

1.2.3.2. Romen Ortodoks Kilisesi

Hıristiyanlık Romanya'ya (4. yy.' da) doğudan Yunanlı misyonerler tarafından gelmiştir. Sonraki zaman sürecinde ibadetlerde Romence'nin dışında eski Slav dilini kullanan halk bu bölgede birçok manastır kurmuşlardır.

1453 sonrasında Romen Ortodoks Kilisesi Osmanlı egemenliğindeki Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlanmıştır.. Romanya Kilisesi 1865 yılında özerk, 1885 yılında ise otosefal olarak kabul edilmiştir. 1925 yılında Romanya Kilisesi'ne Fener Patrikhanesi tarafından patriklik ünvanı verilerek ilk patrik Miron Kristea olmuştur.

1.2.3.3. Bulgar Ortodoks Kilisesi

Bulgar Ortodoks kilisesinin tarihi incelendiğinde Bulgarların 6 ve 7. yy' da Hıristiyanlık ile tanıştıkları söylene de, bazı yazarlar da Bulgarların Hıristiyanlıkla 9 yy'ın ilk yarısında Patrik Foti döneminde tanıştıklarını belirtmektedirler.⁵³

Patrikhanenin Balkanlardaki Rumlaştırma politikasına en sert tepki Bulgarlar'dan gelmiştir. Ohri Bulgar Başpiskoposluğu'nun 1767 yılında Patrikhane tarafından kapatılmasından sonra Balkanlar'daki üst düzey din adamları tamamen Rumlar'dan atanmaya başlanmış ve bu durum Bulgar papazlar arasında her yönüyle kendi kültürlerine sahip çıkma ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.⁵⁴

Bulgarlar daha sonraki yıllarda, Katolik Kilisesi'nin yürüttüğü Latinleştirme politikasından etkilenmeye başlamışlar ve gelişmeler karşısında İstanbul Kilisesi'ne bağlanmaya karar vermişlerdir. Bu süreçte de Bulgaristan'daki Roma'ya bağlı olan Latin papazlar ülkeden uzaklaştırılmıştır. Bulgar Kilisesi bağımsızlık sonrası kültürel açıdan büyük bir ilerleme gerçekleştirmiştir. Bu dönemde Hıristiyan literatürü Slavca olarak oldukça zenginleştirilmiştir. 1254 yılında İstanbul Patrikhanesi'ne bağlanmış, 1870 yılında aksarlılık verilmiş, 1961 yılında ise patrik unvanını elde etmiştir.

⁵³ Mahmut Aydın, **Kilise Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi**, Samsun, Su Yayınları, 1993, s.16.

⁵⁴ Bülent Atalay, "Ortodoks İttifakı ve Türkiye", **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu, Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler**, 17–19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002, s.71.

1.2.3.4. Yunan Ortodoks Kilisesi

Balkanlardaki Ortodoks Kiliseler Birliği bünyesinde Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla milli olma isteği başlamıştır. Balkan Ortodoks Kiliseleri, İstanbul Patrikliği'nin hakimiyeti altında bulunmaktadır. İstanbul Patrikliğine karşı milli bir kilise olma çabaları ilk olarak Yunan Kilisesi'nden gelmiştir. Politik anlamdaki bağımsızlığın kilise yönetiminde de olmasını istemişlerdir.

Yunan isyanının başlamasından sonra 1833'deki Yunan Kilisesinin tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesine kadar olan zamanda, Yunan Kilisesi'ni ilgilendiren bazı olaylar meydana gelmiştir. İstanbul Patrikliğinden Yunan Kilisesinin ayrı bir kilise olarak varlığını devam ettirmesi gerektiğini dönemin yazarlarından Adamantios Korais ortaya atmıştır. Korais'e göre, milli Yunan Kilisesi'nin en büyük şanssızlığı Patrikhaneye bağlı olmasıdır. Yunan devletinin kilisesi ve din görevlilerinin, kendileri tarafından seçilmesini ve eski kilise geleneğine uygun şekilde faaliyetlerin yapılmasını istemiştir. İstanbul Patrikliği'nin Yunan Ortodoks Kilisesi'ne müdahale etmesinden artık kurtulmanın zamanının geldiğini dile getirmiştir.

Zamanın güçlü ismi olan Theokletos Pharmakidis ve diğer ileri gelen kişilerce de Korais'in fikirleri paylaşılmıştır. Pharmakidis'in bu yöndeki çabaları, temelde Yunan Kilisesinin bağımsız bir yapıya kavuşturulması, Türk hakimiyeti altındaki Patrikhaneden de ayrılması gerektiği yönünde olmuştur.

Yunan Kilise Komisyonu, 1833 yılının 17 Nisan'ından 2 Mayıs'ına kadar yeni devletin milli kilisesinin problemleri hakkında yaptığı toplantılar sonucunda ortak karar olarak, Yunan Kilisesi'nin tek taraflı bağımsızlığını kabul etmiştir. Yunan Devleti'nin başında, geçici olarak bulunan Kral Otho Kilisenin söz sahibi ve bazı konularda belirleyici olmasını, devletin geleceği açısından tehlikeli görmüştür. Ancak hükümetin kilise işlerine belirli zamanlarda müdahalelerde bulunmasını ise uygun bulmuştur.

1959 yılına kadar Yunan Kilisesinin iç hiyerarşik düzeni devletten bağımsız bir yapı üzerine kurulmuştur. Fakat bu dönemde yaşanan bazı hiyerarşik problemler nedeniyle kiliseye devlet müdahalesi gündeme gelmiştir. Bugün devlete bağlı tek Ortodoks Kilisesi Yunanistan Ortodoks Kilisesi'dir.

1.2.3.5. Makedon Ortodoks Kilisesi

Osmanlı Devleti'nin Rumeli-i Şahane olarak adlandırılan Manastır, Selanik, Kosova vilayetleri ile bağımsız Drama ve Serez sancaklarına 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Avrupa Devletleri tarafından Makedonya olarak adlandırılmaktadır. Bu antlaşma ile Sırbistan, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan, Makedonya'yı kendi topraklarına katmak istemiştir. Bu devletlerin işgalci istekleri Makedonya'nın stratejik öneminden kaynaklanmıştır. Çünkü Makedonya, Balkan Devletleri'nin denize açılmasında tek yolu oluşturmaktadır. Bu durum karşısında Balkan Devletleri Makedonya'yı elde etmek istemişlerdir.

Hıristiyanlığın 9.yy'dan itibaren Makedonya'da var olduğu bilinmektedir. Bu tarihten itibaren kendi tarihini başlatan Makedon Ortodoks Kilisesi'nin, bazen Bulgar bazen de Sırp kilisesi olarak ifade edilmesi Makedon Kilisesi'ni rahatsız etmiş ve Mart 1945 yılında Üsküp' de 300 delegenin katıldığı ilk Makedon Milli Kilisesi'nin toplantısı yapılmıştır.

1958 yılında Sırp Ortodoks Kilisesi tarafından Makedonya sınırlarında bulunan Ohrid şehrinde Makedon Kilisesi kurularak Makedon Ortodoks Kilisesi'nin başkanının Sırp Ortodoks Kilisesi'nin başpiskoposunun olması şartı öne sürülmüştür. Alınan kararlarda başkanlık hakkı dışında, diğer haklar konusunda her iki kilisenin de eşit şartlara sahip olması kabul edilmiştir. Mayıs - Haziran 1959 tarihlerinde Sırp Ortodoks Kilisesi yaptığı toplantıda, Makedon Ortodoks Kilisesi ile ilgili kararları kabul etmiştir. Daha sonraki süreçte Makedon Ortodoks Kilisesi, 17 Haziran 1967'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Ortodoks ve Sırp kiliseleri arasında anlaşmazlıklar devam etmektedir.

1.3. PATRİKHANE KAVRAMI

1.3.1. Patrik

Rumların ve diğer Hıristiyan milletlerin baş papazlarına verilen ad olan patrik sözcüğü, Rumca "aile" mânasında olan "patria" ile hükmetmek mânasında olan "archein"

sözcüklerinin birleşmesinden meydana gelip, aile veya kabile reisi mânâsındadır.⁵⁵ Patrik hakkındaki bir diğer görüşte, Yahudi aşiret reisleri ve liderlerine verilen ad olmasıdır. Antakya'da Hıristiyanlık ilk kez Yahudiler arasında yayılmış, bunlar da dini liderlerine patrik adını vermişlerdir. Tarihte ilk kez Antakya patriği için kullanılan bu ad daha sonraları, Ortodoks ve kimi doğu kiliseleri başkanlarının unvanları olarak da kullanılmıştır.

1.3.2. Patrik Seçimi

Patrik 1860–1923 yılları arasında, 1856 Islahat Fermanı sonrası yapılan düzenlemeler gereği hazırlanmış bulunan 1862 Rum Patrikliği Nizamı'na dayanılarak, metropolitler, cemaatin resmi görevlileri ve laiklerden (ruhbandan olmayan anlamında) oluşan bir karma meclis tarafından belirlenen üç aday arasından Kutsal Meclis tarafından seçilirdi.

Bugün ise, ruhunu 1862 Rum Patrikliği Nizamı'ndan alan ve 6 Aralık 1923 tarihli valilik tezkeresine dayanan bir hukuksal, süreç içerisinde Kutsal Meclis tarafından seçilir. Valilik tezkeresi adayların ve Kutsal Meclis üyelerinin Türkiye vatandaşı ve seçim sırasında Türkiye sınırları içinde görev yapan metropolitler olması zorunluluğunu içerir. Osmanlı'dan kalan Nizamname'ye göre, Kutsal Meclis, patrik adayları listesini İstanbul Valiliği'ne sunar. Bu adaylar, TC vatandaşı olup, makamları TC sınırları içinde yer alan metropolitlerdir. Nizamname'ye göre, Osmanlı döneminde Bab-ı Âli'nin sahip olduğu yetki gereği, Valilik gerekçe göstermeden, seçilmesini istemediği adayları listeden çıkarabilir. Valilikten gelen listedeki adaylar, Kutsal Meclis'te oylanır, adaylar üçe indirilir ve biri patrik seçilir.⁵⁶

1.3.3. Patrikhane

Patrikhane, patriklerin ikamet ettikleri mekâna verilen addır. Bu mekan aynı zamanda patrikliğe bağlı bölgelerin işlerini icra eden patriğin makamıdır.

---

⁵⁵ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Ankara, M.E.B. Yayınları, 1993, s. 758.

⁵⁶ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.29.

Patrikhane makamı, Bizans'ın dini ve dünyevi olan iki yönlü iktidarının tek taraflı devamıdır; yani Bizans ölmemiş ve onun makamında yaşamaya devam etmiştir. Patrikhane din perdesi altında Yunanistan'ın bağımsızlığı, Osmanlı Devleti'nden ayrılması, Anadolu'da bulunan topraklar üzerinde “Büyük Yunanistan” kurulması yönünde yoğun çalışmalara koyuldu. Hatta bu davada başarıya ulaşabilmek için, bütün dünya Ortodokslarının Türkiye'ye karşı birleşmelerini sağlamak amacıyla geniş propagandalara girişti.⁵⁷

1.3.4. Gelir Kaynakları

Patriğin ne Lozan Antlaşması'na, ne Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına, ne de dini sıfatına uymayan faaliyetleri, gerek Türk kamuoyunda, gerekse medyada tepkilere neden olmuştur. Kamuoyu, hükümet yetkililerinin ilgisizliğinden, Patrikhane'yi denetlememesinden şikâyet etmekte; bu ilgisizliğin, ihmalin, Patrik'i cesaretlendirdiği kanaatine sahip bulunmaktadır.⁵⁸

Yıllardır Osmanlı arşivleri üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan Emekli Büyükelçi İlhan Akant, Patrikhane'ye gösterilen tavizkar tutum ve ihmaller nedeniyle, Lozan'da hiçbir hükmü yokken, Patrikhane'ye “hükmi şahsiyet” kazandırıldığını ifade ederken, Rumlara ait bütün dernek ve okulların, spor kulüplerine kadar Patrikhane'ye bağlandığını belirterek, bu yolla Patrikhane'ye Rumların ve Yunanlı işadamlarıyla, Yunan resmi makamlarının da para aktardıklarını belirtmiştir. Türkiye'den ayrılan Rum vatandaşlarının mallarına devlet el koymadığı için, bu insanlar mallarını Rum dernek ve vakıflarına vekâleten bırakmışlardır. Çevre kiliselere bağlı olan bu vakıf ve derneklerin basta Beyoğlu olmak üzere birçok yerde vekâleten sahip oldukları yüzlerce gayrimenkulün kiralari ve işletme gelirleri de bu vasıtalarla Patrikhaneye aktarılmıştır.⁵⁹

---

⁵⁷ Şahin, s.166.

⁵⁸ Şahin, s.334.

⁵⁹ Şahin, s.335.

1.4. İSTANBUL ERMENİ PATRİKHANESİ

Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan tebaasından olan Ermeniler, Ortodoks ve Katolik mezheplerinden ayrı, bağımsız bir kiliseye ve dini düşünceye sahip olmuşlardır. Ermenilerin sahip olduğu inançlar, kiliseler arasında rekabetlere sebep olmuş, her Hıristiyan mezhebi kendi inançlarının diğer mezheplerden üstün olduğunu iddia etmiştir.

Osmanlı yönetimi altına giren Ermeniler, başlangıçta tamamen Gregoryen mezhebine bağlı iken, XIX. asırdan itibaren Katolik ve Protestan mezhebine geçenler olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş yıllarında Kütahya ve daha sonra da Bursa'da Ermeni piskoposlukları bulunmaktaydı.

Fatih Sultan Mehmet tarafından 1453'te İstanbul'un fethiyle Türklerin hâkimiyetine giren Patrikhane için yeni bir dönem başlamaktaydı.⁶⁰ Katolik Avrupa'nın, Ortodoks dünyasıyla bütünleşme çabaları, İstanbul'un fethiyle önlenmiş, aksine Balkanları da tamamen ele geçirmek suretiyle Fatih, kısa zamanda Ortodoksları himayesi altına almıştır. Nitekim Papa V. Nikola'nın Türklere karşı harekete geçilmesi fikri pek taraftar bulamamış, aksine Ege adalarındaki halk, Balkanlardaki bazı despotluklar ve prensler Fatih'i İstanbul'un fethinden dolayı kutlayan mektuplar yazmışlardır.⁶¹

İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesinden sonra, Rum cemaati için yapılan düzenlemelerde, Ermeniler de dikkate alınmış, 1461 yılında Bursa Piskoposu olan Hovakim efendi İstanbul'a getirtilerek "Bütün Ermenilerin Patriki" unvanıyla İstanbul Ermeni Patrikliği'ne tayin edilmiştir. XIX. yüzyıla kadar olan Padişah fermanlarında Ermeni Patrikleri "Altı Topluluk Patriği" olarak zikredilmiştir.⁶² Ermeniler İsa'nın tanrılığı ve insanlığının bir tabiatı olduğuna inanan Monofizit inanç sahibi oldukları için, İstanbul Ermeni Patrikliği, aynı inançta olan Keldaniler, Süryaniler, Kıpti, Gürcü ve Habeşlileri de temsil etmiştir. İstanbul Ermeni Patrikhanesi 45 piskoposluk bölgesine sahip olup, Ermeni cemaatinin milli temsilciliği olarak tesis edilmiştir. Halbuki Ermeni Katogikoslukları ve

⁶⁰ Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul, Turan Yayıncılık, 1996, s.11

⁶¹ **Fatih S. Mehmet ve İmparatorluk Dönemi**, http://www.theottomans.org/turkce/tarihce/fatih_sultan.asp (11 Eylül 2008).

⁶² Esat Uras, "Ermeni Cemiyetleri", **Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifi Ermeni Meselesi**, C III, İstanbul, 1989.

piskoposlukları, başka imparatorlukların ve Roma- Bizans Kiliselerinin etkisi altında kalmıştır.

Fatih Sultan Mehmet isteseydi Roma'dan İstanbul Kilisesi'ne bir kardinal getirterek Ortodoksluğu sona erdirebilirdi.⁶³ Oysa ki Fatih, 6 Ocak 1454 tarihinde Patriklik teslim töreninde bu geniş yetki ve imtiyazın göstergesi olarak patriğe, patriklik asası ile Millet başı unvanı ve Üç Tuğlu Pasa derecesi verdi.⁶⁴ Basına da on iki havarinin resimlerini içeren ve elmaslardan yapılmış bir haç ile süslü taslı taç konduğu halde, sarayın kapısına kadar uğurladı. Yani kendisine Bizans İmparatorluğu döneminde yapılan törenin aynısını yaptı.⁶⁵ Fatih törende Gennadios'a: "Patrik oldunuz, talihiniz açık olsun. Dostluğumuza güveniniz. Sizden önceki patriklerin bütün hakları ve yetkileri yine olduğu gibi sizdedir." dedi. Patrikler, IV. Mehmet'in, Mayıs 1651'de II. Parthenios'u Ruslarla işbirliği yaptığı gerekçesiyle idam ettirene dek,⁶⁶ yani itaat ve sadakatleri süresince padişahın huzuruna çıkmak şerefine erdiler. Bu tarihten itibaren ise; Patrik, protokoldeki yerini kaybetti ve sadrazamla muhatap kılınmıştır.⁶⁷

1863 yılında yürürlüğe giren Ermeni Milli Nizamnamesi'ne kadar Ermeni Patriği, Katogikosluğun kendisine verdiği yetkiye dayanarak, Ruhani liderleri, piskopos ve papazları görevden alma, yerlerini değiştirme, kılık-kıyafetlerini düzenleme ve ayin yapmalarını yasaklayabilme hakkına sahip olmuştur. Bu döneme gelinceye kadar İstanbul Ermeni Patriği, Ruhani bakımdan Eçmiyazın Kilisesine bağlı kalmıştır. Patriklik aslında dini bir makam olmaktan ziyade resmi bir memuriyetten ibaret kalmıştır. Dini açıdan Patrikler, piskopos statüsünde kabul edilmiştir.⁶⁸

Katogikos, milletin mümessili demek olup, Gregoryen Ermenilerin kilise hiyerarşisinde en üst makamdır. Katagikos tek otorite olup, diğer Hıristiyan otorite-terden ve Ruhanilerden ayrı ve bağımsızdır. Ermeni Patrikhanesinde kilise hiyerarşisi; Papa, Varlabet,

⁶³ Gökhan B. Yetiş, <http://www.blogcu.com/gokhanbahadiryetis/251452/> (05 Eylül 2008).

⁶⁴ Nejat Kaymaz, **Kuruluştan Lale Devrine Osmanlı İmparatorluğu**, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002, s.49.

⁶⁵ Adnan Sofuoğlu, **Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri**, İstanbul: Turan Yayıncılık, 1996, s.14.

⁶⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, Cilt:3, Kısım:2, IV. Baskı, Ankara: TTK Yayınevi, 1988, s.151.

⁶⁷ Şahin, s.61.

⁶⁸ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'amn Yönetimi**, İstanbul, Risale Yayınları, 1990.

Piskopos, Patrik ve Katogikos mertebelerinden ibarettir.⁶⁹ Patrikler, şahıslar ve cemaat üzerinde tek otorite olup, Padişah tarafından tayin edilip, Osmanlı devletine karşı sorumlu iken, 1863 Ermeni Milli Nizamnamesi ile Patriklerin seçimi kendi cemaatlerine ve meclislerine bırakılmış, fakat bu seçimin ve Patriğin Padişah tarafından onaylanması şartı getirilmiştir.⁷⁰

1.5. Kudüs Ermeni Patrikhanesi

"Yavuz Sultan Selim'in Mercidabık ve Ridaniye zaferleri sonunda Mısır ve Suriye Türk hakimiyetine girmiş, bölgede askeri, idari ve ekonomik alanda yeni uygulamalar yapılırken, dini kurumlar da dikkate alınmıştır. Kudüs, Hıristiyanlığın kaynağı ve merkezi sayılması nedeniyle çeşitli dönemlerde, farklı Hıristiyan mezheplerine ait Patrikhane ve Piskoposlukları bünyesinde bulundurmuştur. Ayrıca, Kudüs ve çevresinde Hz. İsa'ya atfedilen bazı kutsal yerler, Meryem Ana ve diğer Hıristiyan azizlerine ait yerlerin bulunması, Kudüs'ün önemini arttırmıştır.

Kudüs'ün İslam egemenliği altına girmesinden sonra da Hıristiyan topluluklara ve onların inançlarına ve kutsal kabul ettikleri mekânlara dokunulmadığı ve inançlarında serbest bırakıldıkları bilinmektedir.

Osmanlı topraklarında yer alan İstanbul Ermeni Patrikliği ile aynı dini statüde olan Kudüs Ermeni Patrikliği, 1910'lu yıllarda beş piskoposluk bölgesine sahip olup, Kudüs Ermeni Patrikleri Mar Yakub manastırında ikâmet etmekte ve ömür boyu bu göreve seçilmekteydiler.

Patrik, Kudüs ve civarında bulunan Ermeni cemaatinin lideri durumunda olup, bu göreve İstanbul Ermeni Patrikhanesi Genel Meclisi tarafından seçilmekteydi. Görevi, adı geçen manastırın Ermeni Milli Nizamnamesi esaslarına uygun olarak yönetilmesini sağlamaktan ibaret bulunmaktaydı. Kudüs Patriğinin yetkisi ise mahalli düzeydedir. Patrikliğe seçilmek için, 35 yaşını bitirmiş olmak, babasından beri Osmanlı uyruğundan ve

---

⁶⁹ Abdurrahman Küçük, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, C. XXXI, Ankara, 1989.

⁷⁰ Kamuran Gürün, **Ermeni Dosyası**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988.

Ermeni cemaatinin Ruhanilerinden olmak gibi şartlar getirilmişti. Patrikliğin, ölüm ve istifa gibi sebeplerle boşalması durumunda, yenisi seçilinceye kadar bir patrik kaymakamı seçilir ve bu seçimi de Kudüs Patrikliğinin Ruhban sınıfı yapardı. Bu kaymakamın İstanbul Patrikhanesi Genel Meclisi tarafından da tasdik edilmesi gerekmekteydi.⁷¹

Kudüs Ermeni Patrikhanesi'ne ait kilise ve manastırların ihtiyaçları, Osmanlı Devleti'nin ayni ve nakdi yardımları ile giderilmeye çalışılmıştır. Şayet kilise ve manastırların borcu olursa, bu durum Babiâli'ye bildiriliyor, Kudüs Ermeni Patriklerinin kilise ve manastırlarda halktan yardım toplama isteği olursa, bu durum Padişahın onayına sunuluyordu.

1.6. Türk Ortodoks Patrikhanesi

Osmanlı tarihinde 20. yy'a gelinceye kadar Rum isyanları Yunanistan, İstanbul ya da Adalar gibi yerlerde meydana gelmiş, Anadolu'daki Ortodoks halk (din adamları hariç) bu hareketlere pek karışmamıştır. Bunun sebebi Anadolu Ortodokslarının dil, kültür ve gelenek bakımından Türklüğü benimsemeleri olmuştur. Ancak 19'uncu yüzyılın sonlarına doğru Antalya'da yaşayan Rumlara karşı yapılmaya başlanan "Yunanlılık" propagandası Yunan hükümetinin ve düzenli bir teşkilata sahip olan Fener Rum Patrikhanesi'nin desteğiyle büyük bir hızla Anadolu'ya yayılmıştır. Fakat gerek Papa Eftim'in çabaları, gerekse Anadolu Ortodokslarının Fener ve Yunan Hükümet adamlarının tahriklerinden nispeten uzak olması İstanbul ve Trabzon dışında "Yunanlılık" propagandasının başarılı olmasını engellemiştir.⁷²

Mondros Mütarekesi ve işgal sonrası Anadolu'nun kana bulanmasında, Fener Patrikhanesi'nin işgalci güçlere destek vermesi, Fener'e bağlı olan, ancak Türk kuvvetlerinin etkin olduğu bölgelerde yaşayan ve "Türklüğü" ile kıvanç duyan Ortodoksları rahatsız etmiş⁷³, kurtuluş savaşının başlamasıyla birlikte de basta kayseri olmak üzere özellikle iç Anadolu

---

⁷¹ Eryılmaz, 1990.

⁷² Sahin, s.241.

⁷³ M.Murat. Hatipoğlu, **1923–1938 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. 1993, s.51.

bölgesinde Papa Eftim'in önderliğinde Türk Ortodoks Hıristiyanlar Diğer Hıristiyanlardan çok farklı bir strateji takip ederek milli mücadeleye destek vermişlerdir.⁷⁴

Nitekim 30 Nisan 1921'de Safranbolulu 2749 Ortodoks Türk'ünün Büyük Millet Meclisi'ne gönderdikleri telgrafla, İstanbul'daki Rum Ortodoks Patrikliği'ni tanımadıklarını beyan edip Karaman'da bir Türk Ortodoks Patrikliği kurulmasını istemişler ve telgrafta, Anadolu'da yaşayan Ortodoks Rumların Elen olmadığını ifade etmişlerdir. Kurtuluş savaşının (Milli Mücadelenin) henüz yeni filizlenmeye başladığı dönemde Türk Kökenli Ortodoks Hıristiyanlar Rum boyunduruğundan kurtulabilmek amacıyla Mayıs 1922'de bağımsız bir kilise kurma faaliyetlerine başlamışlardır.⁷⁵

21 Eylül 1922'de Kayseri Zincidere'de⁷⁶ Konya Metropoliti Prokobiyos başkanlığında toplanan kongrenin açılış konuşmasını yapan İstimat Zihni, Fener Patrikhanesi'nin yıkıcı ve bölücü faaliyetlerini dile getirerek Anadolu'da yaşayan Türkçeden başka dil bilmeyen Türk Ortodokslarının da bu siyasi oyuna getirilmek istendiğini, bu faaliyetlerin milletin bünyesinde onarılmaz yaralar açtığını, rahat olan toplum bünyesini sarstığını, zavallı, saf, masum Anadolu Türk Ortodokslarını yıkıcı siyasetinin kurbanı etmek istediğini ifade etmiştir.⁷⁷

Türk Ortodokslar tarihe "Kayseri Beyannamesi" adıyla geçen bildiriye yayımlayarak, Fener Patrikhanesine, Patrik Meletios'a karşı açıkça tavır almışlar⁷⁸ ve Fener Patrikhanesi ile bütün ilişkilerini kestiklerini açıklamışlardır. Ardından Prokobiyos Patrik kaymakamı tayin edilerek, hepsi halktan olmak üzere on iki kişilik bir Sen Sinod meclisi kurulmuş⁷⁹ ve Papa Eftim'in daha önce üstlenmiş olduğu "Türk Ortodoks Cemaat ve Kiliseleri Vekili ve Umumi Murahhası" unvanı tescil edilerek Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin kurulduğu ilan edilmiştir.⁸⁰

---

⁷⁴ Yavuz, Ercan, , Sürgündeki Ortodoks Türkler, **Aksiyon Dergisi**, 1998
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=17472> (02 Eylül 2008).

⁷⁵ Ensar Çetin, **Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, İstanbul: Kum Saati Yayınları. 2004, s.56.

⁷⁶ Sofuoğlu, s.148.

⁷⁷ Çetin, s.58

⁷⁸ Uğur Yıldırım, **Dünden Bugüne Patrikhane**, 2.Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları. 2004, s.94

⁷⁹ Şahin, s.249.

⁸⁰ Çetin, s.59.

Kayseri’de böyle bir Ortodoks Patrikhanesi’nin kurulusu Fener Rum Patrikhanesi’ni rahatsız etmiş, bu yeni kurulusu tanımadıklarını açıklayarak, bağımsız bir kilise olamayacağı fikrini savunmuşlardır.⁸¹

Papa Eftim önderliğindeki Türk Ortodoksları ile Fener Rum Patrikhanesi’nin ayrılışının ve birbirleriyle olan mücadelesinin belirleyici noktasını, Anadolu’da Mustafa Kemal önderliğinde başlatılan Milli Mücadele hareketi oluşturmuş, basta Papa Eftim olmak üzere Türk Ortodoksları, Milli Mücadele’yi destekleyip Mustafa Kemal’in yanında yer alırken ⁸² Fener Rum Patrikhanesi, Anadolu’daki bu hareketi desteklemediği gibi basta Yunanlılar olmak üzere işgalci güçlerle işbirliği yaparak Türk milleti açısından çok zor olan şartların daha da zorlaşmasına sebep olmuşlardır.⁸³

Kurtuluş Savaşı yıllarında Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin bütün kiliselere gönderdiği tamimde " Biz Türk değiliz, Türklerle alakayı kestik. Milli hareketleriyle alakamız yok. Hükümet tarafından vaki olacak seçim davetlerine iştirak etmeyiniz" denilmesi üzerine Keskin'de Metropolit Vekili olan Papa Eftim, bu tamimim ne dine, ne mantığa, ne de insanlığa uygun olduğunu belirterek karşı çıkmış ve mücadelesini başlatmıştır.

Türk Ortodoks Patrikhanesi, Fener Rum Ortodoks Patrikhanesinin yapmış olduğu her faaliyeti yakından takip etmiş, attığı her adımın arkasındaki gizli amaçları Türk kamuoyuna açıklamayı görev bilmiştir. Almanya Cumhurbaşkanı Johannes Rau'nun, Patrikhane’yi ziyareti ve ardında Patrik tarafından kendisine Aziz Andreas nişanı verilmesi üzerine yapılan basın açıklamasında, Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın ve Halkla İlişkiler Sorumlusu Sevgi Erenerol şöyle demiştir : "... Patrik sanki T.C. Devleti sınırları içinde ikinci bir devlet başkanı varmış gibi hareket etmektedir. 1991 yılından beri Türk Ortodoks Patrikhanesi olarak bizler, Patriğin bu davranışlarını yakından takip etmekte ve Türk Milletinin başına örülmekte olan belaya karşı uyardırmaya çalışmaktayız. Bugün yine aynı görevi sürdürerek, Türk Milletine bu önemli açıklamayı yapıyoruz. Patrik, Alman Cumhurbaşkanı Johannes Rua'ya bir nişan vermiştir. Laik Türkiye Cumhuriyetinde bir Türk vatandaşının başka bir devletin resmi temsilcisine dini nişan vermesi yasaktır. Fakat aradan bir hafta geçmesine rağmen yetkililerden hiç bir tepki gelmemiştir. Verdiği nişana gelince; bu Aziz Andreas nişanıdır.

⁸¹ Hatipoğlu, s.54.

⁸² http://www.turan.org/makaleler/Mehmet_cayirdag/sayfa4.htm, (14 Ekim 2008).

⁸³ Çetin, s.74.

Çok anlamlı bir haçtır ve Hıristiyan âleminde de çok kutsal bir değeri vardır. Türkiye'de ancak bir devlet başkanı, başka bir konuk devlet başkanına nişan verebilir. Helsinki Zirvesi neticesinde Avrupa Birliği, Patriğin Devlet Başkanı statüsünü belirlemiş olacak ki, bu sefer Alman Cumhurbaşkanı'nın boynuna söz konusu nişan takmıştır.⁸⁴

1.7. PATRİKHANELERİN DAĞILIMI

Patrikhaneler ve bağımsız kiliseler birbirlerinin içişlerine ve yetki alanlarına karışamazlar. İstanbul Ortodoks Rum Patrikhanesi'nin Yunanistan'daki temsilcisi Pergamos (Bergama) Metropoliti Loannis'e göre, iki grup Ortodoks kilisesi (otosefal ve otonom) arasındaki en temel fark, bağımsızların kendi kiliselerinin başındaki kişiyi diğer hiçbir kiliseye danışmadan seçebilmeleri, özerklerin liderlerinin ise İstanbul Patrikhanesi tarafından belirlenmesidir.⁸⁵

1.7.1. Tarihi Patrikhaneler:

- a) İstanbul Patrikhanesi,
- b) İskenderiye Patrikhanesi,
- c) Antakya Patrikhanesi,
- d) Kudüs Patrikhanesi.

1.7.2. Ulusal Patrikhaneler:

- a) Rusya Patrikliği,
- b) Sırbistan Patrikliği,

---

⁸⁴ Günaydın, 26 Ağustos 1993.

⁸⁵ Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, s.23.

- c) Romanya Patrikliği,
- d) Bulgaristan Patrikliği,
- e) Gürcistan Patrikliği.

1.7.3. Bağımsız (otosejal) Kiliseler:

- a) Kıbrıs Kilisesi,
- b) Yunanistan Kilisesi,
- c) Polonya Kilisesi,
- d) Arnavutluk Kilisesi.

1.7.4. Özerk (otonom) Kiliseler:

- a) Çekya ve Slovakya Kilisesi,
- b) Finlandiya Kilisesi,
- c) Estonya Kilisesi.

Tarihi patriklikler olan İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs yüzyıllardan beri farklı dinlerin çoğunluğu oluşturduğu devletlerin ve toplumların içerisinde yaşamaya devam etmektedirler. Bir diğer grubu ise Kıbrıs, Yunanistan ve Finlandiya kiliseleri oluşturmaktadır. Gelişmiş Batı toplumlarındaki bu kiliseler, gündelik yaşamdaki kurumsallaşmış rolleri ve devletçe resmen onaylanmış statüleri ile farklı bir grup oluşturmaktadır. Asıl büyük grubu ise, Doğu Bloku'nun çöküşü ile gelişmeye başlayan, ancak geleceği henüz net görülemeyen Rus, Sırp, Bulgar, Gürcü, Romen, Çek ve Slovak, Macar, Polonya ve Arnavut kiliseleri

oluşturmaktadır. Bunların önündeki en büyük sorunlar ülkelerindeki sosyo-ekonomik gelişmeler ve yükselen milliyetçilik olarak kabul görmektedir.⁸⁶

1.7.5. İstanbul Patrikhanesi'nin Yapısı

1.7.5.1. İdari Organizasyonu

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi 1600'den beri Fener semtinde bulunmaktadır. Bu nedenle kısaca Fener Patrikhanesi olarak da adlandırılır. Türkiye'de Ortodoks Rum cemaati İstanbul Başpiskoposluğu'nun yanı sıra, Halkidona (Kadıköy), İmvros ke Tenedos (Gökçeada ve Bozcaada), Prinkiponnisa (Adalar) ve Derki (Terkos) metropolitliklerinin bulunduğu yerlerde yaşamaktadır. Diğer metropolitlikler tarihi birer makamdır. Ortodoks kiliseler, Yunanca sino-dos (meclis) denilen din adamları meclislerince yönetilir.⁸⁷

İstanbul Patrikhanesi'nin Kutsal Meclisi, makamları Türkiye Cumhuriyeti sınırları dahilinde olan on iki metropolitten oluşur. Son birkaç yıldan beri getirilmiş yeni bir kural gereği, üyelerin yansı altı ayda bir değişmektedir. İstanbul Patriği'nin Hıristiyanlık dünyasındaki unvanı "İstanbul ve Yeni Roma Başepiskoposu ve Ekümenik Patrik" tir. Patrikhane'de tarihsel önemlerinden dolayı sırasıyla, Kayseri, Efes, Ereğli, Erdek, İzmit, İznik, Kadıköy ve Terkos metropolitleri kıdemli kabul edilirler. Bunların dışındaki yerler arasında bir fark yoktur, protokolde bu metropolitlerin episkoposluğa atanma tarihi dikkate alınır. Doğrudan Patriğin idaresinde bulunan İstanbul Başepiskoposluğu onun adına birinci bölge-Beyoğlu, ikinci bölge-Kurtuluş, üçüncü bölge-Boğaziçi (Avrupa kısmı), dördüncü bölge-Samatya, beşinci bölge-Fener ve Haliç olmak üzere beş metropolit tarafından yönetilir. Patrikhane'de işler komisyonlarca yürütülür. Her komisyonun başında bir metropolit bulunur. Komisyonların ilgi alanına bağlı olarak, ruhbandan olmayanlar da komisyonlarda yer alabilir.⁸⁸

---

⁸⁶ Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.24.21

⁸⁷ Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.24-25.

⁸⁸ Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.26-27.

Bugünkü Kutsal Meclis Üyeleri

Hirisostomos: Efesos (Efes) Metropoliti

Fotios: iraklia (Ereğli) Metropoliti

Konstantinos: Derki (Terkos) Metropoliti

Yermanos: Theodorupoli (Safranbolu) Metropoliti

Theoklitos: Metra ke Athira (Çatalca ve Büyükçekmece) Metropoliti

Kirillos: imvros ke Tenedos (Gökçeada ve Bozcaada) Metropoliti

lakovos: Prinkiponnisa (Adalar) Metropoliti

Dimitrios: Sevastia (Sivas) Metropoliti

Irineos: Miriofito ke Peristasi (Mürefte) Metropoliti

Hirisostomos: Mira (Demre) Metropoliti

Apostolos: Moshonisi (Cunda Adası) Metropoliti

Theoliptos: Ikonio (Konya) Metropoliti

Kutsal Meclis Üyesi Olmayıp Patrikhane'de Görev Yapan Diğer Metropolitler

Simeon: Nikomidia (İzmit) Metropoliti

İoakim: Halkidona (Kadıköy) Metropoliti

Leronimos: Rodopoli (Maçka) Metropoliti

Gavriil: Kolonia (Şebinkarahisar) Metropoliti

Evangelos: Pergı (Perge) Metropoliti

Kallinikos: Listra Metropoliti

Athanasios: Iliupoli (Aydın) Metropoliti

Yermanos: Tranupoli Metropoliti

Meliton: Filadelfia (Alaşehir) Metropoliti

Patrikhane Komisyonları

1- Mali Komisyon

2- Denetim Komisyonu

3- Heybeliada Ayia Triada Manastırı Mütevellisi

4- Kilise Hukuku Komisyonu

5- Ortodokslararası Konular Komisyonu

6- Patrikhane'ye Bağlı Yurtdışı Bölgeler ve Ortodoks Misyonerliği Komisyonu

7- Patrikhane'ye Bağlı Yurtdışı Kurumlar Komisyonu

8- Hristiyanlararası Konular Komisyonu

9- Monofizit Kiliselerle Diyalog Komisyonu

10- Roma-Katolik Kiliseleriyle Diyalog Komisyonu

11- Teolojik Araştırmalar Komisyonu 12-Aynaroz Komisyonu

13- Orthodoksia dergisi Yayın Komisyonu

14- Yıllık Yayımlama Komisyonu

15- Manevi Hizmetler Komisyonu

- 16- Manastırlar Komisyonu
- 17- Patrikhane Binası Restorasyon, Güzelleştirme ve Bakım Komisyonu
- 18- Patrikhane Arşivi ve Kütüphanesi Komisyonu
- 19- Kutsal Emanetler ve Kutsal Yağ Komisyonu
- 20- Ayazmalar Komisyonu
- 21- İbadet Komisyonu
- 22- Dini Takvim Komisyonu
- 23- İslâm'la Diyalog Komisyonu
- 24- Hukuki Danışmanlık
- 25- Emeklilik ve Tedavi Komisyonu
- 26- Patrikhane Varlıklarını Değerlendirme Komisyonu

1.7.5.2. Patrikhane'nin Yetki Alanı

Günümüzde mübadele sonrası sayıları çok azalan Rum-Ortodoks cemaati Türkiye toprakları içerisinde; İstanbul Başpiskoposluğu'nun, Kadıköy, Gökçeada- Bozcaada, Adalar ve Terkos (Tarabya) metropolitliklerinin bulunduğu yerlerde yaşamaktadırlar. Sinod üyeleri ise, Türkiye Cumhuriyeti sınırları dâhilinde, yukarıda saymış olduğumuz metropolitlikler hariç olmak üzere hepsi tarihi birer makam olan 12 metropolitte oluşmaktadır.⁸⁹

---

⁸⁹ Yorgo Benlisoy, Elçin Macar, **Fener Patrikhanesi**, Ankara, Ayraç yayınları, 1996, s.60.

Türkiye Dışındaki Metropolitlikler ve Başepiskoposluklar:⁹⁰

- Girit Başepiskoposluğu Metropolitlikleri: Gortini ve Arkadya, Retimno ve Avlopotamos, Kidonia ve Apokoronos, Lambi ve Sfakion, Ierapitni ve Sitia, Petra, Kisamos ve Selini.
- Onikiada Metropolitlikleri: Rodos, Kos, Leros-Kalim-nosve Astipalea, Karpathos ve Kasos.
- Amerika Başepiskoposluğu.
- Avustralya Başepiskoposluğu.
- Avrupa Metropolitlikleri: İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, Belçika, İsveç, İsviçre, İtalya.
- Yeni Zelanda Metropolitliği.
- Toronto Metropolitliği.
- Kanada'daki Ukrayna Ortodoks Kilisesi.
- Buenos Aires Metropolitliği.
- Panama Metropolitliği.
- Hong Kong Metropolitliği.
- Yunanistan'daki "Yeni Bölgeler" Metropolitlikleri.
- Patrikhane'ye Bağlı Manastır ve Kurumlar: Aynaroz Manastırlar Topluluğu, Patmos Manastırı ve Eksarhlığı, Vlatadon ve Ayia Anastasia manastırları, Selanik Pateristik Araştırmalar Kurumu, Cenevre Patrikhane Merkezi, Girit Ortodoks Akademisi, Kore Ortodoks Misyonerlik Kurumu.

---

⁹⁰ Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.27.

Osmanlı Devleti tarafından patriklere bazı imtiyazlar verilmişti. Buna göre: Devlet, ruhani reislerle, resmi lâkaplarıyla hitâb edecek; Bunlar idare Meclisi üyesi arasında yer alacak, padişah tarafından kabul edilebilecek; seyahatlerinde müslüman kıyafeti giyebilecek, ata binip, silah taşıyabilecek, her türlü gümrük ve harcdan muaf tutulacaklardı. Ayrıca, kilise, manastır gibi yerlerde oturup, herhangi bir kazancı olmayan veya hasta, sakat vb. özelliklere sahip olan din adamları da, gayrimüslimlerin yükümlü oldukları vergi ve özellikle de cizyeden muaf tutulacaklardı.⁹¹

Tablo 1.
Patrikhane'nin Yetki Alanındaki Cemaat ve Episkopos Sayısı

Ülke	Nüfus	Episkopos
Türkiye	1-2 bin	23
Girit	540 bin	8
Onikiada	163 bin	4
Avusturya	150 bin	3
Belçika	35 bin	4
Danimarka	1-2 bin	
Fransa	150-200 bin	8
Almanya	700 bin	10
Büyük Brit.	250-300 bin	9
Macaristan	45 bin	2
İtalya	35 bin	2
Hollanda	10 bin	1

---

⁹¹ Şahin, s. 86.

Norveç	1-2 bin	
Portekiz	1-2 bin	
İspanya	2-3 bin	
İsveç	100 bin	2
Japonya	30 bin	1
Kore	5 bin	1
Avustralya	800 bin	7
Yeni elanda	10 bin	1
Arjantin	800 bin	3
Brezilya	600 bin	5
Kanada	500-800 bin	7
Şili	300 bin	1
Meksika	100 bin	1
ABD	2 milyon	48
Toplam	7 milyon 750 bin	151

1.7.5.3. Hukuki ve sosyal sorumlulukları

Lozan'da 24 Temmuz 1923 de imzalanan muahede de ise, İstanbul Patrikhanesi'ne ait hiç bir kayıt mevcut değildir. Yalnız muahedenin hayır müesseseleri, mektepler, dini müesseseler ve kabristanlara ait III. faslında ekalliyetlere ait umumi hükümler mevcuttur. Lozan'da cereyan eden müzakerelere ve muahede hükümlerine göre İstanbul Patrikhanesi'nin hukuki vaziyeti şöyle hülasa edilebilir:⁹²

---

⁹² Süreyya Özyurtkan, **Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası**, Tem Vakfı İlmi Araştırma Dizisi No:3, İstanbul, 2005, s.136.

- 1- Patrikhanenin İstanbul'da bırakılması bir muahede hükmü ile değil Türkiye'nin tek taraflı bir tasarrufu ile olmuştur.
- 2- Patrikhane bir Türk müessesesidir. Patrik ve Patrikhane memurları Türk memurlarıdır. Türk Hükümeti'nin muvafakat ile tayin edilirler ve Türk Hükümeti'nin denetimine tabidirler.
- 3- Patrik ve Patrikhanenin, 1453 den 1923 senesine kadar sahip oldukları siyasi ve idari hak ve imtiyazlar mülğadır. Patrikhane ancak dini ve ruhani işlerle uğraşabilir. İstanbul'daki Rum cemaatinin mümessili olmadığı gibi bu cemaatle Türk resmi makamları arasında sözcülük, aracılık gibi işleri de yapamaz.
- 4- Patrikhane ile Patrik ve Patrikhane vazifelilerinin tabi oldukları umumi hükümlere gelince; Patrikhane Türkiye'deki gayrimüslimi azınlıklara ait herhangi bir kilise veya sinagog gibi Lozan muahedesinin 40 ve 42. maddelerinde ifade edilmiş olan serbestlik ve himayeden faydalanır. Aynı muahedenin 44. maddesi mucibince bu hak Mülga toplumlar Teşkilatının kefaleti altındadır. Muahedenin 45. maddesi gereğince de aynı haklardan Yunanistan'daki Türk azınlığına ait dini müesseseler de istifade ederler.

Patrik ve Patrikhaneye bağlı vazifeliler fiilen Türk kanunlarının himayesi altındadırlar. Bu kimseler bir Türk resmi müessesesinin memuru olarak da sıfatlarına ilişkin Türk kanunlarına tabidirler. Ezcümle vazifelerini herhangi bir şekilde kötüye kullanmaları veya Türk devletinin şahsiyetine karşı işleyebilecekleri cürümler Türk Ceza Kanunu'nun öngördüğü müeyyidelere tabidir. İstanbul Rum Patriği, Türkiye'de her fert gibi Türk anayasasının ve Türk kanunlarının himayesi ve teminatı altındadır, bundan başka kendisinin, memleketimizde yaşayan bir cemaatin dini başkanı olarak, ruhani ve dini hüviyetini muhafaza ettiği ve görevini başka maksatlara alet etmeye teşebbüs etmediği müddetçe Türkiye'de ananevi olarak asırlardan beri her din adamının gördüğü hürmet ve itibarı görmesi tabiidir.⁹³

---

⁹³ Özyurtkan, s.136-137.

1.7.5.4. Patrikhane'nin Bugünkü Faaliyetleri

Patrikhane, bugün de Türkiye'nin aleyhinde pek çok çalışma yürütmektedir. Ruhban Okulu'nu yeniden açma girişimleri, "Ekümenik (evrensel) Patriklik" iddiaları ve faaliyetleri, Patrikhane'nin günümüzdeki istek ve çalışmalarının başlıcalarını oluşturmaktadır. Patrikhane'nin günümüzdeki çalışmaları ile Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik yeni stratejileri arasında tam bir paralellik vardır. 2005 yılına gelene kadar Yunanistan'ın Türkiye'ye yönelik politika ve stratejileri çok yönlü olarak ele alınmalıdır. 1995'den itibaren Yunana devlet adamları ve Yunan-Rum basını, Megalo İdea'ya yeni bir yorum getirerek; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile bir ortak savunma doktrini geliştirmişler, Rusya, Ermenistan, İran, Suriye, Arnavutluk ve Bulgaristan'la savunma ve askeri işbirliği antlaşmaları imzalamışlar, Balkanlar'da Sırp ve Rusya ile bir "Ortodoks ittifakı" oluşturmuşlar, Türkiye'deki teröre, destek vermişler, bütün bunların yanında bir argüman olarak "Pontus" konusunu ve "Fener Rum Patrikhanesi" ön plana çıkarmışlardır. Türkiye'yi "kuşatma"ya ve uluslararası sistemden yalnız bırakmaya yönelik bu stratejilerin önemli bir boyutu olarak gündeme taşınan Fener Rum Patrikhanesi, 1990'dan itibaren şu dört önemli hedefi gerçekleştirmek için açıkça çalışmaktadır.⁹⁴

1. Ekümenik unvanını alarak, 1500–2000 kişilik bir cemaatin "Azınlık Kilisesi"nin dini makamı olmaktan çıkararak, Vatikan benzeri özel ve özerk bir evrensel, siyasi-dini makam haline gelmesi.
2. 1971 yılında kapatılan Heybeliada Ruhban Okulu'nu açmak, buraya yabancı öğrenci de almak.
3. Ayasofya'nın tekrar kilise haline getirilerek, ibadete açılması.
4. Patrik seçiminde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak zorunluluğunu kaldırtmak.

Heybeliada Ruhban Okulu'nun ne amaçla açılmak istendiğini anlamak için, okulun geçmişte nasıl bir rol üstlendiğini bilmek gerekir. Okulun faaliyette bulunduğu 127 yıl içinde mezun ettiği ve 12'si Patriklik, 343'ü Piskoposluk makamlarına oturan 930 öğrencinin

---

⁹⁴ Özyurtkan, s.137.

faaliyetleri incelendiğinde de okulun rolü ortaya çıkmaktadır. Fener Rum Patrikhanesi, Türk-Yunan ilişkileri ve büyük devletlerin özellikle Balkan Politikaları ve bölgedeki nüfuz mücadeleleri çerçevesinde bir ileri karakol gibi kullanılmıştır ve kullanılmaktadır.⁹⁵

BÖLÜM II

EKÜMENİK KAVRAMI

2.1. EKÜMENİK KAVRAMI

Ekümenik kavramı, Hıristiyan dünyasında birkaç anlam ifade eden üst kavramlardan birisidir. Bu kavram, Hıristiyanlığın kuruluş döneminde Kilise ileri gelenleri tarafından günümüzde farklı bir anlamı ifade eden “Ekonomi” kavramıyla karıştırılarak kullanılmıştır.

M.S. IV. yüzyıla kadar “Ekonomi” kavramı olarak kullanılan bu kelime, Katolik Kilisesi tarafından günümüzde her türlü resmi belgede, “Tasarruf Alanı” anlamında kullanılmaktadır. Başka bir ifade ile günümüzde bir bilim dalı olan iktisat, Hıristiyanlığın temel kavramı olan bu kavramın dünyevileştirilmiş şeklidir.⁹⁶

Bu kelimenin Gerekçe’deki karşılığı ise, “sürekli yerleşim alanı”dır. Kelime ayrıca üstün bir kültürün ifadelendirilişi olarak da kullanılmıştır. Ekümene kelimesi, çevre kültürlerin yarı bağımlı oldukları üstün kültür alanı, şehir ya da bölge anlamına da gelmektedir. "Ekümenik" kavramının günümüzde, Hıristiyan âlemince kullanılan genel anlamı ise, “Cihanşümul” ya da “Evrensel”dir. Evrensellik, 20.yüzyılın ikinci yarısından

---

⁹⁵ Özyurtkan, s.138.

⁹⁶ Aytunç Altındal, **Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri**, İstanbul, Alfa yayınları, 2005, s.67.

itibaren gelişen kiliselerin yakınlaşması, mezhepler arası farklılıkları yok sayarak, Protestan ve Doğu Ortodoks Kiliseleri'nin kurdukları ve Hıristiyanlığı yaymak amacıyla ortaya attıkları “Kiliseler Arası Birliği” ifade etmektedir.⁹⁷

Ekümenlik, ‘evrensel’, ‘dünya çapında’ anlamlarında kullanılan bir kelimedir. Cihanşümül olarak da kullanılan bu kelime dünyadaki tüm Ortodoksların dini önderliğini de ifade etmektedir. Ekümeniklik, ayrıca Hıristiyanlığı yaymak için kiliseler arası birliği de ifade etmektedir.⁹⁸

İstanbul önceleri Antakya Patrikliği'nin Heraclia (Ereğli) metropolitliğine bağlı bir episkoposluk konumundaydı. İstanbul Patrikliği, IV. asırda imparator Constantinus tarafından kurulmuştur. Ancak Roma, İskenderiye, Antakya, Kudüs ve Turisinâ gibi havâri kilisesi değil, idari bir makam olarak bilinmektedir. Yani dini işlerin yürütülmesinde devletin muhatap ve mes'ul gördüğü yegâne merciydi. "Tek kilise, tek devlet" prensibine göre imparator, 381 tarihli İstanbul konsilinde, İstanbul Patriği'nin diğer patriklerle eşit statüde; hatta eşitler arasında birinci konumda olduğunu ruhanilere kabul ettirmiştir. V. asırda Iustinianus, kilisenin dogmatik işlerinin Kilise Pentarşisi denilen bu beş patriğin bir araya gelerek çözüleceğini deklare ettirdi. 1054'te Roma ve İstanbul Kiliseleri'nin, Ortodoks ve Katolik olarak ayrılması üzerine, Bizans sınırları içinde yer alan İskenderiye, Antakya ve Kudüs patriklikleri idari açıdan İstanbul'a bağlı sayılmışlardır. Bunlar ruhani işler bakımından bağımsızlıklarını korumuşlar; fakat Ortodoksların hükümetle olan ilişkilerinde yalnızca İstanbul Patriği ile muhatap olmuşlardır. Fener Patrikhanesi'nin ekümeniklik iddiaları yani tüm dünya Ortodoksları üzerindeki en yüksek ruhani merci olma gayreti bu tarihsel süreçte dayanmaktadır.

Günümüzde ekümeniklik, Balat'ta Türkiye Cumhuriyeti'nin denetiminde olmayan bir ruhani merkez yaratma operasyonuna dönüşmüştür. Oysa ki patriğin ve patriği seçecek olan Sen Sinod üyelerinin, Patrikhane'nin çalışanlarının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması bir kuraldır.⁹⁹

---

⁹⁷ Aytunç Altındal, “ Ekümenik Nedir?”, **M.H.D.**, Sayı:51, Kasım, 2002, s.10.

⁹⁸ Rıza Zelyut, **Rum Patrik Bartholomeos Niçin Ekümenik Olmak İstiyor?** http://tr.greekmurderers.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1367&Itemid=39 (22 Eylül 2008).

⁹⁹ Rıza Zelyut, **Rum Patrik Bartholomeos Niçin Ekümenik Olmak İstiyor?** http://tr.greekmurderers.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1367&Itemid=39 (22 Eylül 2008).

Günümüzdeki anlamıyla “Ekümene” kelimesi; Hıristiyan dininin ve uygarlığının hakimiyeti altında olduğu coğrafi bölge demektir. Dünyada "ekümenik" toplantılar, tüm dünya kiliselerini oluşturan Dünya Kiliseler Birliği, Protestan Kiliseleri ile Ortodoks ve Anglikan Kiliseleri'ni bir araya getiren, mezhepler arası toplantılar olarak yürütülmektedir.¹⁰⁰ Ekümenlik, bu ortak hareket sayesinde çok önemli rol oynayan ve siyaset aracılığıyla Hıristiyan "misyonerliğini" özellikle gençler arasında yaygınlaştıran bir görev üstlenmektedir. Fener Patrikhanesi de, bu hareketin Ortodoks ayağını oluşturmaktadır.

Ekümenlik kelimesi Fener Rum Patrikhanesi için hem misyonerlik, hem de evrensellik anlamında diğer Ortodoks kiliseleri üzerinde baskı oluşturabilecek bir yapının kurulmasını ifade etmektedir.

Kendisini “Ekümenik Patriklik” ilân eden Fener Rum Patrikhanesi'nin, bir “Din”in olmaktan çok bir “İdeoloji” nin siyasi strateji üretim merkezi konumundadır.

2.2. HIRİSTİYAN KİLİSELER ARASINDA EKÜMENLİK MÜCADELELERİ

2.2.1. Hıristiyanlığın Doğuşu ve İlk Ekümenik Konsil (İznik)

M.S.30'lu yıllarda Hz. İsa tarafından, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olan Filistin'deki bölge insanlarına yeni bir din olarak tebliğine başlanan Hıristiyanlık, başlangıçta Yahudiliğin içinde bir mezhebin çalışmaları gibi algılanmıştır.

Hıristiyanlığın bir Yahudi mezhebi veya tarikatı kimliğinden sıyrılarak evrensel bir konuma gelmesiyle Roma İmparatorluğu'nun sosyal yapısını da sarsmaya başlamıştır. Bunun sonucunda M.S.305 tarihine kadar geçen sürede Hıristiyanlar çeşitli baskılara ve zulümlere uğramışlardır. Fakat İmparator Konstantin'in, İmparatorluğa eski gücüne kavuşturabilmek için Hıristiyanlığı “Birleştirici Unsurlar” olarak kullanmaya karar vermesiyle Hıristiyanlık yeniden hayat bulabilmiştir¹⁰¹.

¹⁰⁰ Salim Gökçen, “Ekümeniklik Meselesi”, **M.H.D.**, Sayı:88 (Aralık,2005), s.17.

¹⁰¹ Settar F.İksel, “İstanbul Rum Patrikhanesi”, **B.T.T.D.**, Sayı:62, 1972.

Milano Fermanı'nın sonrasında çeşitli kültürlerin baskısı ve etkisi altında bulunan Hıristiyanlığın kilise kuralları üzerinden meydana gelen anlaşmazlıklarını bir çözüme kavuşturmak ve birliği sağlamak için Konstantin, İznik'te (M.S.325) Hıristiyanlığın tarihinde ilk ve en önemli "Ekümenik" (Evrensel) konsili toplanmıştır.¹⁰²

İznik Konsili'nde Hıristiyanlığın sahte kutsal kitapları ayıklanmış, dinin inanç ve kuralları üzerinde bir görüş birliğine varılarak ve kiliselerin organizasyon işlemi ilk defa gerçekleştirilmiş ve "Ekümenik Kiliseler" tescil edilmiştir. Bu tescil edilen kiliseler Roma, İskenderiye ve Antakya kiliseleridir.¹⁰³

İstanbul kilisesi, Bizans İmparatoru'nun baskısına ve çok istemesine rağmen İmparatorluğun kilisesi olan, apostolik olma özelliği bulunmadığı için, kendisine bu statü verilememiş, sıradan bir piskoposluk (episkoposluk) olarak kabul edilmiş ve Hereclea (Marmara Ereğlisi) Metropolitliğine bağlanmıştır.¹⁰⁴ İstanbul Kilisesi'nin Apostolic kökenli olduğu, ilk Havari Andrew tarafından kurulduğu iddia edilse de bu iddia gerek din çevreleri gerekse halk tarafından kabul görmemiştir.¹⁰⁵

İmparator Büyük Konstantin'in başkanlığında İznik'te gerçekleşen ilk konsilde çözülmesi gereken sorun, episkoposluk sayısının artması ile oluşan idari güçlüktür, Episkoposluğun bağımsız hareket edebilir olması imparatorluk açısından tercih edilmeyen bir durumdur. Öğretinin Hıristiyanlık yayıldıkça özünü kaybetmesi Episkoposlar için ise sorun oluşturmaktadır. Bu amaçlarla daha üst ve kapsayıcı makamlar oluşturulması, birkaç episkoposluk bölgesini kapsayan bu yeni makamların başına eksarh unvanıyla bölgenin merkezindeki episkoposlar geçmesi, Eksarhlık bölgelerinin oluşturulmasında Roma'nın idari haritası temel alınması kararlaştırılmıştır.¹⁰⁶

---

¹⁰² M.Süreyya Şahin, "Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1", **M.H.D.**, S.89 (Ocak, 2006), s.30.

¹⁰³ Şahin, "*Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1*", s.31.

¹⁰⁴ Şahin, "*Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1*", s.31.

¹⁰⁵ Mehmet Çelik, **Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi**, İzmir, Akademi Yayınevi. 1998, s.56.

¹⁰⁶ Macar, *Cumhuriyet döneminde İstanbul Rum patrikhanesi*, s.31.

Ekümenikal kavramı bu İznik konseyinde patriğin veya imparatorun özel sıfatı olarak değil, bir dinin en üst yasama kavramı olarak ifade edilmiştir. İmparator veya patriğin tekelinde olmayan bir kavramdır.¹⁰⁷

Hıristiyan alemindeki bu ilk ekümenik konsilde alınan kararlar, "oybirliğiyle" tespit ve tescil edilmiş olduklarından tüm Hıristiyan dünyası gibi, İstanbul Kilisesi'nce de tartışmasız kabul edilmektedir.

İznik Konsili'nde kabul edilen ilkelere tüm Hıristiyan alemi kayıtsız-şartsız bağlıdır. Bu konsilde alınan kararlarının tartışılması dahi düşünülemez. Bunun sebebi Hıristiyan inancına göre, ekümenik konsillerde "Kutsal Ruh" da hazır bulunduğundan, burada yanlış karar alınması veya yanılmaları kesinlikle düşünülemez.¹⁰⁸

Bu nedenlerden dolayı 17 yüzyıldır hiçbir kilise ve mezhepte tartışılması dahi düşünülmeyen İznik Konsili'nin "ekümenik kiliseler" hakkındaki hükmünün, günümüzde Fener Rum Patrikhanesi tarafından çığnenmeye çalışılması da Hıristiyanlığın kutsal kanunlarına aykırı bir durumdur.

Büyük Theodosius, M.S.381'de hem kiliseleri dini kurumları siyasi denetimi altına almak ve ayrıca dini tartışmaları sonlandırmak amacıyla İstanbul'da mahalli bir Konsil toplamıştır¹⁰⁹.

İmparatorun bu konsili toplamasındaki amacı dini kurumları siyasal denetim altına almaktı. Çünkü siyasal otorite başkentte imparatorun elinde iken, dini otorite başkentten uzaklarda Roma, İskenderiye ve Antakya'da idi. Bu sebeple de dini kurumlar üzerinde hızlı ve güçlü bir otorite kurulamıyordu. Ülkedeki dini hareketlerin oluşumunu başkent değil; Antakya ve İskenderiye Patrikhaneleri yönlendirmekteydi. Bu problemi ortadan kaldırmak için Fener Piskoposluğu'na verilen statü tamamen siyasidir.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Macar, *Cumhuriyet döneminde İstanbul Rum patrikhanesi*, s.71.

¹⁰⁸ Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.18.

¹⁰⁹ Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.32.

¹¹⁰ Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.57.

İstanbul'a, başkent olması sebebiyle bu konsilde başpiskoposluk unvanı verilmiştir.¹¹¹ Böylece İstanbul Episkopsu, Roma Episkoposu'ndan sonraki onursal üstünlüğe kavuşmuş olmaktadır.¹¹² Trakya bölgesi kendisine bağlanmıştır. Kutsal kilise kanunlarına ters olan bu siyasi hareketi Roma Kilisesi günümüze kadar kabullenmemiştir.

Toplanan konsilin "ekümenik" mahalli olması sebebiyle İstanbul Piskoposluğu'na verilen "Patriklik" statüsü tamamen "siyasi" ve "idari" bir tasarruf öteye geçememiştir.

Bu siyasi karar sebebiyle Hıristiyan dünyasında çıkan yoğun tartışmalara, daha sonraları Hıristiyan âlemini ikiye bölen Meryem tartışması da katılmıştır. İskenderiye Kilisesi Patriği Kurilos'un başını çektiği grup Meryem için "Theotokos - Tanrı Anası" sıfatını, İstanbul Patriği Nastoryus'un başını çektiği grup ise "Christotokos - İsa'nın Anası" sıfatını kullanmışlardır. Tarihte "Nasturyanizm" olarak geçen bu ayrılık, doğu kiliselerinin parçalanmasına sebep olan mezhep ayrılıklarının oluşmasına ön ayak olmuştur.¹¹³

İmparatorluk içerisinde büyük kavgalara sebep olan kiliseler arasındaki bu teolojik anlaşmazlıkların giderilmesi ve patrikliklerin durumlarının görüşülmesi amacıyla imparatorun emriyle M.S.431 yılında Efes'te yeni bir ekümenik konsil toplanmıştır. Bu konsilde, İznik Konsili'nin tespit ettiği üç ekümenik patrikliğin (Roma, Antakya, İskenderiye) hak ve yetkileri bir kere daha onaylanmıştır. İstanbul Kilisesi bağımsız bir patriklik olarak gibi görünse de, aslında fiilen "Piskoposluk" statüsünde olduğu tekrar vurgulanmış ve İskenderiye Patrikliği tarafından yönetilmeye başlanmıştır. M.S.449 yılında alınan kararla Efes'te toplanan ikinci bir konsilde, İstanbul Piskoposluğu'na verilmiş olan patriklik statüsü, kutsal kilise kanunları çerçevesinde bir defa daha reddedilmiştir.¹¹⁴

---

¹¹¹Francis Dvornik, **Konsiller tarihi İznik'ten II: Vatikan'a**, Ankara, TTK, 1990, s.11.

¹¹²Macar, *Cumhuriyet döneminde İstanbul Rum patrikhanesi*, s.31.

¹¹³Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.26.

¹¹⁴Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.29.

2.2.2. Siyasi Kuvvet Kullanarak Patrikhane'ye Ekümenik Statü Kazandırma Teşebbüsleri

İmparatorluk patriklerinin Efes konsillerinde peş peşe aforoz edilerek kiliselerindeki görevlerinden uzaklaştırılmaları ve özellikle, İskenderiye Kilisesi'nin devlete hâkim duruma gelmesi, imparatorun siyasi nüfuzunu zedelemiştir.

Theodosios'un ölümü sonrasında 450 yılında tahta gelen Marcian üç Ekümenik Kilise ile İstanbul Patrikliği arasındaki liderlik tartışmalarından ülkenin çok büyük zararlarla karşı karşıya kaldığını anlamıştır. Bu yüzden hem ülkede dini birliği oluşturmak, hem de İstanbul Patrikliğini güçlendirmek için 451 yılında Kadıköy'de ekümenik bir konsil toplamıştır. Bu konsil üzerinde tam bir baskı kurması neticesinde Efes konsili kararları iptal edilmiştir. Üç ekümenik patrikhanenin statülerini sarsmak için İstanbul'la birlikte Kudüs'ü de patriklik seviyesine çıkarmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Hıristiyan dünyasında Patriklik sayısı 5'e çıkmıştır. Fakat Kadıköy Konsili Hıristiyan âleminde bir daha birleşmemek üzere parçalanmalara da sebep olmuştur.¹¹⁵

Kadıköy konseyi dini bir konsil olmaktan öte, bizzat İmparator Marcian'ın başkanlık yaptığı siyasi bir toplantı şekline gelmiştir.¹¹⁶

İmparator bu konsilde alınan kararlar ile üç ekümenik patrikliğin statüsünü sarsmak ve kilisesini birinci sıraya oturtmak amacıyla, tarihe "28. madde" olarak geçen kanun taslağını Konsil'e zorla kabul ettirmiştir. Bu sayede Başkent Kilisesi, açıkça belirtilmemekle beraber zımnen "ekümenik" sıfatını almıştır.¹¹⁷

Konsilde alınan kararlara sonucunda Mısır ve Mısır'a bağlı memleketleri de kapsayan Antakya Rum Patrikliği ve Kudüs Patrikliği, İstanbul Rum Patrikliği'nin dini yetki alanına girmiştir.¹¹⁸

M.S.476'da İskenderiye ve Antakya Patriklerinin de katıldığı ve başkentte toplanan, ekümenik konsilde yapılan uzun tartışmalar neticesinde İmparator, yayınladığı fermanda;

¹¹⁵ Çelik, *Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.63.

¹¹⁶ Ahmet Uçar, "Bu İddia Ne Canlar Aldı?", **T.D.D.**, Sayı:1, 2005, s.12.

¹¹⁷ Birsal Küçüksipahioğlu, "Hıristiyan Dünyasında İlk Ayrılıklar", **P.T.T.D.**, Sayı:58, Haziran 2005, s.35.

¹¹⁸ Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, s.28.

İznik Konsili'nde kabul edilen ilkelerin ve prensip kararlarının dışında, bütün görüşlerin, hangi konsilde olursa olsun gayri meşru olduğunu ilan etmiştir. Ayrıca ve özellikle Kadıköy Konsili'ni ve kararlarını lanetlediklerini bildirmiştir.

Bu ilanın Hıristiyan alemine duyurulması amacı ile bütün ruhanilerin katılımıyla, Efes'te bir Sinod toplanmış ve İstanbul Patriği Acacius “aforoz” edilmiştir.

2.2.3. Doğu ve Batı Roma Kiliseleri'nin Ayrılması

1054 senesi her ne kadar, Bizans ve Roma Kiliseleri'nin birbirinden ayrılma zamanı olarak gösterilse de iki kilise arasındaki ayrılıklar aslında daha V.yy'da başlamıştır.

451'de siyasi olarak Fener Patrikhanesi'nin “Ekümenik” ilân edilmesinin sonrasında parçalanma safhasına gelen imparatorlukta, devletin birliğini korumak adına Monofizitler ile Ortodokslar birleştirilmeye çalışılmıştır

Kadıköy Konsilinde alınan kararları kabul etmeyenler Monofizit ifade edilmişlerdir. Monofizit kiliseler, Süryani, Kopt, Habeş, Hindistan-Süryani kiliselerinden oluşmaktadır.¹¹⁹

482'de Fener Patriği ile anlaşan imparator, tarihe “Henedikon” olarak geçen ve doğu kiliseleri arasında birliği amaçlayan “Birlik Fermanı”nı yayınlamıştır. Bu ferman ilk üç konsilin kararlarını benimsemekte ve Kadıköy Konsili'nin kararlarını göz ardı etmektedir. Bu ferman önceleri İskenderiye'deki ortamı yumuşatmış ise de Monofizitleri ve Ortodoksları memnun edememiştir.

Konsilde, devlet içinde devlet konumuna gelmiş olan Fener Kilisesi'nin patriği aforoz edilmiştir. Bu durumda doğu kiliseleri bir buçuk asırlık süreç içerisinde, ekümenik sıfatını taşıyan beşinci patriği aforoz ettirmiş olmuşlardır.

Bu aynı zamanda İstanbul'un ekümenikliğinin reddi anlamına da gelmektedir. Bu sorunu çözmek isteyen imparator, üç yıl süren tetkik ve görüşmelerden sonra, Kadıköy Konsili'nin orijinal tutanaklarını yaktırtmıştır.¹²⁰

---

¹¹⁹ Macar, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.32.

Doğu kiliselerinde bu kargaşalar sürerken, Henedikon’u reddeden Papa, Fener Patriğini aforoz etmiş ve böylece Doğu ve Batı Kiliseleri arasındaki ilk ayrılık rüzgârları esmeye başlamıştır.

Roma Kilisesi “Justinien döneminde Tek Devlet, Tek Kanun, Tek Kilise” prensibi ile diğer iki Ekümenik Kilise’ye karşı onları saf dışı etme girişimine başlamıştır. Bu karışıklıklar sonucunda Roma tarafından İstanbul Patrikliği, “mahalli statüye” indirilmiştir. II.yy.’ın başlarında Milli Rum Kilisesi’ne dönüştürülen Fener Patrikhanesinin yerel bir konsille tekrar “ekümenik” sıfatını kullanmaya çalışması üzerine 607 yılında Roma İmparatoru Phokas, Kadıköy Konsili’nin 28.Maddesini iptal ettiğini ve “Roma Kilisesi’nin tüm Hristiyan âleminin başı” olduğunu ilân etmiştir.¹²¹

Doğu Kiliseleri ile Fener Patrikhanesi arasında yaklaşık iki asır devam ederek yüz binlerce cana mal olan “kiliselerin liderliği ve dünyevi hâkimiyet” kavgasının sonucunda, manevi olarak gücünü kaybeden doğu toprakları kısa sürede Arap-İslam ordularının eline geçmiştir.

Yermük Savaşı ile Suriye ve Mısır’ın ile İslam ordularının eline geçmesiyle iki Ekümenik Patrikhane de İslam dünyasının hâkimiyeti altına girmiştir.¹²² İki kilise üzerinde Ekümeniklik iddiasını kaybeden Fener Patrikhanesi bu iddiasından VII. yüzyıldan sonra vazgeçme eğilimi göstermiş ve Rum Milli Kilisesi’ne dönmüştür. Fener Patrikhanesi, Milli Rum Kilisesi’ne dönüşmesi sayesinde devleti yok olmaktan kurtarmış ve 1453 yılına kadar ömrünün uzamasına neden olmuştur.¹²³

Hristiyan dünyasında bütün tartışmaların sebebi din gibi gözükmemesine rağmen, asıl amaç siyasi otorite kurmak ve saltanat düşüncesi olduğu için, toplanan konsillerin hiçbirinde görünen dini tartışmaların halledilmesi problemleri çözmemiştir. Konstantinopolis Patriğine, siyasi güç kazanmak isteyen İmparatorun baskısı ile ekümenik statüsü verilmiştir. Fakat Bizans İmparatorları Konstantinopolis Patrikleri’nin yetkilerini dini işlerle sınırlamışlar ve dünya işlerine karışmalarını önlemişlerdir. Bu sayede Patrikler, Bizans

---

¹²⁰ Çelik, *Türkiye’nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.55–56.

¹²¹ Küçükşipahioğlu, *Hristiyan Dünyasında İlk Ayrılıklar* s.67.

¹²² Macar, *İstanbul Rum Patrikhanesi*, s.33.

¹²³ Çelik, *Türkiye’nin Fener Patrikhanesi Meselesi*, s.55-56.

İmparatorluğu'nun bir nevi şeyhülislamı olmuşlardır. Hıristiyanlık dünyası 9'ncü yüzyılda, bu kavgaların sonucu olarak Doğu ve Batı Kiliseleri unvanıyla iki mezhebe bölünmüştür ve Batı Kilisesi'ne tabi olanlara Katolik, Doğu Kilisesi'ne bağlı olanlara ise Ortodoks denmiştir.¹²⁴

1054 yılında Norman akınları karşısında ittifak kurmak amacıyla İstanbul'a gelen papalık temsilcisi, görüşmelerin zıtlasmaya girmesi üzerine Ayasofya'ya aforoz belgesini vermiş ve iki kilise birbirinden ayrılmıştır. 1204 yılında Haçlılar 4 ncü Haçlı Seferi'nde İstanbul'u işgali ederek Hıristiyanlık için çok değerli olan Kutsal Emanetleri yağmalamışlardır. Bu tarihten itibaren iki kilise kesin olarak birbirinden kopmuştur.¹²⁵

IV. Haçlı Seferinde 1204 yılında İstanbul'un işgali sonrasında, patrikhane ve imparatorluk merkezi İznik'e nakledilir ve 1261 yılında Latinler şehirden gidene kadar orada kalır.¹²⁶

Bu gelişmelerden sonra iki kilisenin birleşmesi mümkün görülüyordu. Artan Türk tehlikesi karşısında 12 Aralık 1452'de, İmparator Konstantinos XI. Palaiologos'un isteğiyle İstanbul Patrikhanesi ekümenlikten vazgeçerek Roma'ya (Vatikan) iltihak etmiştir.¹²⁷

1453 yılında İstanbul'un fethiyle Bizans dönemi son bularak Patrikhane de Türk idaresine geçmiştir. Fatih'in emriyle, boş bulunan patriklik makamına Gennadios seçilmiştir. Fatih Gennadios'a birtakım yetkiler, imtiyazlar vererek onu Osmanlı topraklarındaki Rum olmayan Ortodoksların da başı yapmıştır. Fatih'in, Rum Patrikhanesine bu kadar fazla imtiyazlar vermesinin sebebi, Türk örf ve adetleri ile İslam dininin hoşgörü anlayışı ve Osmanlı uyguladığı devlet politikasıdır. Fatih, bu stratejisiyle Ortodoks ve Katolik Kiliseleri arasındaki çatışmayı canlı tutarak, Hıristiyan dünyasındaki bölünmeden faydalanmak istemiştir.

Milliyetçiliğin dünyada gelişmesi ve Balkanların da Osmanlı Devleti'nden ayrılmasından sonra buradaki milletler de, "milli" karakteri olan kendi bağımsız kiliselerini kurmuşlardır. Lozan Antlaşmasıyla da Patrikhane'nin eski "milletlerarası statüsü"

¹²⁴ Şahin, *Fener Rum Patrikhanesi ve Türkiye*, s. 27.

¹²⁵ Benlisoy, Macar, *Fener Rum Patrikhanesi*, s.25-26.

¹²⁶ Macar, *Cumhuriyet döneminde İstanbul Rum patrikhanesi*, s.35.

¹²⁷ Uğur Yıldırım, **Dünden Bugüne Patrikhane**, 2.Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004, s.24.

kaldırılarak sadece “ruhani ve ruhani yetkileri” uygulamak kaydıyla “mahalli bir kilise” olarak kalmasına izin verilmiştir. Patrikhane, İstanbul’daki Ortodoks Rumların dini hizmetlerini yerine getiren yerel statüde bir kilise konumuna gelmiştir.

Bir Türk Kurumu olan Patrikhane’nin başında görev yapan Patrik de, bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına tabidir. Patrik, “ekümenik” değildir ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak da böyle bir iddiada bulunmaması gerekmektedir.¹²⁸

2.2.4. Osmanlı Döneminde Ekümenlik

2.2.4.1.1.İstanbul’un Fethi

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan beri, hudutları içerisinde yaşayan ırksal ve dinsel azınlıklar, din dil ırk ayrımı yapılmadan, Osmanlı hoşgörüsünden, güçlü bir devletin sağladığı tüm imkanlardan fazlaca faydalanmışlardır. Osmanlı Devleti onlara hayat, özgürlük ve mülkiyet güvenliği, sosyal, eğitim ve dil özerkliği ve ekonomik refah sağlanmıştır. Osmanlı “millet sistemi” içerisinde ırki ve dini kimliklerini barış ve düzen içinde koruma fırsatı verilmiştir.¹²⁹

İstanbul’un fethinden kısa bir süre önce Türklere karşı batının yardımının sağlanabilmesi amacıyla, Bizans İmparatoru’nun ricası ile Papalık makamı ile tekrar birleşme çabaları içerisine girilmiştir. 1452 yılında yapılan antlaşma ile Patrikhanenin Papalığın hükümlerine tabi olduğu açıklanmıştır. Fakat yüzyıllarca Katoliklerin ve Latinlerin baskı ve zulümlerine maruz kalmış olan Rum Ortodoks Cemaati bu anlaşmaya karşı çıkmıştır. “Papanın şapkası yerine, Sultan’ın sarığını görmeyi tercih ederiz” söylemleri yayılmıştır.¹³⁰

¹²⁸ Şahin, *Fener Rum Patrikhanesi ve Türkiye*, s.346.

¹²⁹ R. Salahi. Sonyel, “Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü.”, *Müdafa-i Hukuk Dergisi*, Yıl:6, Sayı:72, Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık. Ağustos, 2004, s.21

¹³⁰ Ertan Köse, *Yunanistan ve Bitmeyen Kin*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, 2005, s.186.

1453'te İstanbul'un fethiyle Fatih Sultan Mehmet tarafından Türklerin hâkimiyetine giren Patrikhane için yeni bir dönem başlamaktaydı.¹³¹ İstanbul'un fethiyle başlayan bu dönem 1821 yıllarına kadar süren bir dönemdir. Bu dönemin daha iyi anlaşılabilmesi için Osmanlı döneminin millet sistemini tanımak gerekmektedir. Osmanlılar Müslümanları tek millet, gayri Müslimler de inandıkları din ve mezheplere göre ayrı milletlere ayırmışlar, siyasi, idari organizasyonları da ayırdıkları bu sistemin temeline göre oturtmuşlardır. Her dini topluluk yarı özerk siyasal ve sosyal ayrı bir birim oluşturmaktadır. Bu birimlerin meydana getirdiği sisteme ise millet sistemi adı verilmektedir.¹³²

Osmanlı kanunlarına göre iki türlü gayrimüslim bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Dâr-ül Harb' de yaşayanlar Harbile'dir. Bunlar ele geçirildikleri zaman öldürülebilir, esir veya köle olarak alınabilirlerdi. Bunlara ancak bir müslüman yardımcı olabiliyordu. İslam ülkesinde yaşayanlar ikinci türe dahildi. Müslümanlar bir ülkeyi işgal ettiklerinde onlara üç kere İslamiyet'i tebliğ ederler, gayri Müslimler de kabul ettikleri takdirde bir müslümanın sahip olduğu tüm haklardan faydalanırlardı. Bunu kabul etmedikleri takdirde ise kendilerine Müslüman hakimiyetine geçtiklerini gösteren bir anlaşma teklif edilir ve gayri müslimler bu anlaşmayı kabul ederek ayrı bir hukuka sahip olurlardı. Bunların ödeyecekleri cizye ve haraç vergileri çok ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Gayrimüslimler kendi aralarında özel hukuklarına tabidirler. Gayrimüslimlerin vakıf kurma, örgütlenme, hastane açma, yetimhane açma gibi hakları vardır. Gayrimüslimlere özerklik tanınmıştır. Osmanlı'nın uyguladığı bu millet sistemi her şeyden önce güçlü bir merkezi devlet koşuluna bağlıdır. Bu millet sistemi farklı kültürlerin bir baskıya maruz kalmadan yaşamasına ve gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkler tarih boyunca kendi hâkimiyetinde yaşayan diğer toplumlara karşı daima hoşgörü ile yaklaşmışlar ve onların din, örf ve adetlerine dokunmamışlardır. Fatih Sultan Mehmet de İstanbul'u fethinden sonra aynı hoşgörü ile hareket ederek bu düzeni devam ettirmiştir. İlk aşamada şehirde yağmayı durdurarak şehri terk edenlerin ve korkudan Galata'ya sığınanların yurtlarına dönebileceklerini belirtmiştir. Gayrimüslimlerin Türklerle beraber kendi örf ve adetlerine ve dinlerine göre serbestçe yaşayabileceklerini belirtmiştir. Yıkılmış evleri tamir ettirmiş, mahkemeler kurdurmuş ve asayişi sağlamıştır.

---

¹³¹ Sofuoğlu, s.11

¹³² Mümtazer Türköne, **Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri**, Ankara, Yay Yayınları, 1995, s.42.

Fatih'in ilgilendiği ilk konulardan biri de Ortodoks Kilisesi'nin varlığını devam ettirebilmesi için gereken tedbirlerin alınması olmuştur. Çünkü kilisenin, Bizans'ta çok önemli rolü vardı ve Bizans halkı kiliseye aşırı şekilde bağlı bulunuyordu.¹³³

İstanbul'un fethinden sonra Ayasofya'ya giren Fatih Sultan Mehmet, Patrik ve papazlar da dahil olduğu halde, kadın ve çocuk bütün halk kesiminden insanları burada toplanmış ve ağlar halde gördü. İçeride sükûnet sağlandıktan sonra Fatih, Patriğe korkmamasını ve ayağa kalkmasını emrederek şöyle dedi: "Ben Sultan Mehmet; sana ve arkadaşlarına ve bütün halka söylüyorum ki bugünden itibaren artık ne hayatınız ne de hürriyetiniz hususunda benim gazabımdan korkmayınız". Daha sonra kumandanlarına dönerek; Askerlerin halka İnç bir fenalık yapmamalarını emretmelerini ve herhangi birisi bu emre itaat etmezse ölümlle cezalandırılacağını" bildirmiştir. Diğer bir fermanla da savaş sebebi ile İstanbul'dan kaçmış olanların geri dönerek iş ve güçleriyle meşgul olmalarını ve bunların haklarının garanti altında tutulduğunu beyan etmiştir. İstanbul'un fethinin ilk gününde, fethi gerçekleştiren büyük padişah tarafından sergilenen bu hoşgörülü tutum daha sonraki dönemlerde de aynen devam etmiş, Ortodoks lancesinin Bizans İmparatorluğu zamanındaki bütün hakları tanınmak suretiyle Rumlar, hiç bir zaman benimsemedikleri, Katolik Garp Kilisesi'nin nüfuz ve hâkimiyeti altına düşmekten kurtarılmış, böylelikle kiliselerin bağımsızlığı emniyet altına alınmıştır.¹³⁴

Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden hemen sonra Rumlara dini serbestlik statüsü vermiş ve dini geleneklerine göre Patrik seçilmesini emretmiştir. Bunun üzerine kilise başları, ruhban ve şehirde toplanan halk Scholarius'u, Gennadios unvanı ile Patrik olarak seçmişlerdir.¹³⁵ Fatih, Genadios'u onaylayarak Ortodoksların dini lideri olarak, onun kendisinden önceki patriklerin yetkilerine sahip olduğunu ve Rumların davalarının eskisi gibi Ruhani Meclis'te görülebileceğini, bu hakların kendi güvencesi altında olduğunu belirtir bir ferman yayınlamıştır. Fatih, Patrik Gennadios'a bu düzenlemelerle "Millet Başı" unvanı vermiş; Patrik böylece, dini yetkilerinin yanı sıra dünyevi yetkilere de kavuşmuştur.¹³⁶

¹³³ Sami Emirhan, **Fener Rum Patrikhanesinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi. 1995, s.7.

¹³⁴ Gülnihâl Bozkurt, **Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu(1839–1914)**, Ankara, 1989, s. 10.

¹³⁵ Şahabettin Tekindağ, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", **B.T.T.D.**, Sayı:1, Ekim, 1967, s.52.

¹³⁶ Ali Güler, **Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar**, Ankara, 2003, s.5

Patrik bu yetkilerini, başkanlığı altında bulunan Sinod Meclisi ile ortaklaşa yürütecekti. Osmanlı vilayetlerinde Patrikten ayrı olarak onun kaymakamı gibi bulunan piskoposlar da aynı haklara sahipti. Ayrıca bütün bu kilise adamları her türlü vergiden muaftılar.¹³⁷

Patriğin tebaasını yargılama yetkisi olduğundan dolayı, Patrikhane'de bir de cezaevi kurulmuştur. Bunu tarihçiler, "devlet içinde devlet olma" olarak tanımlamaktadır. Fatih'in Patrikhane'ye verdiği bu haklarla Patrikhane siyasi anlamda Bizans'taki gücünün çok üzerinde bir konuma yükselmiştir. Fatih'in Patrikhane'yi koruma ve güçlendirme amaçlarını şöyle özetleyebiliriz:

- Fatih, Bizans'ın fethi ile artık kendisini "teni (Roma İmparatoru)" (Kayzer-i Rum) olarak görmektedir. Patrikhane de sınırları ve etki alanı içinde çok sayıda Hıristiyan'ın bulunduğu bu imparatorluğun doğal ve tarihsel bir kurumudur.
- Fatih, yayılma alanı olarak gördüğü Avrupa topraklarının dini otoritesi olan papalığa karşı, onunla çatışan bir patrikhane, Hıristiyanlığın bölünmüşlüğüne canlı tutacak ve Avrupa'ya karşı bir koz olacaktır.
- Ortodoks cemaatinin denetim ve kontrolü bu yolla sağlanacaktır.¹³⁸

Patriklerin bu statüleri, 24 Mart 1657 tarihine kadar sürmüştür. Bu tarihten sonra, Patriğin seçildikten sonra padişah tarafından kabul edilmesi şeklindeki imtiyazlı işlem kaldırılarak sadrazamlar tarafından kabul edilmeleri kanun haline gelmiştir.¹³⁹

İstanbul'da oturan Katolik Cenevizliler ve Galata ahâlisine Fatih Sultan Mehmet bir fermanla kilise ve inançlarının teminat altında olduğunu belirtmiştir. Bu imtiyazlar Ermeni ve Yahudi cemaatlerine de tanınarak herkesin gönlü hoş tutulmuştur.

---

¹³⁷ Sofuoğlu, s.15.

¹³⁸ Benlisoy, Macar, *Fener Rum Patrikhanesi*, s. 33–34.

¹³⁹ Şahin, *Fener Rum Patrikhanesi ve Türkiye*, s.6.

Ortodokslara verilen dini imtiyazlar şöyle sıralanabilir:¹⁴⁰

- Ortodoksları kimse rahatsız etmeyecektir.
- Gennadios ve ona bağlı piskoposlar her türlü vergi ve resimden muaf olarak yaşayacaklardır.
- Kiliseler cami olmayacaktır.
- Evlenme, boşanma ve her türlü dini ibadetler serbestçe yerine getirilecektir.
- Paskalya yortusu tam bir özgürlük içinde kutlanacak ve üç bayram gecesi Fener' in kapılan açık kalacaktır.
- Piskopos ve metropolitler yargı ayrıcalıklarına sahip olacaklardır.

Bütün bu imtiyazlara karşılık Gennadios da yeni hükümdarı tanıdığını belirterek ve padişahın koruyuculuğunda, kendi dini topluluğunun birçok dünyevi işlerinin de tartışılmaz yöneticisi olmuştur. Ortodoksların evlenme, boşanma, miras gibi özel hukuk sorunları ve Ortodokslar arasındaki, her türlü anlaşmazlıklarda ya patrik veya yetki verdiği papazlar tarafından çözümlenecekti.

Rum Ortodoks Patriği, dini yetkilerine, yargı ve eğitim ile alâkalı yetkileri yanında, aynı zamanda Osmanlı Devleti içindeki Rumlardan hariç, çok daha geniş bir kitle üzerinde otorite sahibi kılınmıştır. Çünkü Osmanlı Devleti içindeki Ortodokslar sadece Rumlardan oluşmuyordu. Sırp, Romenler, Bulgarlar, bazı Arnavut ve Araplar da Ortodoks mezhebinde idiler. Bu durum XVIII. yüzyıl sonlarına kadar sürmüştür. Fransız ihtilalını takip eden dönemde Avrupa'nın her tarafına yayılan "Milliyetçilik" fikri Osmanlı Devleti bünyesinde bulunan toplumları da etkilemiştir.

Fener Patrikhanesi, sahip olduğu yetkileri bazen keyfice ve Rum olmayan unsurları sindirmekte kullanmışlardır. Ayrıca Rumlar, patrikhane içindeki geniş nüfuzları sayesinde Bulgaristan'daki bütün dini makamları ele geçirmişler, o bölgenin ticaretinde de önemli bir

---

¹⁴⁰ Osmanlı İdaresinde Rumlar, <http://www.wardom.org/osmanli-id-resinde-rumlar-t103705.html?s=565fa1f150cee42f1b6b71084f2675c7&> (03 Eylül 2008).

hakimiyet kurmuşlardır. Bu yapıların amacı Bulgaristan'ı Rumlaştırmaktır.¹⁴¹ 22 İstanbul patriği, 1800 tarihlerinde metropolitlere gönderdiği bir genelge ile Bulgar kilise mekteplerinin kapatılmasını, kiliselerde yalnız Yunanca yazılmış din kitaplarının okunmasını ve mekteplerde Yunanca kitapların kullanılmasını emretmiştir. Rum Papazı Hilaryan, Tırnova Katedrali'nin mihrabı arkasında bulunduğu eski Bulgar patriklerine ait kütüphaneyi merasimle yaktırıştır.¹⁴² Patrikhanenin Bulgarlar üzerinde oluşturduğu baskı, Sultan Abdülaziz'in Bulgarların 1870'de ayrı bir kilise kurmalarına izin verilmesine kadar sürmüştür.

Osmanlı Devleti'nin azınlıklara tanıdığı imtiyazlar sonucu onlara kendi dillerinde eğitim yapma hakkının verilmesinden yararlanan Rumlar da kendi kiliselerini kurmuşlardır ve kendi eğitim-öğretim kurumlarını açmışlardır. Bu kurumlar dini niteliği ağır basan bir eğitim düzenini benimsemişler ve dolayısıyla da kiliselere bağlı kurumlar olarak teşkilatlanmışlardır.¹⁴³ Gelişen süreçte örgün eğitim-öğretim kurumu haline getirilmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin parçalanması yönünde planlar tatbik eden batılı devletlerin güdümüne girmeye başlayan bu "eğitim" kurumları; buna bağlı olarak da ilgili devletlerin siyasi amaçları doğrultusunda Osmanlı Devleti aleyhine olan her türlü faaliyette yerlerini almışlardır.¹⁴⁴

Osmanlı'nın verdiği bu imtiyazlar, duraklama devrinde de devam etmiştir. Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı gibi fermanlardan tüm azınlıklar ve tabii ki Rum Patrikhanesi de payını almıştır.

Osmanlı Devleti içerisinde patrikhanenin normal bir din kurumu olarak görüldüğüne dair bir örnek olarak, patrikhanenin Sen Sinod üyesi Yannadios Arabacıoğlu'nun, Selanik'te 1953 Nisan'ında "Bizans Etüdüleri Kongresi'nde" yaptığı bir konuşma gösterilebilir. Arabacıoğlu konuşmasında verdiği örneklerde, Bizans imparatorlarının aile hukuku ve miras davalarına müdahale etmelerinin patrikhanenin müracaatı üzerine, padişahlarca da tekrar

---

¹⁴¹ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayr-i Müslim Tebaanın Yönetimi**, İstanbul, Risale Yayınları, 1990, s.52.

¹⁴² Halil İnalçık, **Tanzimat ve Bulgar Meselesi**, İstanbul, 1992, s. 19.

¹⁴³ İlknur Polat, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-öğretim Kurumlarının Yeri ve önemi", **Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri**, Ankara, 1986, s.440.

¹⁴⁴ Polat, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, s.443.

edildiğini, ayrıca ikinci bir örnek olarak Patrik Paisius'un 1751'de, padişahın bir veraset davasına müdahalesini dilediğini ve ferman aldığını belirtmiştir.¹⁴⁵

2.2.4.2. Tanzimat'tan Milli Mücadele'ye Patrikhane

Fatih Sultan Mehmet zamanında oluşturulan idari statü sonraki hükümdarlar tarafından da verilen yeni fermanlarla, büyük bir değişiklik yapılmadan Tanzimat'a kadar aynen korunmuştur.¹⁴⁶

Bu yeni statü ile müslümanlara sağlanan haklardan faydalanmakla beraber, askerlikten muaf olmaları dolayısıyla, eğitim ve ticarete kendilerini daha da geliştirme fırsatını elde eden Gayrimüslimler, Osmanlı Devleti'nde ayrıcalıklı ve üstün bir statüye kavuşmuşlardır.¹⁴⁷

1830 yılında Yunan Devleti'nin kurulması ile sonuçlanacak olan 1821'deki Mora İsyanını destekledikleri için Rum Patriği V. Çrigoris ve üç Rum Metropolitleri yargılanmışlar ve Patrikhane'nin orta kapısında idam edilmişlerdir. Patrikhane'nin idamın gerçekleştirildiği orta kapısı halen kapalıdır ve bunun üzerinde çok spekülasyon yapılmaktadır

Tanzimat Fermanı, müslümanların, gayrimüslimler ile haklar bakımından eşitlik ilkesini getirmiştir. 1856'deki Islahat Fermanı tartışmalara ve düzenlemelere yeni boyut getirmiştir. Fermanda gayrimüslimler ile ilgili ifadelerle bakıldığında amacın, gayrimüslimlere hak ve görevlerde (devlet hizmeti, askerlik ve din işleri) eşitlik sağlandığı

---

¹⁴⁵ Mehmet Çelik, **Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri**, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000, s.65.

¹⁴⁶ Ali Güler, **Heybeliada Ruhban Okulu**, İstanbul: Tamga Yayınları, 1999, s.6.

¹⁴⁷ Güler, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.16.

görülmektedir. Osmanlı Devleti bu fermanla özellikle Rusya'nın iç işlerine müdahalesini önlemek istemiştir.

Osmanlı Devleti'nin gücünü yitirmeye başlaması ile Rusya ve diğer Avrupa ülkeleri, bölgedeki etkinliklerini arttırmak amacıyla, Fener Rum Patrikhanesi'ni siyasi güç için kullanmaya başlamışlardır.

Rum Ortodoks Patrikhanesi, Tanzimat ve Islahat Fermanları ile getirilmek istenen yeni düzenlemelere, diğer gayrimüslim unsurlar içindeki imtiyazlı yerini kaybetmemek düşüncesiyle karşı çıkmıştır.

Tanzimat Fermanı'nın yayınlanmasından itibaren gayrimüslimlerin hukuki durumları ile ilgili olarak ortaya konan yeni düzenlemeler bu tartışmaları bitirmeye yetmemiş ve 1856'da yürürlüğe giren Islahat Fermanı ile gayrimüslimler, "millet sistemindeki" din adamlarının mutlak otoritesinden kurtarılmaya ve devlet idaresinde olduğu gibi cemaatlerinin yönetiminde de söz sahibi kılınmaya çalışılmıştır.¹⁴⁸

Tanzimat'la başlayan dönemde Islahat Fermanı ile getirilen yeni haklar gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının hukuki statülerinde önemli ve köklü değişimlere neden olmuştur. Farklı azınlıklar üzerinde din adamlarının mutlak otoritesini büyük ölçüde azaltmıştır.

Patrikhane, Osmanlı Devleti'nin son 60 yılında, Sultan Abdülaziz tarafından onaylanan ve 25 Nisan 1862/13 Şevval 1277 tarihinde yürürlüğe giren 1862 tarihli Rum Patrikhanesi Nizamnamesi'ne göre idare edilmiştir. Nizamnameye göre Patrikhane, patriğin nezaretinde olup, sivil işler için dört metropolit ve sekiz kişiden meydana gelen karma bir meclisin de yardımını temin eden 12 kişilik Synode tarafından idare edilecektir.¹⁴⁹

1814–1919 yılları arasında Patrikhane, Yunan "Megalo İdeasına hizmet amacıyla kurulan Etnik-i Eterya Cemiyeti'nin merkezi olarak ve Karadeniz'de bir "Pontus Devleti"

---

¹⁴⁸ Güler, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.16.

¹⁴⁹ Salim Gökçen, "Fener Rum Patrikhanesi'ndeki Metropolit Revizyonu Mevcut Statüye Rağmen Neden Yapıldı?", M.H.D., S.68(Nisan, 2004), s.32.

amacına yönelik çalışmış, bir taraftan dini vazifelerini ifa eder görünürken diğer taraftan yıkıcı faaliyetlerden geri durmamıştır.¹⁵⁰

BÖLÜM III

PATRİKHANELERİN KONUMU

3.1. PATRİKHANELERİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ İÇERİSİNDEKİ KONUMU

Patrikhanenin günümüzdeki hukuki statüsünü, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş antlaşması niteliğindeki Lozan Antlaşması belirlemektedir. Bu anlaşmada Patrikhane ile ilgili bir madde veya ifade geçmese de, Anlaşma'nın "azınlıklar" ile ilgili maddeleri, bir azınlık kurumu olan Patrikhane'yi de hukuki olarak bu maddelerde geçen hükümlere karşı sorumlu duruma getirmektedir. Meselenin siyasi boyuttan çok hukuki boyutta incelenmesi, bunun için de Patrikhane'nin hukuki konumunun ele alınması gerekmektedir.¹⁵¹

---

¹⁵⁰ Şahin, *Fener Rum Patrikhanesi ve Türkiye*, s.179.

¹⁵¹ Patrikhanenin statüsünün, Lozan Antlaşması'nın hukuki çerçevesinde incelemesi için bkz. Sibel Özel, "Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener-Rum Patrikhanesi", *Avrupa Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.1, 2006., [http://avrupa.marmara.edu/trwebcimjes_pdf14\(1\)](http://avrupa.marmara.edu/trwebcimjes_pdf14(1)), Erişim, 01.Mayıs.2008.

Patrikhane'nin Lozan Antlaşması ile siyasi ve cismani faaliyetler dışında kalarak, sadece dini görevini yürütmek koşuluyla Türkiye'de kalmasına izin verilmiştir, Cumhuriyet'le birlikte laik devlet yapısı içinde bağımsız bir kilise olarak varlığını korumuştur¹⁵² Ancak Patrikhane'nin Lozan Konferansı'nda yapılan sözlü anlaşmayla belirlenen yeni konuma uygun davranmayarak Türkiye aleyhtarını bir şekilde hareketlerini devam ettirmiştir. Cumhuriyet hükümeti Patriğin seçimini denetlemeye başlamış, İstanbul Valiliği 6 Aralık 1923 tarihinde dini meclise gönderdiği 1092 sayılı genelge ile Patrik adayının Türkiye vatandaşı olması ve seçim sırasında Türkiye'de görevli bulunması gerektiğini bildirmiştir.¹⁵³

Türk heyeti Lozan'daki toplantılara büyük bir manevi baskı altında katılmıştır. Çünkü Büyük Millet Meclisi, Patrikhane'nin sınırlarımız dışına çıkarılmasını ve bu konuda kesinlikle taviz verilmemesini istiyordu. Türk heyeti de görüşmelerde Patrikhane'nin yurt dışına çıkması konusunda ısrar etmiştir. Fakat görüşmelere katılan devletler Patrikhane konusunda tek bir müslüman devletinin karşısına birleşerek çıkmışlar ve görüşmeler sırasında Türkiye'yi destekleyen Alman ve Fransız gazeteleri, patrikhane gündeme gelince bir anda Türkiye aleyhtarını yazılar yayınlamaya başlamışlardır. Türk tarafı yaptığı genel ve ikili görüşmelerde Patrikhane'nin Osmanlı Devleti aleyhine nasıl çalıştığını, patriğin imtiyazlarını nasıl kötü kullandığını anlatmışlardır. Patrikhane'nin Türkiye sınırlarının dışına çıkarılması gerektiğini ısrarla savunmuşlardır.¹⁵⁴

Rumların işgal güçleriyle olan açık ilişkisi uzun süredir Rum Patrikhanesi'ne bağlı bulunan Ortodoks Türklerini rahatsız etmiştir ve onları bir tercih yapmaya zorlamıştır. Mart 1919'da Fener Patrikhanesi'nin yayımladığı beyannamede yer alan, "Ortodoksların Türk olmadıkları ve Milli Hareketle bir ilgilerinin bulunmadığı; dolayısıyla, Ortodoksların Türklerin safında yer almamaları gerektiğine ilişkin açıklama ve emirlerine katılmamışlardır. Milli mücadelede Sivas Kongresi sonunda Heyet-i Temsiliye üyeliğine seçilen Kara Vasıf Bey, 30 Ekim 1919'daki demecinde bu konuya temas ederek, Anadolu Hıristiyanlarının

---

¹⁵² Şahin, s.269.

¹⁵³ Yıldırım, s.88-89.

¹⁵⁴ Sami Emirhan, **Fener Rum Patrikhanesinin Dünü Bugünü Yarını**, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995, s. 21.

(Karamanlıların) Milli Hareketin lehinde olduklarını belirterek ve Ortodoks Türklerin müslüman ırkdaşları yanında yer aldıklarını ifade etmiştir.¹⁵⁵

Papa Eftim, Lozan görüşmeleri sırasında Fener Patrikhanesi 'nin Türkiye hudutları dışına çıkarılması ile ilgili olarak da çok ciddi bir rapor hazırlamıştır ve bu raporu Başvekil olan Rauf Orbay'a sunmuştur. Rauf Bey, bu raporu bir kurye ile Lozan'a göndermiştir. Bu raporun kendileri için görüşmelerde tarihi ve değerli bir mesnet teşkil ettiğini Rıza Nur şöyle dile getirdiği zikredilmiştir : "Fener Patrikhanesinin nasıl ihanet ve fesat yuvası olduğunu bu rapordan daha veciz izah etmek imkansızdır."¹⁵⁶

Ortodoks Türkler, Papa Eftim önderliğinde Türk Devleti'nin yanında yer aldıklarını her fırsatta dile getirmişlerdir. Papa Eftim Fener Patrikhanesi'nin ihanetini protesto ederek, Milli Mücadele yanında yer aldığını Mustafa Kemal Atatürk'e bildirmiştir. Papa Eftim, Keskin ve Ankara'da bulunduğu dönemlerde, sadece ruhani lider olarak değil; Türk milletinin bir ferdi olarak, maddi açıdan da Milli Mücadele'yi desteklemiştir. Papa Eftim Keskin'deyken, Kuvva-yı Milliye birliklerinin ihtiyaçları ile bizzat ilgilenmiştir. Kırşehir, Keskin, Beypazarı, Bolu, Mudurnu, Ankara ve Konya gibi şehirleri içine alan bölgede kurulan İkinci Kuvva-yı Milliye Birliği için, birlik komutanı Çolak İbrahim Bey'in talep ettiği at, eyer, giyecek gibi ihtiyaçları, Papa Eftim, Ortodoks Türklerden toplayarak Keskin Kaymakamlığı'na teslim etmiştir. Papa Eftim, bu malzemeleri, belirlenen on beş günlük süreden önce tedarik ettiği için, Kuvva-yı Milliye liderleri tarafından takdir edilmiştir.¹⁵⁷

İstanbul Rum Ortodoks Patrikhanesi Cumhuriyetin ilk yıllarında, Türkiye ve Yunanistan'da gündemden düşmeyen bir konu olmuştur. Bunun başlıca nedeni; yeni cumhuriyetin daha birkaç yıl önce ihanetlerini ve yanlışlarını gördüğü bu kurumu kontrol altına alma düşüncesi ve gücünü göstermek isteğidir. Türkiye'nin amacı, Patrikhane'nin artık sadece Türkiye içindeki Rumlarla ilgilenmesi gerektiği, Patriğin artık bir "başpapaz" ve konunun da Lozan'da belirlendiği gibi yalnız Türkiye'yi ilgilendiren bir iç sorun olduğu şeklindeki anlayışı yerleştirmektir. Yunanistan'ın tavrı da, tam tersine, konuyu uluslararası boyutta tutmak yönünde olmuştur.

¹⁵⁵ Mustafa, Ekincikli, **Türk Ortodoksları**, Ankara 1998., a.162.

¹⁵⁶ Nurettin Peker, "Türk Dostu Değil Türk Oğlu Türk Papa Eftim'in Arkasından", **Tarih Konuşuyor**, 1968, C.8. Sayı 52, 3691.

¹⁵⁷ Ekincikli, **Türk Ortodoksları**, s.182-183.

Günümüzde İstanbul Ortodoks Ermeni Patrikliği, ruhani idaresine ve sivil idaresine bütün Türkiye Ermenilerini dahil etmiş olarak faaliyetini sürdürmektedir. Patriklik, sivil yargı alanı içermemektedir. Ancak, patriklik bünyesinde ruhani bir pozisyonu bulunan kilise gibi kurumlar ve cemaatin sivil işlerini gören diğer kurumlar, "cemaat kurumları" olarak adlandırılmaktadır ve bu ruhani cemaat kurumlarının idaresi "cemaat meclisleri" tarafından doğrudan Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına bağlı vakıf olarak görevlerini sürdürmektedirler.¹⁵⁸

Lozan Barış Antlaşması'ndan, 7 Ocak 1930'da patrik seçilen II. Fotios'a kadar geçen zaman dilimi, Fener Rum Patrikhanesi'nin tarihindeki en pasif dönem olarak nitelendirilmektedir.

Günümüzde Lozan Antlaşması ve 1923 Valilik Tezkeresi dışında Patrikhane ile ilgili yapılmış herhangi bir yasa veya düzenleme mevcut değildir. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti için hayati önem taşıyan Lozan Antlaşması, başta bu antlaşmayı tanımamış olan ABD ve AB tarafından devamlı olarak tartışma konusu haline getirilerek yıpratılmakta, günümüz koşullarındaki geçerliliği sorgulanmaktadır.¹⁵⁹

3.1.1. Heybeliada Ruhban Okulu

19. yüzyıl, milliyetçiliğin etkisiyle Balkanlarda birçok yeni devletin ortaya çıktığı, yeni kurulan ve nüfusunun çoğunluğu Ortodoks olan hemen her devletin aynı zamanda kendi ulusal kilisesini kurduğu, dolayısıyla Rum Patrikhanesi'nin de geçmişten gelen gücünün sarsıntı geçirdiği bir dönem olmuştur. Bu nedenle yüzyıllardır varoluş dayanağının doğal sonucu olarak Rum Patrikhanesi, artık farklı ulus-devletleri oluşturan Ortodoks topluluklar arasında dini birliği muhafaza edebilmek, teolojik konularda türdeşliği sağlayabilmek amacıyla, kendi himayesinde ve doğal olarak uluslar üstü bir anlayışla kendi ruhbanını yetiştirebileceği bir okul kurmayı planlamıştır. Böylece, ortaya çıkan ulusal devletlerin,

---

¹⁵⁸ Krikor Damadyan-Dırtad Uzunyan-Vağarşag Seropyan, Kilise Takvini-2001, İstanbul: Aralık 2000 ; Krikor Damadyan ve diğerleri, 75, Yılda Türkiye Ermenileri, ss. 25-36.

¹⁵⁹ Aytunç Altındal, **Türkiye ve Ortodokslar**, Alfa yay., İstanbul, 2005, s.101.

beraberlerinde kendi bağımsız ve ulusal kiliselerini de kurması ve dolayısıyla da Patrikhane'nin manevi otoritesini sarsmalarını önlemeyi amaçlamıştır.¹⁶⁰

Ortodoks dünyasının en stratejik kurumu Heybeliada Ruhban Okulu'dur. Dünya Ortodokslarının dini ve siyasi açıdan kontrol edilip yönlendirilmesi, bu okuldan Patrikhane ideolojisine bağlı din adamlarının yetiştirilmesine bağlıdır. Ruhban Okulu 1844 yılında Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında 13 milyon 730 bin Ortodoks yaşarken kurulmuş, Ortodoks dünyasında da “elit okul” olarak nitelendirilmiştir.¹⁶¹

Heybeliada Ruhban Okulu'nun yapımı aşamasında bazı vatandaşlar bu okulun, Osmanlıyı yıkmak için faaliyette bulunacağı yolunda şikayetlerde bulunarak inşaatı sık sık durdurmuşlardır. Ancak İngilizlerin devreye girmesiyle okul yapımı tamamlanmıştır.¹⁶²

Bu bina bir müddet sonra yanmış; fakat padişahın fermanı ile yeniden yaptırılmıştır. Ancak 1894 yılındaki deprem nedeniyle okul binası bu kez yıkılmış, alınan izin üzerine 1896 yılında Pavlos İstefanaki adlı bir hayırsever tarafından bugünkü sekliyle yeniden inşa ettirilerek 1923 yılına kadar “Yüksek Ortodoks Teoloji Okulu” adıyla hizmet vermiştir.

1 Ekim 1844'te hizmete açılan okuldaki eğitim, şu dört ana aşamadan geçmiştir:¹⁶³

1. 1844–1919: Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji eğitimi.
2. 1919–1923: Orta öğretimsiz, beş yıllık teoloji eğitimi.
3. 1923–1951: Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji eğitimi.
4. 1951–1971: Dört yıl lise ve üç yıl teoloji.

1844–1915 yılları arasında okul yedi sınıflıdır. Bunların dördü lise, üçü Teoloji Bölümüne aittir. 1915–1918 yılları arasında 1. Dünya Savaşı nedeniyle İstanbul'un birçok okulunda olduğu gibi eğitim durmuştur. 1918–1923 arasında okul beş yıllık yüksekokul statüsüne yükseltilmiştir. 1923–1951 arasında Cumhuriyet Türkiye'si'nin okullarıyla uyum

¹⁶⁰ Macar, E. ve Gökaçtı **Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler**, İstanbul: TESEV Yayınları, 2005, s.4.

¹⁶¹ Figen Atalay, “Ruhban Okulu'nun Sessiz Bekleyişi”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1994, s. 12.

¹⁶² Çetin, Ensar, **Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi**, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2004, s.113.

¹⁶³ Köse a.g.e.s:225.

sağlayarak eski yedi yıllık eğitim sistemine dönmüştür. 1951–1971 yılları arasında dönemin İstanbul Rum Patriği Athinagoras'ın çabalarıyla yeniden statü değiştirmiştir. Liseden sonra dört yıllık eğitim verdiği halde, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Talim ve Terbiye Dairesi'nin 25 Eylül 1951 tarih, sayı 2 ve 151. kararıyla onayladığı Öğretim Yönetmenliği'ne göre sadece rahiplik mesleğine girecek öğrencileri yetiştirmek amacıyla faaliyet göstermektedir. Verilen diploma ise, lise eğitiminden sonra mesleki okullardan mezun olanların almış oldukları diplomaya eşittir.¹⁶⁴

6 Mart 1924 yılında çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu yürürlüğe girince Rum okulları da doğrudan Maarif Vekaletine bağlanmış ve bunun gereği olarak da okulların dinsel kurumlarla doğrudan ilişkisi yasaklanmıştır. 1925'de yeni Türk harflerinin kabulü ile, Rum okullarında yeni alfabenin öğretilmesi ve kullanılması zorunlu hale getirilmiştir. 2739 sayılı kanun gereğince, Rum okulları resmi bayram ve tatil günleri dışında, Rum cemaatinin özel gün ve bayramlarında da öğretime ara verebilmektedir.¹⁶⁵

Heybeliada Ruhban Okulu, 12 Mart 1936 tarihinde Tarabya Metropolitisi Yovakim ve Bursa Metropolitisi Polikarpas tarafından Kadıköy Evkaf İdaresi'ne verilen beyanname ile 2762 sayılı Vakıflar Kanunu gereği mülhak vakıflar kapsamına alınmış ve hazine adına tapu kaydı yapılmıştır.¹⁶⁶

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Heybeliada Ruhban Okulu İstanbul Valiliği'nin 1918 tarihli isteğine dayanılarak, Rum Ticaret Okulu ile birlikte istimlâk edilmiş, 1936 yılında da Hazine adına tapuya kaydedilmiştir. 1946 yılında yapılan pazarlıklar sonucu, Heybeliada'daki Rum Ticaret Okulu için istimlâk kararı değişmezken Heybeliada Ruhban Okulu Patrikhane'ye bırakılmıştır. Haziran 1947'de Patrikhane Heybeli Ada Ruhban Okulu'nu bir yüksek okul haline getirmeyi istemiş ve ders programında değişiklikler yapılarak yabancı öğretmen ve öğrenci getirilebilmesine izin verilmesi talebiyle, Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurmuştur. Patrikhane'nin yapmış olduğu bu girişim ve istekler, 26 Ekim 1949 tarihinde toplanan hükümet komisyonu tarafından, "Heybeliada Ruhban Okulu'nun

---

¹⁶⁴ Derya Sazak, "Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılış", **Milliyet**, 2 Aralık 2005, s. 14.

¹⁶⁵ Ahmet Mülayim, "Rum Okulları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1995., s348

¹⁶⁶ Elçin Macar, **İstanbul Rum Patrikhanesi**, İletişim Yayınları, 2003, s.288.

yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil, münhasıran Türkiye'deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessesedir.” kararı gerekçesiyle reddedilmiştir.¹⁶⁷

Heybeliada Ruhban Okulu, Fener Patrikhanesi'nin yetki alanındadır. Okul müdürü, metropolitler arasından atanmaktadır ve aynı zamanda Ayia Triada Manastırı'nın da sorumlusudur.¹⁶⁸

127 yıl Patrikhane'nin kendisine tahsis ettiği ödenekle yaşatılan Heybeliada Ruhban (Papaz) Okulu, Anayasa Mahkemesi'nin “Özel Yüksek Okulların Devletleştirilmesi” hakkındaki 12 Ocak 1971 tarihli kararından sonra kapanmıştır.¹⁶⁹ Kararın bir özelliği de, yüksek okulların Milli Eğitim'e bağlanmasıdır. Patrikhane kararın uygulanmasını beklemeden teoloji bölümünü kapatarak kararı protesto etmiştir.¹⁷⁰

2762 sayılı Vakıflar Kanunu Muvakkat Maddesi'ne göre 1936 yılında beyannamesi verilmiş olan Heybeliada Ruhban Okulu Vakfı'nın yöneticileri ve kurucusu, yine adı geçen Nizamnamenin aynı maddelerine istinaden Sen Sinod Meclisince papazlar arasından seçilmişlerdir.¹⁷¹

Aslında Ruhban Okulunun Cumhuriyet öncesi ve sonrası Yunanistan yararına yaptığı casusluk faaliyetleri hükümet tarafından yakından takip ediliyordu. Medeni Kanunu'nun çıkmasıyla azınlıkların özel statüden yararlanması sınırlandırıldı, ilk önceleri Medeni Kanunu'nu kabul etmeyen azınlıklar (Hıristiyan) daha sonra kabul etmek zorunda kaldı. Ardından 1939 yılında Ruhban Okulunun yaptığı savaş ve casusluk faaliyetlerinden dolayı Ruhban Okulu'na yabancı öğrenci alınması yasaklandı. 1960'lı yıllarda Kıbrıs'taki Türk-Rum çalışmaları başlamıştı. Sonuçta 1971 yılında Heybeliada'daki Ruhban Okulu özel yüksek okullarla birlikte kapatıldı. 1982 Anayasası'nda (42. Madde) eğitim ve öğretimin Atatürk ilkeleri ve inkılâpları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına uygun, devletin denetim ve gözetim altında yapılacağı, Türkçeden başka hiç bir dilin, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına anadil olarak okutulamayacağı, öğretilmeyeceği, ancak milletlerarası antlaşma hükümlerinin saklı olduğu hükme bağlanmıştır. Buna göre Rum

¹⁶⁷ Emre, Özyılmaz, Heybeliada Ruhban Okulu, Ankara: Tamga Yayınları, 2000, s.84-86.

¹⁶⁸ Benlisoy, Yorgo, Elçin Macar. Fener Patrikhanesi. 1. Baskı. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1996.s.67.

¹⁶⁹ Ertan, Köse, . Yunanistan ve Bitmeyen Kin. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.s.228

¹⁷⁰ Ömer Erbil, “Bir Okulun Hikayesi”, Zaman, 8 Ekim 1995, s. 17.

¹⁷¹ Emre Özyılmaz, Heybeliada Ruhban Okulu, Ankara: Tamga Yayıncılık, 2000, s. 77.

okullarında da Türkçe eğitim ve öğretim esas olup kendi kültür dilleri ayrıca okutulmaktadır.¹⁷²

ABD ve AB'nin son senelerde Patrikhane'nin ekümenikliğinin kabul edilmesi ile ilgili her türlü girişim ve beyanında, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ve yabancı öğrenci kabulünün sağlanması da istenmektedir. Patrikhane'nin planlanan şekilde uluslararası bir konuma gelebilmesi için, Heybeliada Ruhban Okulu'nun Türk kanun ve yönetmeliklerinden bağımsız olarak açılması büyük önem taşımaktadır. Patrikhane, 2003 yılında Sinod meclisine yapmış olduğu yabancı metropolit atamalarına sebep olarak Ruhban Okulu'nun kapalı olması ve ruhban yetişmemesini göstermektedir. Ancak okulun açılması ile ilgili olarak Türkiye'nin sunmuş olduğu birçok formülü de kabul etmemektedir. Patrikhane, okulu bir taraftan baskı aracı kullanırken, diğer taraftan yabancı din adamı ve hatta muhtemel bir yabancı Patrik ataması için bir neden olarak göstermektedir.

Tablo 2.
Heybeliada Ruhban Okulu'nun 1920-1979 Yılları Arasındaki Öğrenci Sayısı

ÖĞRETİM DÖNEMİ	ÖĞRENCİ SAYISI
1920-1921	37
1923-1924	30
1927-1928	37
1933-1934	75
1948-1949	70
1978-1979	25

¹⁷² Ahmet Mülayim, "Rum Okulları", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1995, s.48.

Yukarıdaki tablo, okulun lise bölümünün 1971 yılında kapatılmadığının açık bir delili niteliğindedir. Okulun müdür yardımcılığı görevine 1971 yılından beri Milli Eğitim Bakanlığınca Türk müdür yardımcısı atanmaktadır. Heybeliada Ruhban Okulu'nun Yüksek Öğretim kısmı olan teoloji bölümünün, Anayasa Mahkemesi'nin kararı uyarınca kapatılmasının ardından Türk yetkililer Patrikhane'ye üniversitelerin birinde ilahiyat fakültelerine bağlı bir bölüm açabilecekleri teklifini götürmüşler; ancak Patrikhane yetkilileri bu hususu kabul etmemişlerdir. Çünkü onlar, okulu özerk bir statüde, yalnızca Patrikhane'ye bağlı, devletin denetiminde olmayan "Uluslararası Patrikhane Özel Yüksek Okulu" olmasını istemektedirler. Bu ise imkânsızdır.¹⁷³

Patrik göreve geldiği 1992 yılından beri Heybeliada Ruhban Okulu'nu kendisine bağlı uluslararası bir yüksek teoloji okulu olarak açtırmak için uğraşmaktadır. Halbuki yukarıda da belirtimiz gibi okulun bu statüde faaliyet göstermesi mümkün değildir. Kanunlar buna asla müsaade etmemektedir. Bu, çok açıkça bilindiği halde Patrikhane ısrarına devam etmektedir. Patrik her yurtdışı seyahatinde Türkiye'yi, okul konusunda şikayet etmektedir. Yine aynı şekilde dışarıdan gelen devlet adamlarına da konuyu açmakta ve Türkiye'ye baskı yapılmasını talep etmektedir. Bunların sonucunda başta Yunanistan olmak üzere A.B. ülkeleri ve A.B.D. devlet adamları Türkiye ile yaptıkları görüşmelerde devamlı bu okul meselesini gündeme getirmektedirler. Patrik, A.B.D. gezisinde Bush ile görüşmesinde yine okul meselesini gündeme getirmiştir. Türkiye'ye döndüğünde ise bir gazetecinin "Heybeliada Ruhban Okulunun açılması yasak. Bu yasağa rağmen nasıl Bush'tan destek istiyorsunuz?" sorusuna "Eğer devlet iradesi varsa okulun açılması için çözümü bulunur" diyerek meydan okumuştur. A.B. Komisyonu Başkanı Prodi ile yaptığı görüşmede de, Heybeliada Ruhban Okulunu gündeme getirmiştir. Neticede A.B. raporunda ve A.B.D. Dışişleri Bakanlığı 2002 Uluslararası Din Özgürlüğü raporunda Heybeliada Ruhban Okulu'nun derhal açılması istenmiştir.

Heybeliada Rum Ruhban Okulu faaliyette bulunduğu 127 yıl içinde, 930 mezun vermiş, bunlardan 343'ü piskopos olmuş ve bu piskoposlardan 12'si patriklik makamına kadar yükselmişlerdir,¹⁷⁴ Cumhuriyet döneminde okul mezunlarının milletlere göre dağılımı ise; Türk vatandaşı 38 Rum, 162 Yunan, 8 İngiltere, 2 Ugandalı, 1 Fransız, 8 Habeşistan, 2

¹⁷³ Çetin, Ensar, Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2004, s.114-115.

¹⁷⁴ Benlisoy, Macar a.g.e. s.67.

Suriye, 1 ABD, 1 İtalyan, 3 Lübnan olmak üzere 226 mezun vermiştir.¹⁷⁵ Okulun öğrenci sayısı ise 1923-1950 yıllarında 60 öğrenci, 1951-1971 yıllarında 100 öğrenci ve 1962-1963 yılları arasında 95 öğrencisi olan okulun 1984-1985 yıllarında okulun öğrenci sayısı 8 olarak gerçekleşmiştir.¹⁷⁶ İzleyen yıllarda yönetim faaliyetleri sürdürülmekle birlikte, eğitim ve öğretim çalışmaları öğrenci yokluğundan yapılamaz durumdadır. Okula kurucu temsilci ataması çeşitli nedenlerle yapılmadığından yöneticilik görevini "müdür vekili" sıfatı ile Türk müdür yardımcısı yürütmektedir.¹⁷⁷

3.2. İSTANBUL'DAKİ PATRİKHANELERİN EKÜMENİKLİK İDDİALARI

Lozan Antlaşması'nın üzerinden epey bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Patrikhane'nin durumu, özellikle "ekümenik" (evrensel) olup olmadığı medya ve kamuoyunda hala tartışılmaktadır. Patrikler her fırsatta bir vesile ile "ekümenik", yani "cihan patriği" olduklarını iddia etmişler, bu iddialarını da tarihi geçmişlerine dayandırmışlardır. Oysa ki tarih bu iddiaları çürütecek niteliktedir. Şöyle ki; İlk Ekümenik konsil 325 yılında İznik'te toplanmıştır. Bu konsilde alınan kararların VI. Maddesi gereğince Roma, İskenderiye ve Antakya Ekümenik Kiliseler olarak kabul edilmiştir. Bu tespitle ölçü olarak da, bu kiliselerin havariler tarafından kuruluşu, yani "Apostolic Kökenli" olmaları kriter olarak göz önüne alınmıştır. İstanbul, böyle bir kriterden yoksun olduğu için, kendisine bu statü verilmemiş ve Hereclea Metropolitliği'ne bağlı sıradan bir Episkoposluk olarak kabul edilmiştir. Her ne kadar İstanbul Kilisesi'nin İlk Havari Andrew tarafından kurulduğu ve Apostolic kökenli olduğu iddia edilse de, bu iddia gerek din çevreleri gerekse halk tarafından kabul görmemiştir.¹⁷⁸

İstanbul konsilinde Fener Piskoposluğu'na siyasi açıdan Patriklik statüsü verilmesi, tüm Hıristiyan âleminde rahatsızlık doğurmuştu. 431 yılında Efes'te toplanan ekümenik konsilde Başkent ve İmparatorun Patriği afroz edildi.¹⁷⁹ Theodosios'un ölümü üzerine 450

¹⁷⁵ M. Hidayet Vahapoğlu, Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabası Okulları, İstanbul 1992. s.175

¹⁷⁶ Necdet, Yaşar, "Heybeliada Ruhban mektebi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1995. s. 58.

¹⁷⁷ Yaşar a.g.m. s.58.

¹⁷⁸ Mehmet Çelikkaya, Süryani Kilisesi Tarihi, Cilt: 1, İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1998, s.56-59.

¹⁷⁹ Atiya, Suryal Aziz, A History of Eastern Christianity, London: University of Notre Dame Pr., 2005, s.250.

yılında tahta geçen Marcian Üç Ekümenik Kilise ile İstanbul Patrikliği arasındaki liderlik çekişmesinden ülkenin çok büyük zararlara uğradığını görmüştü. Bunun üzerine hem ülkede dini birliği sağlamak, hem de İstanbul Patrikliğini güçlendirerek ipleri eline geçirmek için 451 yılında Kadıköy’de ekümenik bir konsil topladı. Konsil üzerinde tam bir baskı kurarak Efes konsili kararlarını iptal ettirdi. Üç ekümenik patrikhanenin statülerini sarsmak için İstanbul’la birlikte Kudüs’ü de patriklik seviyesine çıkardı. Böylece Hıristiyanlık âleminde Patriklik sayısı 5’e çıkmış oldu. Bununla birlikte Kadıköy Konsili, Hıristiyan âleminde bir daha birleşmemek üzere parçalanmalara sebebiyet verdi ¹⁸⁰.

Patrik ise, iddia etmek bir yana yaptığı “Bizler İstanbul Patriklik makamı ekümeniktir derken kendi fikrimizi ya da selefimizin fikirlerini ifade etmiyoruz, 14. asırdan beri kesintisiz kullanılan bu tarihi ve sembolik titri kullanmaya devam ediyoruz. Bu unvana dünya üzerinde hiçbir kilisenin itirazı yoktur ve mektuplarında olsun, karşılıklı ziyaretlerde olsun bizlere hitapta bu unvanı kullanırlar. Hıristiyan kiliselerinin ötesinde Müslüman ve Musevi dini makamları, bizimle mektuplaşan devlet adamları bunu kullanıyorlar. Unvanın Türkçe karşılığı evrenseldir. Pratikteki anlamı ise, aralarında ast-üst ilişkisi bulunmayan bağımsız Ortodoks kiliseler arasında eşitler arasında birinci makamı işaret etmesidir. Unvanın yüklediği sorumluluk Ortodoks kiliseler arasında bir nevi koordinatörlüktür. Ekümenik unvanı İstanbul Patriklik makamına aittir ve şimdi alınması veya kullanılmaya başlanması gibi bir durum söz konusu değildir. Ekümenik unvanı 14 yüzyıldır tüm seleflerimiz tarafından kullanılmıştır. Bizlerin de bunu inkâr etmesi mümkün değildir. Keza, bu unvanın ne Türkiye’yi ne de Müslümanları rahatsız edecek bir yanı vardır. Çünkü içeriği tamamen dinseldir. Bunu kullanmakla siyasal amaçlar peşinde değiliz, devlet içinde devlet olmak istemiyoruz.” açıklaması ile bu unvanın değiştirilemez bir gerçek olduğunu vurgulamıştır.

Oysa ki İstanbul’un fethinden sonra Rum Ortodoks Patrikhanesi’nin yetki alanı, Osmanlı topraklarında bulunan Ortodoksların ruhani merkezi olarak sınırlanmış, Lozan Antlaşması’yla da sadece dört (Kadıköy, Terkos, Büyükada, İmroz Adası ve Bozcaada) metropolitliğe inhisar ettirilmiştir. Bu durumda Patrikliğin “ekümeniklik=genellik” vasfı da tabiatıyla ortadan kalkmıştır. ¹⁸¹

---

¹⁸⁰ Çelik, a.g.k., s.63–65.

¹⁸¹, M.Süreyya, Şahin, Fener Patrikhanesi ve Türkiye, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1999, s.307.

Fener Rum Patrikhanesi'nin Ekümeniklik iddiası ile ilgili olarak günümüzde birçok değerlendirme yapılmaktadır. Bu değerlendirmelerden basın ve kamuoyunda en çok tartışılanı Prof.Dr. Mehmet Çelik'in "Fener Patrikhanesi'nin Ekümeniklik İddiasının Tarihi Seyri" adlı kitabında belirttiği, Patrikhanenin nihai olarak Vatikan tipi bir devlet kurmayı amaçladığı şeklindeki görüşüdür. Çelik'in 2000 yılında yapmış olduğu ve yaşanan gelişmeler çerçevesinde olayları özetlediği değerlendirmenin aşamaları şunlardır;

Birinci Aşama; Ekümeniklik statüsü ile Patrikhane ve bağlı ruhanileri Türkiye Cumhuriyeti Kanunlarının vesayetinden kurtarmak ve Heybeliada Ruhban Okulunu açmak.¹⁸²

İkinci Aşama; Patrikhanenin gerek mülk edinerek (hibe yoluyla) gerekse onarılarak sur içi İstanbul'un Eski Konstantinople olarak yeniden ihyası.

Üçüncü Aşama; Hıristiyan ülkelerin İstanbul'da dini ataşelikler açmaları ve Patrikhanenin de dış temsilcilikler açması.

Dördüncü Aşama; Surlar içindeki tarihi Konstantinople'nin "Açık Şehir" haline getirilerek, Türkiye'nin hükümlerlik hakkının tartışmaya açılması.

Beşinci Aşama; Vatikan'ın (Bizans'ın) resmen kuruluşu.¹⁸³

Fener Rum Patriği'nin her fırsatta ekümeniklikle ilgili yaptığı açıklamalara bir destekte, Pasok Lideri Papandreu'dan gelmiştir. Pasok Lideri Papandreu, Fener Rum Patrikhanesi'ne ilişkin yaşanan ekümeniklik tartışmasına da değinerek, "Ekümenik bir Patriklik İstanbul'un ortasında oturuyor" demiştir. Patrikhane'nin gelişmesinin bir tehdit olarak algılanmaması gerektiğini dile getiren Papandreu, gelişme ve etkinliğine izin verilmesini istemiştir. Patrikhane'nin, Heybeliada'daki Ruhban Okulu'nun açılmasını istediğini belirten Papandreu, konunun büyük bir sorun haline gelebileceği gibi, her iki tarafın da kazanabileceği bir durumun yaratılabileceğini de bildirmiştir.¹⁸⁴

---

¹⁸² Çelik, a.g.k., s.31

¹⁸³ Çelik, a.g.k., s.32-33

¹⁸⁴ "Patrikhane Bizim Mekke'miz", Sabah, 11 Aralık 2004, s. 7.

Türkiye'nin AB ile üyelik görüşmelerine başlayabilmesi için müzakere tarihi alınması kapsamında Brüksel'de gerçekleştirilen 17 Aralık 2004 tarihi zirvesi öncesinde ve sonrasında, ülkemiz üzerinde, patriğin ekümenik statüsünün tanınması konusunda çok ciddi baskılar yapılmıştır.¹⁸⁵

---

¹⁸⁵ Köse, age., s. 218.

SONUÇ

Roma İmparatorluğu'nun bölünmesinden sonra, Hıristiyan dünyası ilk önce iki bölüme ayrılmış ve daha sonrasında üçüncü büyük oluşum gerçekleşmiştir. Hıristiyanlıkta ilk bölünme Katolik ve Ortodokslar arasında olmuş, daha sonraki bölünme de ise Prosetanlık ortaya çıkmıştır. Özellikle Batı Roma'nın yıkılışından sonra, eski Roma görevini üstlenen Bizans, kendi gücünü ispat ettirme politikası içerisine girip Vatikan'daki Papa yerine Konstantinopol'deki Patrik'i Hıristiyanlığın en büyük lideri olarak kabul etmiştir. VI. Yüzyılda başlayan bu ayrılma gittikçe büyüyerek XI. yy.'da son şeklini almıştır.

Osmanlı Devleti, farklı din ve inanışları olan grupların barış ve kardeşlik içerisinde başarıyla yaşattır. Hiçbir baskıya maruz kalmadan her toplum Osmanlı Devleti içerisinde özgürce yaşamıştır. Anadolu'da yerleşik bulunan ve Türkçeden başka dil kullanmayan Türk asıllı Ortodoks da, Osmanlı Devleti'nde inançlarını ve milli kimliklerini rahatça koruyabilmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin zayıflama dönemine girdiği andan itibaren kendilerine tanınan imtiyazları kullanan Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi, Osmanlı Devleti'nin aleyhinde Mors İsyanı'nda ve Yunanistan'ın kurulmasında önemli bir etkiye sahiptir. Patrikhane'nin Bizans'ı yeniden canlandırmaya yönelik çalışmaları Birinci Dünya Savaşı sırasında en üst seviyeye ulaşmıştır. Rum Patrikhanesi işgal yıllarında düşmandan yana açıkça bir tavır sergilemekten çekinmemiştir. İstanbul'da bulunan kilise binasına Yunan bayrakları asılmış, İzmir'in işgali sırasında Rum halkı Yunan ordusunu Yunan bayraklarıyla karşılamışlardır. Kurtuluş Savaşı'nın en yoğun olduğu dönemlerde Rum Patrikhanesi, Anadolu'daki tüm kiliselere bir tamim göndererek Türk Hükümeti'yle bütün ilişkilerinin bittiğini bildirmiştir.

Patrikhane, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra, büyüyerek kendisinin üzerinde varlığını devam ettirdiği topraklara da sahip olması için uzun ve zor bir seçeneği tercih etmişlerdir. Patrikhane, tabii olduğu devlete rağmen, Yunanistan'ın büyümesi için hiçbir zaman Avrupa devletleri ile ilişkiler kurmaktan ve Rum çetelerine destek vermekten çekinmemiş ve Yunanistan topraklarını büyütme yolunda çok mesafe alarak, Patrikhane'nin

desteğiyle kurulduğu günden, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar topraklarını genişletmeyi başarmıştır.

Bütün buradan çıkan sonuç, Patrikhane'nin çok da Osmanlı lehine çalışmadığıdır. Aksine sürdürdüğu faaliyetlerle, Osmanlı aleyhine bir tavır sergilemiştir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, değişim gösteren uluslar arası şartlar A.B.D.'ni aktif olarak dünya sahnesine çıkmaya zorlamıştır. 1948'de Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgal etmesi Batı Bloku'nu oldukça sarsıntıya uğratmıştır. Komünizmin hızla yayılmasına karşı politikalar üreten ABD, Sovyetler Birliği sınırları içerisinde bulunan Ortodoksları da düşünerek, Fener Rum Patrikhanesi'ne ayrıcalıklı bir ilgi göstermiştir. Bu bağlamda, coğrafi konum da göz önüne alındığında Fener Rum Patrikhanesi'ne sahip bir ülke olarak Türkiye de ayrıca bir önem kazanmıştır.

Lozan sonrası süreçte Türkiye, gerekli düzenlemeleri yapmıştır. Uluslar arası arenada, Patrikhanelerin hukuki statülerinin dolayısıyla Ekümeniklik iddialarının sebep olduğu tartışmaların, iyi yönetilmesi halinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin itibar kazanacağı açıktır.

Patrikler, fikirlerini yaşatmanın en önemli yollarının, eğitim olduğunun bilinci ile Rum okulları kurmuş, buralarda eğitilmiş kişilere Rum milliyetçiliği ve vatanseverliğini aşılmalıdır. Buralarda yetişen papazları ülkenin her bir köşesinde fikirlerini yaymaya çalışmışlardır. Bu açıdan, Heybeliada Ruhban Okulu önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti ise, 'Eğitim Birliği İlkesi'ni ihlal edeceği gerekçesi ile Patrikhane'nin bu talebine sıcak bakmamaktadır.

Patrikhane, Osmanlı Devleti döneminde ve Kurtuluş Savaşı sırasında, düştüğu en kötü durumlarda bile İstanbul'dan ayrılmak istememiştir. Bunun nedeni ise, Bizans İmparatorluğu hayalinin korunarak bu düşüncenin Patrikhane bünyesinde yaşatılmak istenmesidir.

KAYNAKÇA

- A. Alper Gazigiray. Ermeni Terörünün Kaynakları. İstanbul. 1982.
- Adam, Baki, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Ankara, Diyanet İşleri Yayınları, 2002.
- Akşit, Oktay, Roma İmparatorluğu Tarihi M.Ö. 27 – M.S. 395, İstanbul: IUEF Yayınları. 1985.
- Ali Güler, Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar, Ankara, 2003.
- Altındal ,Aytunç, “ Ekümenik Nedir?”, M.H.D., Sayı:51, Kasım, 2002.
- Altındal ,Aytunç, Vatikan ve Tapınak Şövalyeleri, İstanbul, Alfa yayınları, 2005.
- Altındal, Aytunç, Türkiye ve Ortodokslar, İstanbul, Anahtar Kitaplar, 1995.
- Atalay ,Necla, “XX. Yüzyıl Başlarında Balkanlar’da Fener Patrikhanesi ile Diğer Ortodokslar (Sırp, Ulah ve Arnavut) Arasındaki Kilise Mücadeleleri”, Yeni Türkiye, Sayı:44 (Mart-Nisan, 2002).
- Atalay, Bülent, “Ortodoks İttifakı ve Türkiye”, Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu, Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler, 17–19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi, Elazığ, 2002.
- Atalay, Figen, “Ruhban Okulu’nun Sessiz Bekleyişi”, Cumhuriyet, 10 Mayıs 1994.
- Aydın ,Mahmut, Kilise Hukukunun Doğuşu ve Gelişimi, Samsun, Su Yayınları, 1993.
- Aydın, Mehmet Hıristiyan Genel Konsilleri ve II Vatikan Konsili, 1. basım. Konya: S.Ü. Yayınları, 1991.

Aydın, Mehmet, "Batı ve Doğu Hıristiyanlığına Tarihi Bir Bakış", A.Ü.İ.F.D. Ankara, 1985, Sayı: XXVIL.

Aydın, Mehmet, "Fener Patrikhanesi ve Ortodoks Dünya", Zaman, 15 Mayıs 1994.

Aydın, Mehmet, Din Fenomeni, Konya, Tekin Kitabevi, 1993..

Aydın, Mehmet, Dinler Tarihine Giriş, Konya, Damla Ofset, 1996.

Aydın, Mehmet, Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık, Ankara, 1995.

B, Gökhan. Yetiş, <http://www.blogcu.com/gokhanbahadiryetis/251452/> (05 Eylül 2008)

Benlisoy, Yorgo, Elçin Macar. Fener Patrikhanesi. 1. Baskı. Ankara: Ayraç Yayınevi, 1996.

Bozkurt, Gülnihâl, Alman ve İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu(1839-1914), Ankara, 1989.

C.A. Kadir, "İslam öncesi İskenderiye ve Süryani Düşüncesi", Kasım Turhan, (Çev). İslam Düşüncesi Tarihi, C: 1, İstanbul, 1990.

Charles A. Frazee, "Church and State in Greece", Greece in Transition, Essays in The History of Modern Greece 1821-1974, Edt John. A. Koumoulides, London 1977.

Cilacı, Osman, Prosetanlık, http://www.sevde.de/islam_Ans/P/11.htm (25.Ekim 2008).

Çelik, Mehmet, Fener Patrikhanesi'nin Ökümeniklik İddiasının Tarihi Seyri, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.

Çelik, Mehmet, Süryani Kilisesi Tarihi, Cilt: 1, İstanbul, Yaylacılık Matbaası. 1987.

Çelik, Mehmet, Türkiye'nin Fener Patrikhanesi Meselesi, İzmir: Akademi Yayınevi, 1998.

David Horrell, An Introduction to The Study of Paul, London and New York, 2000.

Dinler Tarihi Ansiklopedisi, Cilt 17, İstanbul, 1978.

Dinler Tarihi Ansiklopedisi. Cilt: II, İstanbul, Gelişim Yayınları, 1975.

Edim,Ahmet,Katoliklik,

http://www.bilgilik.com/makale/tarih/dinler_tarihi/katoliklik_odev.html 25.06.2004,
(05 Eylül 2008)

Ekincikli, Mustafa, Türk OrtodoMan, Ankara 1998.

Emirhan, Sami, Fener Rum Patrikhanesinin Dünü Bugünü Yarını, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995.

Ensar Çetin, Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi, İstanbul: Kum Saati Yayınları. 2004, s.56

Erbil, Ömer, "Bir Okulun Hikayesi", Zaman, 8 Ekim 1995.

Eryılmaz, Bilal Osmanlı Devletinde Gayr-i Müslim Tebaanın Yönetimi, İstanbul, Risale Yayınları, 1990.

Eryılmaz, Bilal, "Osmanlı'da Millet Sistemi", Osmanlı Ansiklopedisi, İstanbul, 1996.

Fatih S.Mehmet ve İmparatorluk Dönemi ,

http://www.theottomans.org/turkce/tarihce/fatih_sultan.asp (11.Eylül 2008)

Francis Dvornik, Konsiller tarihi İznik'ten II: Vatikan'a, Ankara, TTK, 1990.

Gökçen ,Salim, "Ekümeniklik Meselesi ", M.H.D., Sayı:88 (Aralık,2005) .

Güler ,Ali, Heybeliada Ruhban Okulu, İstanbul: Tamga Yayınları, 1999,.

Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Ankara 1998.

Gürün, Kamuran, Ermeni Dosyası, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1988.

Güzeltuna, Necmi, "Fener Rus Patriklerin Post Kavgası Kızıştı", Yeni Şafak, 4 Nisan 1996.

Hatipoğlu M.Murat, , 1923–1938 Yılları Arasında Türk-Yunan İlişkileri, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. 1993.

http://www.turan.org/makaleler/Mehmet_cayirdag/sayfa4.htm , (14 Ekim 2008)

İksel, Settar F. "İstanbul Rum Patrikhanesi", B.T.T.D., Sayı:62, 1972.

İnalcık, Halil Tanzimat ve Bulgar Meselesi, İstanbul, 1992.

İslam Ansiklopedisi, Cilt 17, İstanbul, 1995.

Kamalov, İlyas, "Hayalden Gerçeğe III. Roma Rus Ortodoks Kilisesi", Stratejik Analiz Dergisi, Sayı:64 (Ağustos, 2005).

Katolik Kilisesi, http://tr.wikipedia.org/wiki/Katolik_Kilisesi (05 Eylül 2008)

Kaymaz, Nejat, Kuruluştan Lale Devrine Osmanlı İmparatorluğu, 1. Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2002.

Koçaş ,Sadi, Tarih Boyunca Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Ankara, 1967.

Köse, Ertan. Yunanistan ve Bitmeyen Kin. 1. Baskı. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2005.

Krikor Damadyan-Dirtad Uzunyan-Vağarşag Seropyan, Kilise Takvini-2001, İstanbul: Aralık 2000 ; Krikor Damadyan ve diğerleri, 75, Yılda Türkiye Ermenileri.

Küçük, Abdurrahman, "Belgelerin Işığında Türk-Ermeni Münasebetlerine Genel Bir Bakış", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXXI, Ankara, 1989.

Küçük, Abdurrahman, Ermeni Kilisesi ve Türkler, Ankara 1997.

Küçüksipahioğlu, Birsal, "Hıristiyan Dünyasında İlk Ayrılıklar", P.T.T.D.,Sayı:58, Haziran 2005.

Macar, Elçin, Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004.

Macar, Elçin. Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi. 1. Basım. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

Meray, Seha, Lozan Barış Konferansı, Tutamaklar Belgeler, Takım 1, C. 1, Kitap 2, Ankara 1970.

Metin, Halil, Türkiye 'nin Siyasi Tarihi 'nde Ermeniler ve Ermeni Olayları, İstanbul, 1997.

Mülayim, Ahmet, "ccRum Okulları", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul 1995.

Oliver Clement, "Ortodoks Mezhebi", Mehmet Aydın, (Çev). Din Fenomeni, Konya 1993.

Ortaylı, İlber "Osmanlı İmparatorluğu'nda Millet", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi. Cilt:IV. İstanbul, 1985.

Ortodoksluk ve Ortodoks Kilisesi",

<http://www.turk-yunan.gen.tr/turkce/makaleler/kaynaklar.html> (07.10.2005)

Osmanlı İdaresinde Rumlar, <http://www.wardom.org/osmanli-id-resinde-rumlar-t103705.html?s=565fa1f150cee42f1b6b71084f2675c7&am> ; (03 Eylül 2008)

Özyılmaz, Emre, Heybeliada Ruhban Okulu, Ankara: Tamga Yayıncılık, 2000.

Özyurtkan ,Süreyya, Başlangıçtan Günümüze Patrikhane Dosyası, Tem Vakfı İلمي Araştırma Dizisi No:3, İstanbul, 2005.

Pakalın,, M. Zeki Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Ankara, M.E.B. Yayınları, 1993.

Patrikhane Bizim Mekke'miz, Sabah, 11 Aralık 2004.

Patrikhanenin statüsünün, Lozan Antlaşması'nın hukuki çerçevesinde incelemesi için bkz. Sibel Özel, "Lozan Antlaşması ve Azınlık Hukuku Çerçevesinde Fener-Rum Patrikhanesi", Avrupa Araştırmaları Dergisi, C.1, S.1, 2006., [http://avrupa.marmara.edu/trwebecimjes_pdf14\(1\)](http://avrupa.marmara.edu/trwebecimjes_pdf14(1)), Erişim, 01.05.2007.

Peker, Nurettin "Türk Dostu Değil Türk Oğlu Türk Papa Eftim'in Arkasından", Tarih Konuşuyor, 1968, C.8. Sayı 52.

Polat, İlknur, "Türk-Yunan İlişkileri Çerçevesinde Rum Eğitim-öğretim Kurumlarının Yeri ve önemi", Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri, Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Ankara, 1986.

R.Wallece- W.Williams, Tarsuslu Pavlus'un Üç Dünyası, Çev. Z. Zühre İlkelen, İstanbul, 1999.

Renan , Ernest, İsa'nın Hayatı, 2.Basım, Ankara: Milli Eğitim Basımevi, 1964.

Sazak, Derya, "Heybeliada'da Meslek Yüksekokulu Açılış", Milliyet, 2 Aralık 2005.

Sofuoğlu ,Adnan, Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri, İstanbul: Turan Yayıncılık. 1996.

Sonyel, R. Salahi., "Büyük Devletlerin Osmanlı İmparatorluğunu Parçalama Çabalarında Hıristiyan Azınlıkların Rolü.", Müdafaa-i Hukuk Dergisi, Yıl:6, Sayı:72, Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık. Ağustos, 2004.

Şahin, M. Süreyya, Fener Patrikhanesi ve Türkiye, İstanbul: Ötüken Neşriyat. 1999.

Şahin, M.Süreyya "Fener Patrikhanesi'nin Ekümenikliği Meselesi-1", M.H.D., S.89 (Ocak, 2006).

Tekindağ, Şahabettin, "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", B.T.T.D., Sayı:1, Ekim, 1967, s.52.

Tokay, Gül, Makedonya Sorunu Jön Türk ihtilalinin Kökenleri (1903-1908), İstanbul, 1999.

Türköne, Mümtazer, Osmanlı Modernleşmesinin Kökleri, Ankara, Yay Yayınları, 1995.

Türkiye Stratejik Araştırmalar ve Eğitim Merkezi (TÜRKSAM), “Komşularımız Rusya Federasyonu Dünyü-Bugünü-Yarını”, B.T.T.D., Sayı:2.(Mart,1997).

Türkmenoğlu, Erol, “Ortodoks Birliği ve Türkiye (III)”, Belgelerle Türk Tarihi, Sayı:102, 2005, s.123.

Uçar, Ahmet ,“Bu İddia Ne Canlar Aldı?”, T.D.D., Sayı:1, 2005.

Uras ,Esat, "Ermeni Cemiyetleri", Osmanlı Arşivi Yıldız Tasnifi Ermeni Meselesi, C III, İstanbul, 1989.

Uras, Esat, Tarihte Ermeni Meselesi ve Ermeniler, Ankara, 1950.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, Osmanlı Tarihi, Cilt:3, Kısım:2, IV. Baskı, Ankara: TTK Yayınevi, 1988.

Vahapoğlu, M. Hidayet, Osmanlıdan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okulları, İstanbul 1992.

Yaşar, Necdet, “Heybeliada Ruhban mektebi”, Dünyden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul 1995.

Yavuz, Ercan, , Sürgündeki Ortodoks Türkler, Aksiyon ;Dergisi, 1998,
<http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=17472> (02 Eylül 2008)

Yıldırım, Münir, Yunanistan ve Ortodoks Kilisesi. 1. Baskı. Ankara, Aziz Andaç Yayınları, 2005.

Yıldırım, Uğur, Dünyden Bugüne Patrikhane, 2.Basım, İstanbul: Kaynak Yayınları, 2004.

Yorgo Benlisoy; Elçin Macar, Fener Patrikhanesi, Ankara, Ayraç yayınları, 1996.

Zelyut, Rıza, Rum Patrik Bartholomeos Niçin Ekümenik Olmak İstiyor?

http://tr.greekmurderers.net/index.php?option=com_content&task=view&id=1367&Itemid=39 (22 Eylül 2008)